

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PRÁVNICKÁ FAKULTA

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Zvláštní typy odpovědnosti za škodu v občanském právu

Special types of liability in civil law

Konzultant: Prof. JUDr. Jan Dvořák, CSc.

Zpracovatel: Mgr. Jana Paarová

prosinec 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci s názvem „Zvláštní typy odpovědnosti za škodu v občanském právu“ vypracovala samostatně, že jsem vyznačila všechny použité prameny, ze kterých jsem pro svou práci čerpala, a to způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Zároveň prohlašuji, že jsem tuto práci nepoužila k získání jiného nebo stejného titulu.

V Táboře dne

.....

Mgr. Jana Paarová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Prof. JUDr. Janu Dvořákovi, CSc. za jeho cenné rady a připomínky a za ochotu a pomoc při obstarávání literatury.

Obsah

1.Úvod	5
2.Abstrakt	7
3.Pojem právní povinnost.....	8
4.Pojem právní odpovědnost	9
5.Historický vývoj právní odpovědnosti za škodu	15
6.Odpovědnost za škodu v Principech Evropského deliktního práva	21
7.Předcházení hrozícím škodám a princip prevence odpovědnosti za škodu.....	29
8.Předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu	36
9.Jednotlivé zvláštní typy odpovědnosti za škodu	49
9.1.Odpovědnost za škodu způsobenou provozní činností.....	49
9.2 Odpovědnost za poškození, ztrátu, zničení věci, jež je předmětem závazku	51
9.3 Odpovědnost za škodu způsobenou okolnostmi, jež mají původ v povaze přístroje	53
9.4 Odpovědnost za škodu způsobenou těmi, kteří nemohou posoudit následky jednání.....	62
9.5. Odpovědnost při stavu nezpůsobilosti vyvolaného vlastní vinou	64
9.6. Odpovědnost za škodu způsobenou úmyslným jednáním proti dobrým mravům.....	65
9.7. Odpovědnost za škodu způsobenou provozem dopravních prostředků.....	66
9.8. Odpovědnost za škodu způsobenou provozem zvlášť nebezpečným.....	74
9.9. Odpovědnost za škodu na věcech vnesených, odložených, umístěných	75
10.Právní úprava odpovědnosti více škůdců	87
11.Spoluodpovědnost poškozeného	89
12.Uplatnění práv z odpovědnosti za škodu.....	92
13.Promlčení práv z odpovědnosti za škodu	94
14.Náhrada škody a její rozsah	97
15.Právní úprava odpovědnosti za škodu v novém občanském zákoníku	117
16.Závěr.....	132
17.Resume	135
18.Seznam použité literatury	137

1. Úvod

Předkládaná rigorózní práce s názvem „Zvláštní typy odpovědnosti za škodu v občanském právu“ se zaměřuje na právní úpravu odpovědnostních vztahů v občanském právu, které vznikají při vyjmenovaných činnostech, případně z jednání speciálních subjektů, které jsou blíže stanoveny zákonem č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších právních předpisů (dále jen „občanský zákoník“). V případě, že určité jednání nenaplňuje znaky některé ze zvláštní odpovědnosti za škodu stanovené občanským zákoníkem, pak nastupuje obecná odpovědnost za škodu. Vztah mezi zvláštní a obecnou odpovědností za škodu je tedy vztahem speciality. Právní úprava zvláštních odpovědností je stanovena taxativně, nelze vytvářet žádné další zvláštní odpovědnosti ad hoc. V této souvislosti se otevírá otázka právní úpravy zvláštních odpovědností v novém občanském zákoníku, který zavádí některé zcela nové typy odpovědnostních vztahů.

Právní institut odpovědnosti za škodu je velmi obsáhlý a při jeho bližším zkoumání stále nalézáme řadu dílčích otázek, teoretických tezí, které nejsou zcela objasněny, či na ně neexistuje v právní teorii jednotný názor. Odpovědnost úzce souvisí též s pojmem právní povinnost, pouze v těch vztazích, kde existuje povinnost, může dojít ke vzniku odpovědnosti. Právní pojmy povinnost a odpovědnost jsou velmi důležité, a pro právo jako takové představují základní právní instituty, neboť právní řád stanovuje normy chování a sankce za porušení těchto norem.

Právní řád lze chápat jako soubor právních norem, které stanoví právní povinnosti a sankce za jejich porušení. Bez existence právní odpovědnosti konkrétního odpovědného subjektu nemůže dojít ke vzniku nároku poškozeného subjektu na náhradu škody, vznikla-li. Předpokladem právní odpovědnosti je existence právní povinnosti, jen pokud je určitý subjekt povinen k určité činnosti, nebo k nějakému chování může dojít za současného splnění právním předpisem stanovených obligatorních předpokladů, ke vzniku odpovědnosti určitého subjektu za škodu, a tím pádem k případnému nároku poškozeného na náhradu škody. Právní povinnost a právní odpovědnost tak spolu úzce souvisejí.

Téma své rigorózní práce jsem si ovšem nezvolila pouhou náhodou. Jelikož mě otázky odpovědnosti za škodu a náhrady škody v občanském právu velmi zajímají, věnovala jsem se této problematice ve své diplomové práci, ve které jsem pojednala o obecných otázkách, vztahujících se k odpovědnosti za škodu v občanském právu a zaměřila jsem se na úpravu obecné odpovědnosti za škodu podle § 420 občanského zákoníku, přičemž jsem na konkrétních případech z judikatury, zejména Nejvyššího soudu České republiky, poukázala na současnou právní úpravu odpovědnosti za škodu, její nedostatky, a též jsem se vyjadřovala k právní úpravě tohoto institutu v návrhu nového občanského zákoníku. Právní úprava odpovědnosti za škodu v občanském právu je ovšem natolik široká, že tzv. zvláštní typy odpovědnosti za škodu si zasluhují samostatné pojednání, a právě proto jsem se dovolila k danému tématu vrátit a pojednat o zvláštních typech odpovědnosti za škodu v samostatné práci.

Rigorózní práce je zaměřena na úpravu tzv. zvláštních typů odpovědnosti za škodu v rámci občanského zákoníku, které jsou obsaženy v ustanoveních § 421 a násl. občanského zákoníku, jedná se např. o odpovědnost za škodu na věcech vnesených, odložených; odpovědnost za škodu způsobenou okolnostmi, které mají původ v povaze přístroje nebo jiné věci, jichž bylo při plnění závazku použito; odpovědnost za převzaté věci; či odpovědnost za škodu způsobenou těmi, kteří nemohou posoudit následky svého chování a jiné.

V úvodu práce se blíže věnuji teoretickým pojmům a výkladu o odpovědnosti v občanském právu, neboť na teoretických koncepcích je právní úprava odpovědnosti založená. Pojmosloví právní povinnosti a odpovědnosti je dále doplněno o historický exkurz těchto pojmů, a dále naopak o pohled na pojetí protiprávnosti v Principech Evropského deliktního práva. V další části práce je blíže pojednáno o stěžejním principu souvisejícím s odpovědností za škodu, principu prevence. Předcházení hrozícím škodám se přitom věnuje současná právní úprava občanského práva ve dvou rovinách, kdy rozlišuje tzv. obecnou prevenční povinnost a tzv. zvláštní prevenční povinnost. Následující část rigorózní práce je věnována vzniku odpovědnosti za škodu, a to rozбором jednotlivých obligatorních předpokladů pro vznik odpovědnosti za škodu. Po úvodní, do jisté míry teoretické části práce jsou uvedeny jednotlivé typy odpovědnosti za škodu, které jsou upraveny v občanském zákoníku, přičemž u každé zvláštní odpovědnosti jsou uvedeny konkrétní předpoklady vzniku té které odpovědnosti, odpovědné subjekty, povaha odpovědnosti a otázky vztahující se k uplatnění nároku na náhradu škody.

Rigorózní práce čerpá též z publikovaných případů z judikatury, na kterých se snaží poukázat na nedostatky současné právní úpravy jednotlivých typů odpovědnosti za škodu a též na nejednotnou rozhodovací praxi soudů v otázkách posuzování odpovědnosti za škodu.

Závěrečné kapitoly práce jsou věnovány společné odpovědnosti více škůdců za škodu, obecnému liberačnímu důvodu – spoluodpovědnosti poškozeného, uplatnění práv z odpovědnosti, promlčení práv a též otázce náhrady škody. Rigorózní práce vychází z právní úpravy občanského zákoníku č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších právních předpisů, nicméně nemůže opominout právní úpravu nového občanského zákoníku, který znamená rekonstrukci celého občanského práva. Novému kodexu soukromého práva je věnována poslední kapitola práce, ve které jsou podrobně rozebrány tzv. zvláštní typy odpovědnosti za škodu v novém občanském zákoníku a odchylky či nové instituty oproti současné právní úpravě.

Rigorózní práce je zaměřena na úpravu zvláštních typů odpovědnosti za škodu v rámci občanského práva, nijak se blíže nevěnuje odchylkám právní úpravy odpovědnosti za škodu v zákoně č. 513/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, tedy v obchodním zákoníku, ani pojetím odpovědnosti za škodu vznikající v rámci pracovněprávních vztahů, tedy úpravě obsažené v zákoně č. 262/2006 Sb., ve znění pozdějších právních předpisů, zákoníku práce.

Cílem tohoto pojednání o zvláštních typech odpovědnosti za škodu v občanském právu, ke kterému by se tato práce chtěla alespoň přiblížit, je zhodnotit současnou právní úpravu zvláštních typů odpovědnosti, obsaženou v občanském zákoníku, a to zejména v relevanci na nový kodex soukromého práva, zahraniční právní úpravu odpovědnosti a pojetí právní odpovědnosti v tzv. Principech Evropského deliktního práva. Zároveň se práce snaží analyzovat pojetí odpovědnosti v novém občanském zákoníku a upozornit na možné nedostatky nové právní úpravy.

2. Abstrakt

Rigorózní práce na téma „Zvláštní typy odpovědnosti za škodu v občanském právu“ se zaměřuje na právní úpravu tzv. zvláštních typů odpovědnosti za škodu, které jsou obsaženy v ustanoveních § 421 a násl. občanského zákoníku. Práce se věnuje výkladu teoretických pojmů, souvisejících s odpovědností za škodu, reflektuje pojetí protiprávnosti a náhrady škody v Principech Evropského deliktního práva a též pojednává o úpravě odpovědnosti za škodu v novém občanském zákoníku. Teoretické pojmy odpovědnosti za škodu jsou doplněny judikaturou, jež tyto pojmy dotváří.

Cílem tohoto pojednání je zhodnotit současnou právní úpravu zvláštních typů odpovědnosti za škodu v občanském právu, a to zejména v relevanci na nový občanský zákoník, zahraniční právní úpravu odpovědnosti a pojetí právní odpovědnosti v tzv. Principech Evropského deliktního práva, zároveň též pojednat o koncepčních změnách právní úpravy odpovědnosti za škodu v novém občanském zákoníku.

Abstract

Thesis of the "Special types of liability in civil law" focuses on the regulation of specific types of liability contained in § 421 et seq. Civil Code. The work is devoted to the theoretical interpretation of the concepts of responsibility for damage, reflects the concept of unlawfulness and damages in the principles of European Tort Law, and also deals with the liability regime for damage in the new Civil Code. Theoretical concepts of liability are supplemented by case law, which is completed by these terms.

The aim of this thesis is to evaluate the current rules of special types of liability in civil law, especially in the relevance of the new Civil Code, foreign legal concepts of liability and legal responsibility, the principle of European Tort Law, they also discuss the concept of legal changes liability adjustments in the new civil Code.

3. Pojem právní povinnost

Právní povinnost je ústředním pojmem institutu odpovědnosti za škodu. Existence právní povinnosti je nezbytným předpokladem pro vznik právní odpovědnosti. Pojem právní povinnost nemá v právní úpravě občanského zákoníku jednoznačnou definici, stejně tak není definován ani pojem odpovědnost za škodu. Právní povinnost můžeme chápat jako občanskoprávní závazek, s jehož porušením je spjat vznik nového závazku v podobě odčinění škody nastalé porušením závazku původního.

Naše přední autorka občanského práva M. Knappová uvádí, že občanskoprávní odpovědnost je zvláštním druhem občanskoprávní povinnosti, přičemž společenským základem občanskoprávní povinnosti je určitá potřeba, určitý zájem. Jak uvádí autorka, jedná se o zájem společenský, tj. zájem na zachování určitého řádu ve společnosti a na ochraně určitých zájmů jedinců, které společnost bere za své. Povinnost jako taková je myslitelná pouze v určitém společenství, kde má svůj základ v ekonomické a sociální potřebě, povinnost je tak chápána jako nutnost určitého chování, jehož základ leží ve sféře objektivního práva, v právní normě jako míře nutnosti určitého chování, které je vynutitelné státní mocí. Jak autorka uzavírá tak, občanskoprávní odpovědnost vzniká toliko tehdy, byla-li porušena povinnost ve vztahu k určitému jedinci jako subjektu práva¹.

Právní povinnost a stejně tak i právní odpovědnost vzniká k ochraně zájmů individuálních a tím i zájmů a potřeb celospolečenských. Stanovení právních povinností právním řádem určuje rámec občanského chování a jednání. Právní povinnosti tak určují a vytyčují přípustné normy lidského jednání a chování a stanovují celospolečenský rámec pro to, co považujeme za občansky přípustné a co je již za touto hranicí. Každá společnost má přitom občanskoprávní povinnosti nastavené jinak. Co je pro některé společnosti a právní řády přijatelné, je pro jiné naprosto nepřijatelné. Stanovení občanskoprávních povinností v právních normách států je stěžejní pro celou společnost a její další vývoj. Stejně tak důležité je, aby právní normy stanovily následky za porušení občanskoprávních povinností, a také aby tyto následky plnily určité společenské funkce, či aby měly svůj účel.

V případě porušení právní povinnosti by společnost měla na tuto nastalou skutečnost reagovat tak, že právní normy s porušením právní povinnosti spojí vznik povinnosti jiné, povinnosti sankční, přitom je lhostejné, zda původní povinnost zanikla, nebo trvá dál, a dle mého názoru je lhostejné i to, zda došlo k porušení občanskoprávní, nebo jiné povinnosti. Se vznikem sankční povinnosti je přitom spojen nový závazek, který by svou povahou měl být závazkem satisfakčním, ale i závazkem preventivně výchovným, neboť smyslem právních norem není pouze stanovit normy chování a následky při porušení těchto norem, ale především působit na další budoucí chování jedinců tak, aby se vyvarovali dalšího protiprávního jednání.

Porušením právní povinnosti tak dochází ke vzniku odpovědnostní povinnosti. Odpovědnostní povinnost vzniká tehdy, když dojde k porušení původní stanovené právní povinnosti, je právním

¹ Knappová, M. Povinnost a odpovědnost v občanském právu. 1. Vydání. Praha: ČSAV, 1968, str. 203.

následkem, či sankcí za porušení původní primární povinnosti. Právní povinnost a právní odpovědnost mají společné to, že se jedná o povinnosti, závazky k určitému jednání, závazky ke splnění určitých zájmů, odpovědnost je přitom následkem porušení původní primární povinnosti, čili bez existence původní primární povinnosti nemůže dojít ke vzniku odpovědnosti.

Rozdílem mezi právní povinností a odpovědností je pak skutečnost, že smyslem odpovědnostního závazku je působit jednak ke splnění nově vzniklé povinnosti, a zároveň působit ke splnění porušené povinnosti původní, a to buď poskytnutím náhradního plnění za plnění původní (odpovědnostní povinnost) nebo poskytnutí plnění vedle plnění odpovědnostního.

Odpovědnostní povinnost tak ovlivňuje další lidské jednání a chování, přičemž lze tuto novou povinnost chápat jako prostředek, který působí na lidské chování preventivně výchovně, psychickým donucením, stejně tak i možným fyzickým donucením v případě výkonu této odpovědnostní povinnosti.

Smyslem vzniku odpovědnostní povinnosti je však zejména její preventivní působení, stejně tak jako působení reparační. Preventivní funkce odpovědnostní povinnosti spočívá v tom, aby se povinný subjekt do budoucna nedopouštěl porušování svých povinností, má povinnému subjektu ukázat, že je lépe řádně plnit své povinnosti, než následně plnit povinnosti odpovědnostní. Reparační funkce odpovědnostní povinnosti pak má za cíl obnovit porušenou rovnovážnou situaci, obnovit narušené vztahy, zejména vztahy ekonomické. Reparační a preventivní funkce odpovědnosti spolu úzce souvisejí a jsou navzájem podmíněné. Preventivní funkce odpovědnosti napomáhá tomu, aby k porušování rovnovážné situace mezi subjekty nedocházelo, reparační funkce pak napomáhá k obnovení původní situace poté, co došlo vlivem protiprávního jednání ke vzniku škody a odpovědnosti.

4. Pojem právní odpovědnost

V předchozím výkladu o pojmu právní povinnost jsem se již zmínila o pojmu právní odpovědnost. Uvedla jsem, že právní odpovědnost vzniká porušením primární právní povinnosti, jakožto následek protiprávního jednání. Nyní na tomto místě se pojmu odpovědnost budu věnovat více a pokusím se přiblížit stanoviska předních autorů a teoretické koncepce o občanskoprávní odpovědnosti.

Pojem právní odpovědnost je právní vědou poměrně široce rozebírán a podrobován analýze, kdy se řada významných právních teoretiků vyslovuje k pojetí odpovědnosti. Zejména od šedesátých let dvacátého století se právní teoretikové snaží pojem odpovědnost uchopit, definovat a nalézt odpověď na základní otázku, co si pod pojmem odpovědnost můžeme představit.

V právní literatuře se tak můžeme setkat se čtyřmi základními teoriemi pojmu odpovědnost. Podle první teorie je odpovědnost složkou občanskoprávních poměrů, tzn., že odpovědnost je od samého počátku občanskoprávního poměru jeho součástí, a to ve své imanentní podobě. Druhá

teorie přibližuje odpovědnost jako hrozbu sankcí při porušení povinnosti, třetí teorie považuje odpovědnost za občanskoprávní sankci za porušení povinnosti a poslední teorie je tzv. teorií pozitivistickou, která je vytvářena zejména zahraničními právními teoretiky. Pozitivisté vnímají odpovědnost jako odpovědnostní povinnost, která vzniká porušením právní povinnosti. Pozitivisté se snaží více proniknout do nitra tohoto institutu a hledají odpověď na důležitou otázku odpovědného subjektu.

Odpovědnost jako složka občanskoprávního poměru

Názory považující odpovědnost za složku občanskoprávního poměru se dle naší přední autorky, věnující se pojmu odpovědnost a právní povinnost M. Knappové, blíží středověkému chápání právních pojmů a jeho štěpení na dluh a odpovědnost². Uvedená teorie uvádí, že od samého počátku je součástí občanskoprávních poměrů i složka odpovědnosti, která se aktivuje ve své procesní rovině, tedy vynutitelnosti. Jak uvádí M. Knappová, názory považující občanskoprávní odpovědnost za složku občanskoprávního poměru, se dnes vyskytují pouze ojediněle, neboť v uvedeném pojetí základ odpovědnosti neleží ve hmotněprávních následcích, ale v procesně právní sankci, tedy vynutitelnosti. Této teorii se již nebudeme blíže věnovat.

Odpovědnost jako hrozba sankcí

Autorem této koncepce je V. Knapp, podle kterého odpovědnost vzniká společně se vznikem primární povinnosti a trvá až do možného porušení této primární povinnosti. Pokud k porušení primární povinnosti nedojde, pak odpovědnost zaniká, v případě, že je primární povinnost porušena, dostává se odpovědnost do popředí a odpovědnost se uplatní.

Odpovědnost tedy vzniká v okamžiku, kdy subjektu začne ze zákona sankce hrozit, tedy již od vzniku primární povinnosti, a to v podobě hrozby sankcí.

V. Knapp se zamýšlí nad myšlenkou, zda ten, kdo se dopustí porušení své povinnosti je odpovědný za splnění své původní povinnosti, nebo zda odpovídá za nesplnění své původní povinnosti. Ve svém díle Některé úvahy o odpovědnosti v občanském právu³ přitom dospěl k závěru, že subjekt, který poruší svou primární povinnost, odpovídá za splnění této své primární povinnosti a nikoli až následně za nesplnění porušené povinnosti.

Teorie považující odpovědnost za hrozbu sankcí se mezi dalšími předními autory právních textů nedočkala přílišného pochopení. Jak uvádí M. Knappová, pak tato teorie dopadá především na smluvní odpovědnost, odpovědnost vznikající ze závazkových vztahů, nikoli pak na odpovědnost deliktní, kdy nevzniká žádná povinnost a tudíž by nevznikala ani odpovědnost⁴.

S výše uvedeným názorem M. Knappové se ztotožňuji, neboť se domnívám, že nelze ve své podstatě zaměňovat povinnost a odpovědnost. Dle mého názoru vznikem povinnosti dochází ke vzniku konkrétního závazku určitému subjektu, který je povinen splnit to, k čemu se zavázal a až

² Knappová, M. Povinnost a odpovědnost v občanském právu. 1. Vydání. Praha:ČSAV, 1968, str. 207.

³ Knapp, V. Některé úvahy o odpovědnosti v občanském právu. Stát a právo I. 1956, str. 66 a násl.

⁴Knappová, M. Povinnost a odpovědnost v občanském právu. 1. Vydání. Praha:ČSAV, 1968, str. 212.

v případě porušení této povinnosti vzniká odpovědnostní povinnost, která stíhá subjekt za porušení povinnosti. S V. Knappem ovšem souhlasím v tom, že se vznikem primární povinnosti vzniká i hrozba sankcí v případě porušení této povinnosti. Tuto hrozbu sankcí bych ovšem nesměšovala s odpovědností jako takovou, jejíž vznik má své opodstatnění teprve při porušení primární povinnosti. Odpovědnost je tak právně relevantní tehdy, pokud jsou splněny všechny předpoklady pro její vznik. Do této doby není odpovědnostní povinnost nijak relevantní a znamená pouhou možnost jejího vzniku.

Odpovědnost jako civilní sankce

V pořadí již třetí teorie o pojmu odpovědnost považuje tuto za právní následek porušení povinnosti. Odpovědnost vzniká tehdy, pokud došlo k porušení primární povinnosti a zároveň pokud s porušením primární povinnosti je spojen vznik sankce.

Mezi zastánce uvedené teorie patří např. Š. Luby, který ve svém díle *Prevenencia a zodpovednosť v občianskom práve*, právní odpovědnost pojímá jako povinnost, která nastává porušením právního vztahu. Tato povinnost je povinností odpovědnostní a má tzv. sekundární povahu. Předpokladem vzniku odpovědnosti je existence primární povinnosti a důvodem vzniku odpovědnosti je pak porušení této primární povinnosti. Odpovědnost má dle Lubyho účel reparační, tedy především kompenzovat újmu, která vznikla porušením původní povinnosti⁵.

J. Eliáš k pojmu odpovědnost dodává, že se jedná o tzv. kvalifikovanou povinnost, a to tím, že vzniká z porušení právního vztahu, odpovědnostní povinnost se tak vlastně shoduje se sankcí.⁶

Ze zahraničních právních teoretiků si dovolím zmínit názor G. Martona, který se též zabýval pojmem odpovědnost a dospěl k názoru, který je shodný s názory autorů výše uvedenými. G. Marton vnímá odpovědnost jako určitou situaci, v níž se nachází ten, kdo nesplnil svou povinnost, či závazek stanovený mu právní normou. Odpovědný subjekt je pak povinen nést následky vzniklé porušením povinnosti či závazku, které právní normy předvídají a blíže je stanovují⁷.

Srovnáním teorie, která chápe odpovědnost jako druh sankce s teorií pojímající odpovědnost jako hrozbu sankcí se zabývá M. Knappová⁸, která vidí rozpor v obou teoriích zejména v terminologickém chápání pojmu odpovědnosti jako povinnosti buď objektivní, nebo subjektivní. Odpovědnost objektivní je stanovena pro neurčitý počet adresátů, zatímco subjektivní odpovědnost je stanovena vůči konkrétnímu subjektu. Autorka uvádí, že: „*vznikem subjektivní odpovědnosti dochází též k subjektivizaci sekundární objektivní odpovědnostní povinnosti. Sice zůstává objektivní a hypotetickou, ale individualizuje se vůči konkrétně určenému subjektu. V této fázi odpovědnostní povinnost subjektivní ještě nevznikla, nýbrž pouze hypoteticky*

⁵Luby, Š. *Prevenencia a zodpovednosť v občianskom práve* I. 1. Vydání. Bratislava. 1958, str. 30 a násl.

⁶Eliáš, J. *Majetková odpovědnost pracujících v JZD*. Praha 1959, str. 13.

⁷Knappová, M. *Povinnost a odpovědnost v občanském právu*. 1. Vydání. Praha: ČSAV, 1968, str. 211.

⁸Knappová, M. *Povinnost a odpovědnost v občanském právu*. 1. vydání. Praha: ČSAV, 1968, str. 203 a násl.

hrozí určitému subjektu, jde o individuální podmíněnou sekundární povinnost. Teprve až se primární subjektivní povinnost stane nepodmíněnou, může vzniknout v důsledku jejího porušení sekundární povinnost, která obdobně jako u povinnosti primární může být podmíněná a následně nepodmíněná“. Odpovědnost se tedy v obou případech objevuje ještě před porušením povinnosti, byť ve formě individuálně hrozící objektivní povinnosti. Obě teorie jsou tedy do jisté míry komplementární. V prvním stádiu do porušení povinnosti se odpovídá za splnění povinnosti a odpovědnost má charakter objektivní povinnosti, ovšem individuálně podmíněné, v druhém stádiu po porušení povinnosti se odpovídá za nesplnění povinnosti a odpovědnost představuje sekundární subjektivní povinnost.

M. Knappová dále uzavírá, že pro vznik odpovědnosti je nezbytným předpokladem existence právní povinnosti, která je stanovena přímo v pozitivním právu. Sankce ovšem může vzniknout pouze tehdy, pokud je právním předpisem spojována s porušením určité povinnosti, z tohoto důvodu jako další obligatorní předpoklad pro vznik odpovědnosti dovozuje porušení právní povinnosti. Porušení povinnosti přitom lze pojímat širěji a lze do něj zahrnout i takové situace, které nejsou přímo závislé a ovlivnitelné lidským jednáním. Autorka dále doplňuje, že jako další podmínka pro vznik odpovědnosti může v soukromém právu figurovat existence škody, či v právu veřejném, rozhodnutí orgánu veřejné moci.

Osobně se asi nejvíce přikláním k pojetí odpovědnosti J. Švestkou, který definoval právní odpovědnost jako novou občanskoprávní povinnost, která stíhá rušitele původní právní povinnosti. Subjekt, který byl protiprávním úkonem zasažen ve svých právech má oprávnění domáhat se na povinném či zavázaném subjektu splnění odpovědnostní povinnosti.

S uvedenými názory autorů teorie odpovědnosti jako civilní sankce se plně ztotožňuji, neboť takovéto pojetí odpovědnosti plně odpovídá pojetí odpovědnosti v občanském zákoníku, dle kteréhokaždý odpovídá za škodu, kterou způsobil porušením právní povinnosti. Odpovědnostní povinnost tak má především reparační funkci, jejímž smyslem je obnovit stav narušený porušením právní povinnosti.

Nad pojmem právní odpovědnost se též zamýšlí J. Handlar, který objevuje více významů tohoto pojmu a mimo jiné poukazuje na skutečnost, že je nutno rozlišovat právní a mimoprávní obsah pojmu odpovědnost. V rovině právní pak chápe odpovědnost jako stav, kdy je možno určitému subjektu přičíst jeho jednání, nebo jinou skutečnost⁹.

Odpovědnost v pojetí pozitivistickém

Pozitivistická teorie odpovědnosti za škodu vznikla ve Francii, kde se autoři přiklánějící se k pozitivistickému vnímání snaží pojem odpovědnost uchopit a proniknout k samotnému nitru pojmu a především přidávají jakousi další hodnotu, když uvažují nad otázkami odpovědného subjektu a náhrady škody. Pozitivisté přinášejí nový přístup k pojmu odpovědnost, nezajímá je přitom definice pojmu samotného, ale spíše se zajímají o otázku, zda a kdo je odpovědný k náhradě škody, tedy k obnovení stavu, který zde byl před porušením povinnosti.

⁹Handlar, J. Právní odpovědnost-netradiční zamyšlení nad tradičním pojmem. Právník, roč. CX.

Za přední pozitivistické autory jsou považováni Léon Mazeud a André Tunca, kteří ve svých pojednáních dospívají k názoru, že stěžejní otázkou, která by měla být předmětem zájmu právní teorie je otázka, zda je někdo odpovědný za porušení právní povinnosti. Tuto otázku přitom staví do popředí zájmu a uvádějí, že ne s každým porušením povinnosti je spjat vznik povinnosti škodu nahradit. Z jejich pojednání pak vyplývá závěr, že odpovědnost vzniká pouze tehdy, když právní norma se způsobením škody spojuje povinnost škodu nahradit, pokud ovšem právní norma nestanoví se způsobením škody povinnost škodu nahradit, nedochází zde ani ke vzniku odpovědnosti¹⁰.

Pozitivisté rozlišují odpovědnost civilní od odpovědnosti trestní a zabývají se též působením civilní a trestní odpovědnosti, přičemž uvádějí, že rozlišujícím kritériem odpovědnosti civilní a odpovědnosti trestní je skutečnost, komu vzniká škoda, či újma protiprávním jednáním. V případě, že protiprávním jednáním dochází ke vzniku újmy jednotlivci, pak se jedná o odpovědnost civilní, pokud by ovšem mělo dojít ke vzniku újmy na straně celé společnosti, pak se jedná o odpovědnost trestní.

Tolik tedy jednotlivé teorie pojmu odpovědnost. Dle mého názoru odpovědnost nutno chápat jako novou povinnost, která vzniká důsledkem porušení povinnosti původní, primární. Smyslem vzniku nové povinnosti, povinnosti odpovědnosti je reparace původního stavu, který se mezi subjekty nacházel před porušením primární povinnosti.

S pojmem odpovědnost jsou spjaty další pojmy, (přívlastky pojmu odpovědnost), které vlastní odpovědnost blíže určují. Nejčastěji se setkáváme s pojmy objektivní odpovědnost, subjektivní odpovědnost, odpovědnost závazková, odpovědnost mimozávazková a jiné.

Jelikož v dalších částech této práce s uvedenými pojmy blíže pracuji, dovolila bych si na tomto místě jejich význam objasnit.

Objektivní odpovědnost je taková odpovědnost, která vzniká bez ohledu na zavinění, tato odpovědnost se označuje jako odpovědnost za výsledek. Její vznik je vázán na naplnění obecně stanovených předpokladů právní normou, tedy naplnění předpokladů obecných a hypotetických.

Subjektivní odpovědnost je odpovědnost za zavinění, vzniká ve vztahu k určité povinné osobě. Pro její vznik je nutné naplnit kromě obecně stanovených předpokladů v právní normě i subjektivní hledisko, tzn. hledisko zavinění odpovědného subjektu. Odpovědnost tedy nevzniká přímo ze zákona, ale vzniká jako následek určité skutečnosti, s níž zákon vznik odpovědnosti spojuje.

Třídění na odpovědnost závazkovou a mimo závazkovou vychází z původu, důvodu vzniku odpovědnosti. Závazková odpovědnost vzniká z porušení obligačních povinností, mimo závazková pak vzniká při porušení jiné než obligační povinnosti, jedná se tedy o odpovědnost deliktů.

¹⁰Knappová, M. Povinnost a odpovědnost v občanském právu. 1. Vydání. Praha: ČSAV, 1968, str. 216.

V právní literatuře se můžeme setkat s dalšími kategoriemi odpovědnosti, např. odpovědností absolutní a relativní. Toto třídění ovšem vychází z teoretické koncepce, podle které je odpovědnost hrozbou sankcí a nikoli sekundární, odpovědnostní povinností. Tomuto třídění se tedy nebudu blíže věnovat.

S pojmem právní odpovědnost úzce souvisí též pojem právní delikt. Právní delikt je obecně definován jako zaviněné porušení právní povinnosti¹¹. Používání tohoto pojmu pro oblast občanského práva není proto příliš vhodné, protože občanskoprávním deliktem může být z terminologického hlediska pouze zaviněný protiprávní úkon. V právní teorii se setkáváme též s dělením právních deliktů na veřejnoprávní a soukromoprávní. Dělení právních deliktů na delikty veřejnoprávní a soukromoprávní vychází z rozlišení druhu a intenzity chráněného zájmu právním předpisem. U veřejnoprávních deliktů je chráněný zájem natolik intenzivní, že na jeho zachování má zájem v zásadě celá společnost. Odpovědnostní vztah vzniká mezi škůdcem a státem, jakožto nositelem veřejné moci, v tomto odpovědnostním vztahu se pak klade důraz na represivní funkci, tedy potrestání pachatele za jeho protiprávní jednání.

Naproti tomu soukromoprávní delikt představuje ucelenou skupinu protiprávního jednání, kdy odpovědnostní vztah vzniká mezi škůdcem a poškozeným. Škůdcem v daném případě může být i ten, kdo nejednal zaviněně proti stanovené právní úpravě. Souběh veřejnoprávního a soukromoprávního deliktu není vyloučen díky rozdílnému charakteru chráněného zájmu, jedním jednáním škůdce tak může dojít jak ke vzniku veřejnoprávního deliktu, který může být označen buď jako přestupek nebo trestný čin a zároveň může být způsobena škoda na majetku určité fyzické či právnické osobě a může tak být naplněn i soukromoprávní delikt. Ze skupiny soukromoprávních deliktů se opět vraťme k pojmu občanskoprávní delikt.

Evropské právní řády nepojímají problematiku občanskoprávního deliktu zcela jednotně, když např. rakouský právní řád nebo francouzský právní řád uvádějí, že deliktem je každé jednání, právní úkon, který způsobuje jinému škodu. Takové pojetí občanskoprávního deliktu označujeme za generální delikt.

Naproti tomu pojetí angloamerického práva, ale např. i německý právní řád definuje jednotlivé konkrétní vzájemně neprovázané delikty, které jsou vymezeny právní normou zcela přesně, a neexistuje pojetí generálního deliktu, německý právní řád kromě konkrétních stanovených deliktů stanoví obecnou povinnost nikomu neškodit¹². Platná právní úprava českého pojetí občanskoprávního deliktu vychází z generálního deliktu, kdy je v ustanovení § 420 občanského zákoníku stanoveno, že každý odpovídá za škodu, kterou způsobil porušením právní povinnosti. Platná právní úprava nerozlišuje, zda porušení povinnosti vyplývá ze smlouvy nebo ze zákona, když obecně je každý povinen nahradit škodu, kterou porušením povinnosti způsobil.

Nový občanský zákoník opouští pojetí jednotnosti občanskoprávního deliktu a rozlišuje tři základní skutkové podstaty občanskoprávního deliktu, a sice z porušení smlouvy, z porušení zákona a z porušení dobrých mravů.

¹¹Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A. Teorie práva, Praha 2001, s. 167.

¹²Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné 2, 4. aktualizované vydání. Praha: ASPI, 2006, str. 425.

5. Historický vývoj právní odpovědnosti za škodu

Institut odpovědnosti za škodu upravují nejen moderní právní systémy, ale setkáváme se s ním již ve starých právních úpravách a systémech práva. Bezpochyby nejdokonalším starověkým právním systémem, který položil základy právní odpovědnosti za škodu a který byl zároveň inspirací pro moderní právní řády a kodexy byl systém starověkého římského práva.

Římské právo stanovilo předpoklady vzniku odpovědnosti, definovalo pojem odpovědnost za škodu, věnovalo se i otázkám spojeným s náhradou škody a též otázkám zavinění, jakožto stěžejního pojmu odpovědnosti.

Odpovědnost za škodu římské právo definovalo jako povinnost nést následky za své protiprávní jednání. Předpoklady odpovědnosti za škodu moderní právní systémy prakticky převzaly ze systému starého římského práva, které jako základní předpoklady stanovilo spáchání bezprávného činu tzv. *obligationes ex delicto*, vznik škody (*damnum*), příčinnou souvislost mezi bezprávným činem a vznikem škody tzv. kauzální nexus a zavinění, jakožto subjektivní vztah škůdce ke škodlivému následku svého jednání.

V případě, že bezprávní jednání zasahovalo do sféry jednotlivce, či jednotlivců označovaly se tyto činy jako tzv. *delicta*. Poškozenému v takovém případě náleželo právo na náhradu škody a právo na pokutu. Právo na náhradu škody mělo charakter reparační a jeho hlavním smyslem bylo obnovení stavu, který zde byl před bezprávným činem, naproti tomu pokuta měla charakter sankční a jejím účelem bylo potrestat škůdce za jeho protiprávní jednání. Institut pokuty byl v pozdějším vývoji římského práva potlačen chápáním náhrady jako reparace a římské právo postupně ustoupilo od práva na pokutu.

Škoda vzniklá protiprávním jednáním se rozlišovala na skutečnou škodu (tzv. *damnum emergens*) a ušlý zisk (tzv. *lucrum cessans*). Náhrada škody pak měla pokrýt obě dvě tyto složky, pokud se dalo o ušlém zisku (potencionálním rozšíření majetku poškozeného, v případě, že by k protiprávnímu jednání škůdce nedošlo) uvažovat. V otázce vymahatelnosti náhrady škody bylo však na samotném poškozeném, zda si na škůdci vymůže náhradu škody a jak si reparaci své škody zajistí.

Protiprávní jednání, které představovalo zásah do sféry celé společnosti, bylo označováno jako *crimina*. Římské právo znalo tato *crimina* krádež - *furtum*, urážku na cti - *contumelia*, jednání vynucené hrozbou - *calumnia*, a podvod - *dolus malus*.

Pachatelé tzv. *crimen* byli souzeni před veřejným soudem a jejich odpovědnost za protiprávní jednání byla spojena s hrozbou trestu, který byl buď majtkové povahy, nebo mohl být i zásahem do jejich osobní sféry a dokonce existovaly i tresty hrdelní.

Poměrně širokou odpovědnost zavádělo římské právo při porušení smluvního závazku, kdy se rozlišovaly celkem čtyři kategorie odpovědnosti, tzv. *periculum*, *custodia*, *omnis culpa* a *dolus*.

Periculum představoval nejprísnejší stupeň odpovědnosti, kdy předmětem odpovědnosti byla jakákoli škoda, a to i škoda způsobená přírodními katastrofami. Custodia představovala odpovědnost za zavinění, a to za úmyslné i nedbalostní a za krádež. Omnis culpa představovala odpovědnost za veškeré zavinění, tedy za veškerou škodu, která byla zaviněna a konečně dolus, tedy odpovědnost za úmysl.

Zavinění bylo tedy rozlišováno na úmyslné (dolus), kdy odpovědný subjekt chtěl způsobit škodu a nedbalostní, kdy odpovědný subjekt sice škodu způsobit nechtěl, nicméně neučinil všechna opatření k tomu, aby vzniku škody zabránil. Odpovědnost však nevznikala pouze při zavinění, ale též při casus maior (tzv. vyšší náhodě) a casus minor (tzv. nižší náhodě), tyto kategorie odpovědnosti se označovaly jako nezaviněné odpovědnosti. Casus maior označuje nepředvídatelný jev, který se nedá odvrátit dostupnými prostředky, casus maior vzniká např. v důsledku přírodních katastrof, v důsledku válečných konfliktů atd. Casus minor je institut, který znalo pouze římské právo. Představuje takové jevy, které se dají předvídat pouze do určité míry, a též se jim dá do určité míry zabránit. Tento typ odpovědnosti se uplatňoval např. při porušení závazků ze smlouvy o dílo.

Římské právo kromě obecného typu odpovědnosti za škodu zavádělo též zvláštní typy odpovědnosti, jednalo se např. o receptumnavitarum, kterou bychom v dnešním pojetí odpovědnosti označili za odpovědnost za věci vnesené, uložené, odložené. Odpovídalo se bez ohledu na zavinění, přičemž se jednalo o odpovědnost kapitána v námořní přepravě za škodu způsobenou na přepravovaném zboží, odpovědnost majitele restaurace za věci, které si hosté odložili na místech k tomu určených.

Další zvláštní typ odpovědnosti byl zaveden zákonem Lex Rhodia de iactu, který byl odvozen z řeckého práva. Tento zákon Rhodský o nebezpečí zavedl odpovědnost lodníků při námořní přepravě zboží různých vlastníků. V případě nebezpečí ztroskotání lodi hrozilo zničení veškerého přepravovaného zboží. Lodník tak měl možnost pro záchranu lodi a části přepravovaného zboží „obětovat“ část nákladu a vyházet ho do moře. Kapitán lodi pak odpovídal za škodu způsobenou vlastníkům přepravovaného zboží, mohl ovšem žalovat vlastníky zboží, které bylo zachráněno a tak se mohl z odpovědnosti vyvinit. Škoda se tak poměrně rozdělila mezi vlastníky zboží zničeného a zboží zachráněného.

Z výše uvedeného je patrné, že římské právo představovalo velmi vyspělý systém práva, který položil základy celé řadě právních institutů a moderních právních řádů.

Na území našeho státu lze považovat za první obecný kodex občanského práva tzv. josefínský občanský zákoník, který byl přijat roku 1786. Obsahoval obecnou část občanského práva a právo rodinné. Komplexní úpravu soukromého práva na našem území přinesl až obecný zákoník občanský, který byl přijat císařským patentem č. 946/1811 a který byl na našem území v platnosti do roku 1950.

Jedním ze základních principů právní úpravy odpovědnosti za škodu obecného občanského zákoníku byl, stejně jako v současné právní úpravě princip prevence – předcházení škodám. Významné právní statky byly zákoníkem chráněny tak, že jejich pouhé ohrožení bylo pojímáno jako protiprávní jednání a při naplnění všech ostatních předpokladů pro vznik odpovědnosti za

škodu mohlo pouhé ohrožení právem chráněného zájmu vést ke vzniku povinnosti odpovědného subjektu k náhradě škody.

Škodu obecný občanský zákoník definoval jako každou újmu, která byla způsobena někomu na jmění, právech anebo jeho osobě. Oproti platné právní úpravě vnímal tedy škodu v širším smyslu, neboť v dnešní úpravě je škoda pojímána jako majetková újma, případně škoda způsobená na zdraví nebo životě. Pro nemajetkové újmy zavádí platná právní úprava institut ochrany osobnosti, který stanoví pravidla pro odčinění zásahu do osobnosti fyzické osoby.

V oblasti náhrady škody preferoval zákoník navrácení v předešlý stav a tehdy, když nebyla reparace možná, tak se uplatňovala peněžní náhrada, a to ve výši odhadní ceny poškozené věci. Ke způsobu náhrady škody se vyslovuje též judikatura v rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR¹³, který uvedl, že: „náhrada má být poskytnuta především *in natura*, je-li to vůbec možno a to nejen při určitých věcech, nýbrž i při věcech zastupitelných. Tento způsob náhrady škody vede k témuž výsledku jako odčinění škody *in natura*, a proto dlužno mu dáti přednost před náhradou peněžitou“. V případě škody způsobené na zdraví měl poškozený nárok na náhradu léčebných nákladů, náhradu ušlého výdělku, náhradu za ztrátu na výdělku, pokud je poškozený v důsledku protiprávního úkonu práce neschopný a bolestné. Zákoník přinášel i poměrně moderní přístup k odškodnění újmy při zohyzdění osoby ženského pohlaví, když by tato okolnost měla bránit pozdějšímu zaopatření ženy. Škoda při zohyzdění se hradila v penězích. V případě způsobení úmrtí protiprávním jednáním se poskytovala kromě výše zmíněných náhrad i náhrada na výživu pozůstalým.

Obecný občanský zákoník zaváděl kromě obecné odpovědnosti za škodu též zvláštní typy odpovědnosti za škodu, jako škodu způsobenou zaviněním, škodu z užívání práva, škodu z nezaviněného činu, způsobenou náhodou, stavbou, cizími činy a škodu způsobenou zvířetem. Na svou dobu byl obecný občanský zákoník vyspělou a moderní právní úpravou.

Škodu pojímal nejen jako majetkovou, ale též i jako nemajetkovou újmu, způsobenou na právech nebo těle poškozeného. V oblasti náhrady škody preferoval naturální restitucia zaváděl zvláštní typy odpovědnosti, např. i odpovědnost za škodu způsobenou zvířetem, stavbou, či škodu způsobenou náhodou.

Právní úprava soukromého práva byla koncepčně změněna občanským zákoníkem z roku 1950, zákon č. 141/1950 Sb., který do našeho právního řádu přinesl zásady sovětského práva. Z občanského práva bylo vyčleněno rodinné právo, které bylo nadále upraveno samostatným zákonem. Sovětizací občanského práva docházelo ke koncepčním změnám v právním řádu, v chápání úlohy práva ve společnosti a postupně k odmítání soukromého práva a zájmů jednotlivců. Soukromé právo tak bylo nově chápáno spíše ve veřejném pojetí, do popředí se dostal zájem společnosti. Působnost občanského zákoníku se omezila na úpravu majetkových práv a některých nemajetkových práv, pokud s majetkovými právy souvisí.

Občanský zákoník upravoval v oblasti vlastnictví zejména vlastnictví státu a budoval tak základy pro socialistické vlastnictví.

¹³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR Rv I 1100/22, dostupné ze Systému ASPI.

Opustil zásadu *superficiessolo cedit*, podle které jsou nemovitosti pozemky včetně všeho, co je na nich vystavěno. Podle občanského zákoníku mohlo tedy docházet k situacím, kdy pozemek byl ve vlastnictví jedné osoby a stavba na něm umístěná ve vlastnictví osoby jiné. Opuštěním zásady *superficiessolo cedit* v podstatě občanský zákoník připravil právní základ pro kolektivizaci zemědělství.

V otázkách odpovědnosti za škodu rozlišoval občanský zákoník stejně jako předešlá právní úprava více druhů odpovědnosti za škodu, kromě obecného typu. Byla to např. odpovědnost za škodu způsobenou zaviněním, náhodou, odpovědnost za škodu při provozu zvláště nebezpečným, odpovědnost za škodu při nekalé soutěži v hospodářském styku, nebo odpovědnost za škodu způsobenou věcmi, nebo jinými osobami. Při odpovědnosti způsobené věcmi odpovídal za způsobenou škodu ten, komu věc patřila, nebo komu sloužila.

U odpovědnosti za škodu na věcech vnesených, umístěných musel poškozený prokazovat provozovateli zařízení, s nímž bylo spojeno odkládání věcí, protiprávnost jednání, vznik škody, příčinnou souvislost a zavinění provozovatele. Na rozdíl od současné právní úpravy představoval tento zvláštní typ odpovědnosti za škodu subjektivní odpovědnost, tedy odpovědnost za zavinění, když platná právní úprava tohoto typu odpovědnosti patří mezi tzv. objektivní typy, tedy odpovědnost bez prokazování a bez vlivu na zavinění.

Odpovědnost za škodu pojímal jako závazek k náhradě škody, systematicky byla právní úprava odpovědnosti za škodu zařazena do části závazkového práva. Občanský zákoník zaváděl nově výjimky z odpovědnosti, kdy za způsobenou škodu neodpovídal ten, kdo jednal v nutné obraně, nebo v krajní nouzi. Platná právní úprava k těmto výjimkám navíc přidala ještě svolení poškozeného, kdy též odpovědný subjekt neodpovídá za způsobenou škodu.

V otázce vzniku odpovědnosti za škodu vycházel z pojetí, kdy mezi předpoklady odpovědnosti stanovil protiprávní jednání, vznik škody, příčinnou souvislost mezi protiprávním jednáním a způsobenou škodou a zavinění. Zavinění bylo přitom potřeba odpovědnému subjektu prokázat. Jak je uvedeno výše odpovědnost pojímal jako závazek k náhradě škody, pro kterou platilo, že škoda má být nahrazena přednostně uvedením v předešlý stav, tedy naturální restituci a jen pokud tato není možná, pak se hradila škoda v penězích. Věková hranice pro vznik odpovědnosti za škodu byla nově stanovena na patnáct let. Při újmě na zdraví měl poškozený nárok na náhradu nákladů léčení, ušlý výdělek, bolestné, odškodnění za zohyždění, pokud toto je možno hodnotit jako překážka pro životní uplatnění poškozeného. V případě smrti poškozeného měli pozůstalí nárok na náhradu nákladů pohřbu a též náhradu na výživu. Při způsobení úrazu s trvalými následky též ještě na náhradu tzv. ucházejícího výdělku, který by poškozený dosáhl, pokud by k úrazu nedošlo.

Soud měl v případech rozhodování o výši náhrady škody možnost náhradu snížit, za předpokladu, že se v daném konkrétním případě objevily okolnosti zvláštního zřetele hodné a na odpovědném subjektu by tak nebylo možno náhradu škody v plné výši spravedlivě žádat. Oprávnění soudu snížit náhradu škody bylo možno uplatnit pouze v případě, že odpovědný subjekt nezpůsobil škodu úmyslně nebo v krajní nouzi.

Na právní úpravu soukromého práva občanského zákoníku z roku 1950 navazoval občanský zákoník z roku 1964, zákon č. 40/1964 Sb., který představuje platnou právní úpravu. Koncepčně bylo již předchozím zákoníkem z občanského práva vyčleněno právo rodinné, pracovní a hospodářské, občanský zákoník tedy již nepředstavoval ucelený kodex soukromého práva. K pojetí občanského zákoníku jako kodexu soukromého práva se vrací nový občanský zákoník, který opět sjednocuje právo občanské, rodinné, pracovní a obchodní. Pojetím občanského zákoníku jako kodexu soukromého práva dojde ke sjednocení obecných institutů jako je promlčení, neplatnost, či náhrada škody.

Koncepční změny zavádí nový občanský zákoník též v institutu odpovědnosti za škodu. V pojetí odpovědnosti vychází z presumovaného zavinění, rozšiřuje princip prevence, který je nyní rozdělen na prevenci generální a prevenci speciální v neposlední řadě též ruší obecnou povinnost zakročit proti protiprávnímu jednání. Za největší koncepční změnu považují pojetí náhrady škody. Platná právní úprava v otázce náhrady škody preferuje náhradu v penězích, před navrácením v předešlý stav, nový občanský zákoník se vrací k principu naturální restituce, která je primárním způsobem náhrady škody.

Platný občanský zákoník rozlišuje obecnou škodu podle ustanovení § 420 a § 420a občanského zákoníku a zvláštní typy odpovědnosti za škodu, mezi které patří škoda mající původ v povaze přístroje nebo jiné věci, které bylo užito při plnění závazku, odpovědnost na věcech vnesených, odložených, odpovědnost způsobená těmi, kteří nedokáží posoudit následky svého jednání, škoda způsobená jednáním proti dobrým mravům, škoda z provozní činnosti nebo provozu zvláště nebezpečného, škoda způsobená provozem dopravního prostředku a další. Některé ze zvláštních typů odpovědnosti patří mezi objektivní typy odpovědnosti, u kterých se nevyžaduje zavinění.

Jak bylo řečeno výše občanský zákoník z roku 1964, je stále v platnosti, i když se již od roku 1989 po změně politického režimu objevily první úvahy o rekodifikaci občanského práva. V devadesátých letech dvacátého století byla přijata ucelená řada novel, které odstranily největší nedostatky a položily základ pro přechod ze socialistického systému. Rekodifikační práce v oblasti občanského práva započaly již před rokem 1993, vypracováním paragrafového znění občanského zákoníku pod vedením profesorů V. Knappa a K. Planka. Rozpadem Československa se práce na novém zákoníku zastavily.

K obnovení myšlenky vypracování zcela nového kodexu soukromého práva, založeného na novém koncepčním pojetí došlo v roce 2000, kdy pověřil tehdejší ministr spravedlnosti O. Motejl profesora K. Eliáše a docentku M. Zuklínovou přípravou věcného záměru nového občanského zákoníku. Věcný záměr určil koncepci budoucího zákoníku a základní obrysy řešení klíčových institutů. Následně byly zahájeny práce na vypracování paragrafového znění zákona. V roce 2005 představilo Ministerstvo spravedlnosti veřejnosti první verzi návrhu nového občanského zákoníku a zahájilo k němu veřejnou diskusi, a to i vytvořením speciální internetové stránky, na které byly zveřejňovány návrhy jednotlivých paragrafů.

Ministerstvo spravedlnosti předložilo počátkem ledna 2009 návrh občanského zákoníku společně s návrhem zákona o obchodních korporacích a zákonem o mezinárodním právu soukromém vládě k dalšímu projednání. Návrh nového občanského zákoníku včetně zákona o

obchodních korporací byl znovu revidován v rekodifikačních komisích během podzimu 2010 a na konci tohoto roku rozeslán do meziresortního připomínkového řízení.

V rámci meziresortního připomínkového řízení bylo k návrhu nového občanského zákoníku uplatněno zhruba 2500 připomínek. Z toho 1300 připomínek bylo označeno připomínkovými místy jako zásadní. Vláda ČR schválila dne 18. května 2011 návrh nového občanského zákoníku svým usnesením a návrh byl poté odeslán do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Poslanecká sněmovna schválila návrh v červnu roku 2011 a přikázala ho k projednání ústavně právnímu výboru¹⁴. Poslanecká sněmovna schválila návrh ve třetím čtení dne 9. 11. 2011, následně byl návrh projednáván horní komorou Parlamentu ČR, ve které byl návrh schválen dne 25. 1. 2012.

Návrh nového zákoníku klade důraz na demokratické právní tradice, na principy a standardy soukromého práva v Evropě, odklání se tak od principů socialistického pojetí práva. Představuje ucelený kodex soukromého práva a po více jak padesáti letech sjednocuje právo občanské, rodinné, stanoví principy pro obchodní právo. Je tematicky rozdělen do pěti částí – Obecná část, Rodinné právo, Absolutní majetková práva, Relativní majetková práva a Ustanovení společná, přechodná a závěrečná.

V oblasti odpovědnosti za škodu vychází z principu prevence. Nově zavádí také nové typy zvláštní odpovědnosti za škodu, např. škodu způsobenou zvířetem, škodu způsobenou náhodou, na nemovitosti a jiné. V otázce náhrady škody určuje, ve kterých případech se odškodňuje škoda majetková a nemajetková a nově upravuje rozsah náhrady škody tak, aby skutečně představoval adekvátní náhradu za způsobenou škodu.

O novém občanském zákoníku podrobněji na dalších místech této práce.

¹⁴ <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/obecne-o-zakoniku.html>

6. Odpovědnost za škodu v Principech Evropského deliktního práva

Právní úprava odpovědnostních vztahů jednotlivých států Evropy se od sebe navzájem odlišuje, v otázkách odpovědnosti nebyla přijata harmonizující právní úprava, která by stanovila společný rámec pro deliktní právo, a právě na tuto skutečnost reaguje Evropská skupina deliktního práva (European Group on Tort Law – „EGTL“), která působí ke sbližování právní úpravy deliktního práva evropských států. Členy EGTL jsou přední odborníci pro oblast soukromého práva, a to nejen z Evropy, ale také ze Spojených států amerických, Jihoafrické republiky, Izraele a dalších zemí. Českou republiku ve skupině deliktního práva zastupoval L. Tichý. Pro oblast evropského soukromého deliktního práva byl skupinou Evropského deliktního práva vytvořen všeobecně uznávaný dokument Principy Evropského deliktního práva (PETL, dále též jen „Principy“), který byl na konferenci ve Vídni v roce 2005 prezentován¹⁵.

Principy Evropského deliktního práva mají sloužit jako společný rámec pro rozvoj a sbližování deliktního práva v rámci celé Evropy. Nejedná se o legislativní akt Evropské unie, ani žádné jiné organizace či státu. Smyslem tohoto projektu je především snaha o zachycení základních principů soukromého práva, objevujících se v právních řádech evropských států a jejich dalším zobecněním přispívat ke sbližování právní úpravy soukromého deliktního práva v rámci Evropy. Reflektují jak prvky anglosaského tort law, tak prvky kontinentálního deliktního práva.

V současné době se tento dokument neomezuje pouze na prostor Evropského společenství, nicméně reaguje na snahy Evropského společenství na jedné straně harmonizovat právní úpravu deliktního práva na evropské úrovni, na straně druhé neochotu legislativců přistoupit k harmonizaci. Principy tak představují první krok pro harmonizaci evropského deliktního práva.

Autoři Principů pojednávají zejména o mimosmluvních odpovědnostních závazcích, nicméně nevyklučují skutečnost, že i porušení smluvní povinnosti může zakládat vznik odpovědnosti za škodu. Sjednocení smluvní i mimosmluvní odpovědnosti v právních řádech jednotlivých evropských států propaguje např. H. Koziol¹⁶, který dovozuje vznik odpovědnosti při porušení smlouvy tehdy, když si byl škůdce vědom existence smluvního závazku a současně jednal s úmyslem jej porušit, vždy ovšem bude záležet na konkrétním přijatém řešení v jednotlivých zemích a také na tom, jaká konkrétní povinnost byla porušena a jaké následky toto porušení vyvolalo.

Hlavní funkcí odpovědnosti za škodu v soukromém právu podle Principů je funkce reparační, či kompenzační a funkce preventivní. Komentář k PETL připomíná, že právní úprava v Anglii, USA či Francii sleduje i jiné funkce, jako např. sankční nebo represivní působení na škůdce, tyto účely odpovědnosti však nejsou pro většinu kontinentální právní úpravy vlastní.

¹⁵Vlasák, M. Náhrada nemajetkové újmy v Principech evropského deliktního práva a v návrhu občanského zákoníku, publikovaný na <http://www.pravnickeforum.cz>,

¹⁶Koziol, H., *The Nature of the Interests Protected by Tort Law*. In: Koziol, H. (ed) *Unification of Tort Law: Wrongfulness*. Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 1998, p. 30.

Předpoklady odpovědnosti za škodu podle PETL

Při stanovení obligatorních předpokladů pro vznik odpovědnosti za škodu vycházelí autoři Principů z tradičního evropského pojetí předpokladů pro vznik odpovědnosti za škodu. Úvodní ustanovení PETL čl. 1:101 stanoví, že každý, komu lze na základě zákona připsat škodu způsobenou jinému, je povinen tuto škodu nahradit. Škodu pak lze připsat tomu, kdo ji způsobil svým zaviněným chováním, nebo jehož abnormálně nebezpečná činnost škodu způsobila, nebo jehož pomocník způsobil škodu v rozsahu svého úkolu.

Díl druhý PETL stanoví tři základní předpoklady odpovědnosti za škodu, a to na prvním místě škodu, dále právem chráněný zájem a příčinnou souvislost. PETL tak ustupuje od pojetí protiprávnosti jako základního předpokladu pro vznik odpovědnosti za škodu a tuto nahrazuje institutem právem chráněného zájmu. Tato koncepce byla prosazena zejména pod vlivem W. Wilburga, jenž prosazoval nahrazení tradičního pravidla „all or nothing“ pravidlem právem chráněných zájmů¹⁷. Z uvedeného pojetí tedy vyplývá, že není rozhodující, zda došlo k porušení právní povinnosti, rozhodující je vážení veškerých okolností, které mohou vést k závěru, že došlo k porušení právem chráněného zájmu. S pojmem protiprávnost se tedy v Principech explicitně nesetkáváme, neboť protiprávnost je v jejich pojetí nahrazena jakýmsi systémem právem chráněných zájmů. Porušení právem chráněného zájmu přitom na rozdíl od protiprávnosti nevyžaduje rozpor s konkrétní právní normou, porušení právem chráněného zájmu není podmíněno protiprávností.

Ve většině evropských právních řádů, je přitom vznik odpovědnosti založen na protiprávnosti jako základním předpokladu. Protiprávnost je stanovena přímo zákonem, přičemž v právní úpravě Rakouska se setkáváme s konceptem protiprávního jednání, v Německu je protiprávnost stanovena jako protiprávní zásah do právem chráněných statků, ve Švýcarsku se uplatňuje koncepce odpovědnosti, kdy škoda vzniká protiprávním způsobem a např. v Nizozemí se odpovědnost uplatňuje při přičitatelných protiprávních jednáních.

Blíže se pojmu protiprávnost v pojetí PETL věnuje D. Elischer¹⁸, který se vyjadřuje zejména k povaze právem chráněných zájmů a jejich přesnějšímu vymezení v pojetí PETL. Autoři Principů poskytují jakýsi základní přehled právem chráněných zájmů, při jejichž porušení může dojít ke vzniku odpovědnosti za škodu a jednotlivé zájmy mezi sebou porovnávají a klasifikují.

Článek 2:102 Principů stanoví, že rozsah ochrany určitého zájmu závisí na jeho povaze, ochrana je pak tím větší, čím vyšší je jeho hodnota, přesnost jeho vymezení a zjevnost. Určení povahy právem chráněného zájmu závisí na jeho hodnotě, očividnosti, přesnosti určení, blízkosti vztahu mezi účastníky, povahou odpovědnosti ve smyslu subjektivní či objektivní povahy a hodnotou zájmu škůdce.

¹⁷ Koch, B., A. The Principles of European Tort Law. ERA-Forum. Springer Berlin/Heidelberg, vol. 8n. 1, p. 107-124.

¹⁸ Elischer, David. Protiprávnost a škoda jako předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu-Česká úprava ve světle evropských deliktických trendů. Praha, 136 s. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra občanského práva. Vedoucí práce Jan Dvořák. Dostupný také z [www.http://digitoool.is.cuni.cz](http://digitoool.is.cuni.cz).

Protiprávní jednání může naplňovat podle odborné literatury¹⁹ také porušení § 415 občanského zákoníku, které nemá pouze preventivní povahu, ale povinnost vyslovená tímto ustanovením je pro každého z účastníků občanskoprávních vztahů závaznou právní povinností jednat určitým způsobem, přičemž porušení této povinnosti je chápáno jako protiprávní jednání a na základě porušení této povinnosti tedy může dojít i ke vzniku odpovědnosti za škodu.

Právem chráněné zájmy, jimž se připisuje největší ochrana podle Principů, jsou život, tělesná i duševní integrita, lidská důstojnost a svoboda, přičemž všechny uvedené zájmy požívají stejné vážnosti a ochrany. Další významnou skupinu právem chráněných zájmů tvoří zájmy majetkové povahy, kam se řadí i práva k nehmotným statkům. Svou důležitostí až za tato práva řadí autoři PETL ochranu ekonomických práv a smluvních vztahů a zároveň připouštějí, že ochrana těchto práv může být i co do svého rozsahu omezena. V případě rozhodování o výši náhrady škody při porušení čistě ekonomických zájmů by tak měl být brán zřetel na vztah mezi poškozeným a škůdcem, dále na vědomí škůdce o možnosti způsobení škody a též na konkrétní okolnosti daného případu.

Rozsah ochrany poskytované všem právem chráněným zájmům může být ovlivněn dalšími okolnostmi, zejména povahou odpovědnosti. Zájmy, jež požívají největší ochrany tak mohou požívat většího rozsahu ochrany, než právem chráněné zájmy, které byly porušeny úmyslným jednáním škůdce.

Autoři PETL uvádějí další limit pro rozsah poskytované ochrany právem chráněných zájmů, když připouštějí, že při určování rozsahu poskytnuté ochrany musí být přihlédnuto i k zájmům škůdce, zvláště s ohledem na svobodu jeho jednání, stejně tak musí být přihlédnuto k veřejnému zájmu na stanovení rozsahu ochrany zájmu.

PETL vychází z pojetí odpovědnosti za škodu založené na subjektivním principu, tedy odpovědnost, která vzniká při zaviněném jednání odpovědného subjektu, zavinění se vyžaduje pro vznik odpovědnostního vztahu v zásadě vždy, výjimečně se nevyžaduje, pokud jde o objektivní typ odpovědnosti za škodu. Koncepce odpovědnosti za škodu v Principech je tedy totožná s pojetím odpovědnosti za škodu v současné české právní úpravě. Oproti české právní úpravě se právní pojetí odpovědnosti liší ve zmíněné protiprávnosti, v pojetí příčinné souvislosti a též obsahu a rozsahu náhrady škody.

Samotnou škodu pojímá PETL jako újmu, která je předmětem náhrady, pokud došlo vznikem škody k zásahu do právem chráněných hodnot, zájmů. Škoda tak vlastně představuje majetkovou nebo nemajetkovou újmu na právem chráněných zájmech. Nemajetkovou škodu Principy výslovně nedefinují, nicméně podle názorů autorů se jedná o újmu na právem chráněném zájmu, která není škodou na majetku osoby, zdraví, nebo příjmu a která je proto nezpůsobilá objektivní finanční kvalifikací²⁰.

¹⁹ Petrov, J., Protiprávnost a obecná prevenční povinnost. Právní rozhledy, 2007, č. 20, str. 745-749.

²⁰ Magnus, U., Unification of Tort Law. Damages, p. 246, European Group on Tort Law.op. cit. Sub 163, p. 28.

Škodou, která není předmětem náhrady škody je škoda vztahující se k aktivitám nebo zdrojům, které jsou chápány jako nezákonné. Česká právní úprava nestanoví výslovnou úpravu škody, která nepodléhá odškodňování, nicméně judikatura²¹ v této souvislosti poznamenala, že uplatnění nároku na náhradu škody vůči škůdci, který zavinil, že poškozenému ušel zisk z obchodu, který by byl v rozporu se zákazem konkurence, je výkonem práv v rozporu s dobrými mravy, a proto nepodléhá odškodnění.

Příčinná souvislost je v Principech pojímána výslovnou úpravou, což není v evropských právních řádech úplně obvyklé. Příčinná souvislost je tzv. dvoustupňová, dělí se na faktickou a právní. K existenci příčinné souvislosti je nezbytné naplnění její faktické složky, zároveň je nutné škodu připsat konkrétní příčině na pozadí stanovených kritérií. Není-li splněn první předpoklad (*conditio sine qua non*), druhá složka příčinné souvislosti již není podstatná a rozsah odpovědnosti se nezjišťuje²². V případě, že škoda byla způsobena jednáním více osob, s tím, že každé toto samostatné jednání by samo o sobě vedlo ke vzniku škody, pak se každé takové jednání považuje za příčinu vzniku škody a každý ze škůdců odpovídá v plném rozsahu společně a nerozdílně s ostatními.

Naopak pokud je zde více jednání, z nichž každé by bylo samo dostatečnou příčinou škody, nicméně zůstává nejisté, které jednání škodu způsobilo, platí, že každé jednání je považováno za příčinu škody v tom rozsahu pravděpodobnosti, v jakém mohlo škodu způsobit. Každý ze škůdců je tedy v tomto případě zavázán k náhradě škody v tom rozsahu, v jakém mohlo jeho jednání způsobit škodu. Principy pamatují i na situace, kdy dojde ke vzniku škody, na základě určitého jednání a následně přistupuje další jednání, které by samo způsobilo tu samou škodu, s tím, že k tomuto následnému škodnému jednání se nepřihlíží. V situacích, kdy je příčina vzniku škody na straně poškozeného, pak poškozený nese v tomto rozsahu škodu sám ve své sféře, na rozdíl od spoluzavinění poškozeného, které vylučuje či omezuje odpovědnost škůdce.

Jak bylo uvedeno výše, Principy vycházejí ze subjektivního pojetí odpovědnosti za škodu. Pojem zavinění není blíže specifikován, jako ve většině evropských právních řádů. Podobně jako ve většině právních úprav k naplnění odpovědnosti za škodu bude postačovat nedbalostní porušení úrovně chování. Článek 4:102 odst. 3 PETL stanoví, že normy, které předepisují nebo zakazují určité chování, musí být uváženy, pokud stanovují úroveň chování. V zásadě tedy vždy, kdy dojde k porušení právem stanovené povinnosti, bude jednání osoby hodnoceno jako jednání zaviněné.²³

V oblasti náhrady majetkové újmy preferuje PETL náhradu v penězích. Náhrada škody v penězích má poškozeného navrátit do stavu, pokud to tedy lze v penězích, ve kterém by poškozený byl, pokud by ke škodlivému jednání nedošlo. Výše škody má být určena co nejkonkrétněji, může být stanovena i abstraktně, pokud je to vhodné.

Samostatnou úpravu náhrady újmy představuje náhrada újmy způsobené na zdraví a životě, kdy jsou rozlišeny majetkové nároky při újmě na zdraví a náhrada nemajetkové újmy.

²¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, spis. zn. 25 Cdo 1702/2002 ze dne 26. 2. 2004, dostupné také z <http://nsoud.cz>

²² European Group on TortLaw. Principles on TortLaw – Text and Commentary. Wien: Springer, 2005, p. 44.

²³ Tamtéž, p. 76.

Při způsobení újmy na zdraví se odškodňuje ztráta na výdělku, snížení výdělečné schopnosti a rozumně vynaložené výdaje, např. na léčbu.

V případě úmrtí poškozeného mají podle PETL jeho rodinný příslušníci, jimž zemřelý poskytoval výživu, nebo jimž by býval poskytoval výživu postavení osob, které utrpěly reparable újmu, v rozsahu, v jakém ztratily podporu od zemřelého. Zvláštní úpravu náhrady škody má také škoda na věci, když čl. 10:203 PETL stanoví, že dojde-li ke ztrátě, zničení, nebo poškození věci, základním měřítkem pro náhradu škody je hodnota takové věci nebo snížení její hodnoty, přičemž pro tyto účely je irrelevantní, zda poškozený má v úmyslu věc opravit nebo nahradit²⁴. V této souvislosti autoři PETL reflektují i tzv. náhradu škody za prostou ztrátu užítu věci, kterou nelze díky způsobené škodě užívat, D. Elischer upozorňuje, že tento druh kompenzace je připuštěn v některých právních úpravách, např. v Německu, Francii či Belgii, jinými právními řády je odmítán např. v Rakousku. PETL tedy připouští přiznat i takovýto druh kompenzace, včetně náhrady případného ušlého zisku plynoucího pro poškozeného z nemožnosti věc užívat²⁵.

Konečně náhrada nemateriální újmy je upravena v článku 10:301 odst. 1 PETL, který stanoví, že „*uvazuje-li se o rozsahu ochrany, může poškození zájmu ospravedlnit náhradu nemajetkové škody. Je tomu tak konkrétně v případě, když poškozený utrpěl osobní újmu nebo újmu na své svobodě, důstojnosti nebo jiných osobnostních právech. Nemajetková škoda může být vymáhána též osobami majícími blízký vztah k poškozenému, který utrpěl smrtelnou nebo velmi vážnou nesmrtelnou újmu*“²⁶. „Kromě náhrady újmy na zdraví, svobodě, důstojnosti nebo jiných osobnostních právech zavádí PETL náhradu nemajetkové újmy, na dalších právech chráněných zájmech, jejichž výčet autoři Principů neomezují na taxativně vymezené chráněné zájmy. Na otázku zda určitý právní zájem patří do těch, jejichž porušení zakládá nárok na náhradu nemajetkové újmy, Principy uvádějí kritéria, na jejichž základě lze vyložit, zda se v konkrétním případě jedná o zájem právem chráněný. Pro určení povahy právem chráněného zájmu, stejně tak pro určení rozsahu náhrady nemajetkové újmy se vychází zejména z hodnoty právem chráněného zájmu, očitosti chráněného statku a přesnosti určení chráněného zájmu.

Náhrada nemajetkové újmy se odškodňuje podle Principů při porušení základních osobních a osobnostních práv, škody na zdraví a ochrany osobnosti.

Autoři PETL se dále v souvislosti s náhradou nemajetkové újmy zabývají otázkou, zda je možné nemateriální újmou kompenzovat nejen škodu na zdraví, ale i škodu na majetku, např. zda je možné hradit nemajetkovou újmu při poškození nebo zničení věci, k níž má poškozený citový vztah, pouto, ale majetková hodnota takové věci není příliš velká. Autoři PETL tuto možnost náhrady nemajetkové újmy nevylučují²⁷.

²⁴Elischer, David. Protiprávnost a škoda jako předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu-Česká úprava ve světle evropských deliktních trendů. Praha, 136 s. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra občanského práva. Vedoucí práce Jan Dvořák. Dostupný také z [www.http://digitoool.is.cuni.cz](http://digitoool.is.cuni.cz).

²⁵ Tamtéž.

²⁶Vlasák, M. Náhrada nemajetkové újmy v Principech evropského deliktního práva a v návrhu občanského zákoníku, publikovaný na <http://www.pravnickeforum.cz>,

²⁷Vlasák, M. Náhrada nemajetkové újmy v Principech evropského deliktního práva a v návrhu občanského zákoníku, publikovaný na <http://www.pravnickeforum.cz>,

V tomto ohledu nelze nezmínit nový občanský zákoník²⁸, který zavádí právě odškodňování nemajetkové újmy tzv. ceny zvláštní obliby. Právní úprava de lege ferenda tak reaguje na současný společenský vývoj a zohledňuje moderní přístupy k otázce náhrady škody. Principy v oblasti náhrady škody rozvíjí ještě další otázku a delikt ní právo posouvají opět dál, když uvádějí, že náhrada škody by se neměla poskytovat pouze poškozenému, ale za určitých podmínek i osobám ve vztahu k poškozenému blízkým. Jedná se o odškodňování tzv. sekundárních obětí, které již některé právní řády ve své právní úpravě mají (např. Rakousko). Je tedy možné přiznat náhradu škody nepřímým obětem nejen v případě úmrtí poškozeného, ale např., i pokud utrpí poškozený trvalou újmu na zdraví a tím dojde k zásahu do rodinného života poškozeného a jeho nejbližších.

Rozsah náhrady nemajetkové újmy nestanoví PETL na volné úvaze soudu, ani na ohodnocení zásahu na zdraví stanovením počtu bodů a hodnoty jednoho bodu.

Článek 10:301 odst. 2 PETL uvádí, že při stanovení výše náhrady škody musí být obecně zváženy všechny okolnosti daného případu, včetně závažnosti, trvání a následků nemajetkové újmy²⁹. Zavinění pak musí být vzato do úvahy, pouze pokud mohlo významně přispět k újmě poškozeného. Rozhodující pro rozsah náhrady nemajetkové újmy jsou určitá kritéria, která jsou totožná s kritérii rozlišující nemajetkovou újmu od majetkové. Jednotlivá kritéria PETL blíže nedefinuje, nicméně z pojetí PETL vyplývá, že mezi tato kritéria zcela jistě náleží okolnosti daného případu, při stanovení výše náhrady nemajetkové újmy se musí přihlížet zejména ke všem skutkovým okolnostem každého jednotlivého případu, k chování poškozeného i škůdce, k okolnostem vzniku škody, přičemž skutkové okolnosti by měly být hodnoceny i ve své vzájemné souvislosti.

Dalším kritériem pro stanovení výše náhrady nemajetkové újmy může být závažnost vzniklé újmy. Jednotlivé nemajetkové újmy tedy nepředstavují stejný zásah, nemají stejnou závažnost. Mezi nejzávažnější nemajetkové újmy budou zcela jistě náležet újmy způsobené na životě a zdraví. Poškození zdraví je třeba vnímat jako závažnou nemajetkovou újmu a přiznat tak vyšší náhradu, než např. při zásahu do důstojnosti, cti člověka. Na druhou stranu v některých případech může být zásah do důstojnosti a cti člověka závažnější než újma na zdraví. Proto je třeba rozlišovat jednotlivé okolnosti daného případu a tím se vracíme zpět k prvnímu kritériu odškodňování nemajetkové újmy.

Jako další vodítko pro stanovení výše náhrady nemajetkové újmy můžeme dovodit okolnost, jak dlouho tato újma trvala. Při způsobení újmy na zdraví bude jistě při stanovení náhrady této újmy hrát důležitou roli okolnost, zda poškození zdraví bude mít trvalé následky pro poškozeného včetně jeho dalšího pracovního zařazení, které již nebude nikdy takové, jako před vznikem škody, nebo zda újma na zdraví byla pouze dočasného charakteru, trvala po dobu léčení, např. v řádech týdnů. Újma na cti a důstojnosti také působí dlouhodobě v čase a může mít následky ještě daleko do budoucnosti po způsobení újmy.

²⁸Česko. Zákon č. 89 ze dne 3. 2. 2012, Občanský zákoník. In Sbirka zákonů České republiky. 2012, částka 33, rozeslána dne 22. 3. 2012. Dostupný také z www.sbirka.cz/posl4tyd/nove/12-089.htm.

²⁹Vlasák, M. Náhrada nemajetkové újmy v Principech evropského delikt ního práva a v návrhu občanského zákoníku, publikovaný na <http://www.pravnickeforum.cz>,

Konečně dalším kritériem je povaha následků nemajetkové újmy. Následky nemajetkové újmy bývají dlouhodobější a mohou se projevit v určité časové prodlevě od protiprávního jednání, proto bude zapotřebí při rozhodování o výši náhrady nemajetkové újmy přihlídnout též k následkům, které protiprávním jednáním vznikly. V některých případech nemusí následky újmy být příliš závažné, ovšem zejména při újmě na zdraví mohou být fatální a nenapravitelné.

Pro výši náhrady nemajetkové újmy se dle Principů nepřihlíží k zavinění škůdce. PETL ve svém článku 10:301 odst. 2 uvádí, že přihlížet k zavinění škůdce při rozhodování o výši náhrady nemajetkové újmy lze pouze tehdy, když míra zavinění významně přispívá k újmě poškozeného.

Zároveň se stanoví, že v případech skutkově obdobných při způsobení újmy na zdraví by měla být přiznávána poškozeným podobná výše náhrady nemajetkové újmy na zdraví. Princip rozhodování obdobně při obdobných případech by se dle Principů měl uplatňovat pouze v případech újmy na zdraví.

Klíčovým kritériem pro určení výše nemajetkové újmy podle Principů jsou okolnosti daného případu, které by měly soudy posuzovat obzvlášť bedlivě a měly by přihlížet ke všem skutkovým okolnostem toho kterého jednání škůdce i poškozeného, dalším důležitým znakem, který má vliv na výši náhrady nemajetkové újmy je závažnost nastalé újmy, délka trvání újmy a následky újmou způsobené, naopak zavinění nehraje již při odškodňování důležitou roli, k zavinění se přihlíží pouze ve zvlášť stanovených případech³⁰. Rozhodování o výši náhrady nemajetkové újmy tak autoři PETL nechávají na soudech s tím, že určí základní kritéria, ke kterým by soud měl přihlídnout. Opouští se systém definovaných újem na zdraví, které jsou ohodnoceny body, a každý bod představuje určitou finanční částku.

Koncepci odškodňování nemajetkové újmy na základě stanovených kritérií preferuje též nový občanský zákoník, který tak opouští koncepci odškodňování na základě stanovených tabulek.

PETL připouští, stejně tak, jako většina evropských právních řádů, možnost redukovat výši náhrady škody v odůvodněných případech, soudním rozhodnutím, kdy ve světle finanční situace obou dvou stran by byla plná náhrada škody pro škůdce neúměrnou zátěží. O redukcii výše náhrady škody rozhoduje v každém jednotlivém případě soud, který zvažuje kromě finanční situace škůdce a poškozeného též velikost škody, předpoklady odpovědnosti a rozsah ochrany příslušného zájmu (čl. 1:101 PETL).

V souvislosti s Principy evropského deliktního práva nutno ještě zmínit otázku pojetí principu prevence. Článek 4:103 PETL uvádí, že povinnost jednat za účelem ochrany ostatních před škodou může existovat, jestliže tak stanoví zákon nebo jestliže jednající vytváří nebo kontroluje nebezpečnou situaci, nebo když existuje zvláštní vztah mezi stranami nebo pokud závažnost újmy na jedné straně a jednoduché odvrácení škody na druhé straně vybízí k takové povinnosti. Mezi další případy, kdy existuje preventivní povinnost zakročit je institut tzv. culpa

³⁰Vlasák, M. Náhrada nemajetkové újmy v Principech evropského deliktního práva a v návrhu občanského zákoníku, publikovaný na <http://www.pravnickeforum.cz>,

in contrahendo. Povinnost zakročit v těchto případech mají pouze smluvní partneři. Ke stanovení prevenční povinnosti nutno podotknout, že Principy jsou v této otázce poněkud střidmé a nestanoví obecnou prevenční povinnost, tak jako naše právní úprava.

Principy také výslovně upravují možnost obrácení důkazního břemene o zavinění, nicméně tuto možnost stanoví pouze pro případy, kdy závažnost nebezpečí jak tak velká, že obrácení důkazního břemene o zavinění (kdy je na škůdci, aby prokázal, že škodu nezavinil) je na místě. Česká právní úprava občanského zákoníku v ustanovení § 420 odst. 3 o obrácení důkazního břemene ve vztahu k zavinění, kdy se zavinění škůdce ve formě nedbalosti presumuje je v evropském právním prostoru ojedinělé.

Na závěr bych si dovolila upozornit na zvláštní případy odpovědnosti, které jsou PETL upraveny. Jedná se o odpovědnost za nezletilé nebo osoby duševně nemocné, odpovědnost za pomocníky, odpovědnost podniku a odpovědnost z abnormálně nebezpečné činnosti.

Odpovědnost za nezletilé nebo duševně nemocné stíhá ty, kteří mají o tyto osoby pečovat, ledaže by prokázaly, že jednaly s požadovanou úrovní chování při dohledu. Právní pojetí odpovědnosti v těchto případech je tedy obdobou platné právní úpravy odpovědnosti za škodu způsobenou těmi, kteří nemohou posoudit následky svého jednání. Není přitom vyloučeno poměrné rozdělení odpovědnosti mezi škůdce a pečující osobu. Dále se stanoví, v článku 6:102 PETL, že každý je odpovědný za škodu způsobenou jeho pomocníky jednajícími za předpokladu, že porušili požadovanou úroveň chování. Tento článek je jakousi obdobou ustanovení § 420 odst. 2 občanského zákoníku.

Odpovědnost podniku byla do Principů zařazena zejména pod vlivem ochrany poškozeného, jako slabší strany, kdy poškozený uplatňuje svůj nárok na náhradu škody na podniku, musí prokázat, že příčinou škody je událost či jednání, které má svůj původ v podniku, např. proto, že byla způsobena jeho poruchou nebo poruchou jeho produktu³¹. Mezi předpoklady uplatnění této odpovědnosti patří provoz podniku k hospodářskému nebo profesionálnímu účelu, použití pomocníků nebo technického vybavení při provozu podniku, újma způsobená poruchou podniku nebo jeho produktu, příčinná souvislost mezi újmou a poruchou a neprokázání liberačního důvodu. Pojem podnik by měl být vykládán extenzivně tak, aby zahrnoval veškeré entity, státní nebo neziskové organizace, za předpokladu, že jejich účelem založení je dosahování zisku nebo profesionální účel. Poškozený tedy musí prokazovat, že újma byla způsobená poruchou podniku nebo jeho produktu, což v praxi může činit značné problémy, když poškozený je osobou bez potřebných znalostí činnosti toho kterého podniku. Naopak čistě objektivním typem odpovědnosti je odpovědnost za provoz abnormálně nebezpečné činnosti, kterou je v pojetí PETL činnost, jež vytváří předpověditelné a významné nebezpečí škody, i když při jejím provozu je dodržena veškerá řádná péče a není předmětem běžného užívání. PETL dále stanoví, že národní právo může určit další případy odpovědnosti bez zavinění pro nebezpečné činnosti, i když není abnormálně nebezpečná. Z uvedeného je patrné, že Principy přistupují ke stanovení objektivní odpovědnosti velmi obezřetně.

³¹European Group on Tort Law.Principles on Tort Law – Text and Commentary. Wien: Springer, 2005, p. 92.

7. Předcházení hrozícím škodám a princip prevence odpovědnosti za škodu

Princip prevence škod je významným právním institutem, který předurčuje právní úpravu odpovědnostních vztahů mezi škůdcem a poškozeným. Posilování myšlenkových úvah o stanovení pravidel jednání jednotlivců tak, aby nedocházelo ke vzniku škod, bylo promítnuto do právní úpravy soukromého práva, a stejně tak i práva veřejného. V oblasti soukromého práva nalezneme celou řadu právních předpisů, které princip prevence blíže vymezují a charakterizují. Povaha prevence škod není v soukromém právu jednotná a můžeme tak nalézt jisté odchylky od pojetí prevence v občanském zákoníku od pojetí v obchodním zákoníku, či zákoníku práce, podle kterého je zaměstnavatel povinen zajistit svým zaměstnancům řádné pracovní podmínky, aby nebyli ohroženi na zdraví a životě při plnění pracovních úkolů. Stejně tak i v oblasti práva veřejného jsou stanovena pravidla jednání pro určité subjekty, která dbají na předcházení vzniku možných škod (např. zákon č. 133/1985 Sb., ve znění pozdějších právních předpisů, o požární ochraně, zákon č. 13/1997 Sb., ve znění pozdějších právních předpisů, o pozemních komunikacích, a jiné).

Význam preventivního hlediska v právních předpisech je dle mého názoru ten, že vždy je lepší stanovit určitá pravidla, popř. i omezení v jednání právních subjektů, než napravovat vzniklé škody, popř. se snažit o náhradu škody tam, kde reálná náhrada není možná. Ve svém výsledku je tak i z ekonomického hlediska efektivnější vynaložit určité peněžní prostředky do správného fungování činnosti, provozu, než následně hradit škodu, která může mít obrovské následky.

V pojetí prevence je specifický občanský zákoník, který rozlišuje povinnost předcházet škodám ve dvojím smyslu.

Jednak stanoví ve svém § 415 obecnou povinnost všem fyzickým a právnickým osobám chovat se tak, aby nedocházelo ke škodám na významných společenských hodnotách, jako je život a zdraví, majetek osob, příroda a životní prostředí. A dále tuto povinnost rozvíjí v ustanovení § 417 tím, že pokud fyzické nebo právnické osobě škoda v konkrétním případě již hrozí, i přes splnění obecné prevenční povinnosti, je tato osoba povinna učinit vše proto, aby vznik škody odvrátila, popř., aby alespoň zmenšila škodlivé následky.

V případě porušení prevenční povinnosti dochází k porušení právního předpisu, porušení stanovené právní povinnosti a může dojít i ke vzniku odpovědnosti za škodu u toho, kdo prevenční povinnost porušil, jestliže svým jednáním naplnil i další znaky pro vznik odpovědnosti za škodu.

Naopak pokud ohrožený subjekt jedná tak, aby škodu odvrátil, popř. zmírnil její následky a reaguje tím na protiprávní jednání jiného subjektu, tedy jednání ohroženého lze kvalifikovat jako nutnou obranu, nebo jednání v krajní nouzi, pak za vzniklou škodu nebude odpovědný. To ovšem neplatí vždy, v případě nutné obrany neodpovídá ohrožený za škodu způsobenou při odvracení útoku jiné osoby.

V případě jednání ohroženého v krajní nouzi nebude odpovědný za škodu, způsobenou při odvrácení nebezpečí, které sám nevyvolal³². Pokud v konkrétním určitém případě hrozí vznik závažné újmy, může se ten, kdo škodu odvrátil domáhat u soudu, aby byla tomu, kdo nebezpečí vyvolal uložena povinnost provést vhodné a zároveň přiměřené opatření k tomu, aby ke vzniku nebezpečných situací již nedocházelo. Ze soudní praxe vyplývá, že takovým přiměřeným opatřením je např. zdržení se určité činnosti, nebo provedení konkrétního úkonu, spočívajícího v zabezpečení činnosti.

Úprava prevenční povinnosti je pojata, jak již bylo shora uvedeno, v soukromém právu zvláště pro obchodní vztahy a zvláště pro vztahy pracovní. V pojetí zákoníku práce se setkáváme s uložením prevenční povinnosti zaměstnanci. Zaměstnanec má povinnost svého zaměstnavatele upozornit na vznik možné hrozící škody, pokud ovšem dojde k vážnému ohrožení a vznik škody je již neodvratitelný má zaměstnanec povinnost v takovém okamžiku sám zakročit. I v pojetí zákoníku práce platí, že při porušení prevenční povinnosti odpovídá zaměstnanec za způsobenou škodu a zaměstnavatel může vůči němu uplatnit právo na náhradu škody. Výše náhrady škody je však již limitována, tak aby nedocházelo k neúměrnému zatížení zaměstnanců.

Obchodní zákoník princip prevence škod upravuje tak, že stanoví povinnost prevence osobě, které škoda hrozí, když uvádí, že tato osoba je povinna učinit všechna nezbytná opatření k odvrácení škody, a to s přihlédnutím k okolnostem daného případu. Prevenční povinnost je obchodním zákoníkem tedy omezena pouze na tzv. ohrožené, tedy osoby, kterým reálně hrozí vznik škody. Prevence zde ovšem nepůsobí příliš široce, když s porušením povinnosti obchodní zákoník nespojuje vznik ani možné odpovědnosti za škodu, ani žádné další povinnosti. I přesto ovšem obchodní zákoník uvádí, že povinnost k odvrácení škody má ten, komu to stanoví zvláštní právní předpis (např. předpisy práva veřejného).

Prevenční povinnost stanovenou občanským zákoníkem je nutno vykládat ve světle konkrétních okolností případů. V některých případech by se mohla výše zmíněná zásada dostat do konfliktu s ustanovením § 123 občanského zákoníku, který stanoví obsah vlastnického práva. Vlastnické právo je absolutní, a proto nelze odpovědnost za škodu konstruovat tam, kde zničení věci, nebo její pozměnění je výkonem vlastnického práva. Jiná situace by ovšem nastala, kdyby došlo výkonem vlastnického práva k porušení prevenční povinnosti a k následnému vzniku škody, v takovém případě je odpovědnost vlastníka věci zcela namístě.

Prevenční působení je důležité mj. z pohledu ex post po vzniku škody, kdy působí tak, aby se škoda způsobená protiprávním jednáním více nezvětšovala. Prevenční povinnost lze tedy v právním řádu zakotvit též stanovením povinnosti pro poškozeného učinit taková opatření, která efektivně zabrání zvětšení škody.

Pokud by tedy poškozený utrpěl protiprávním jednáním škodu ve výši např. 10.000,- Kč, přičemž by mohl škodu snížit investicí do poškozené věci ve výši 4.000,- Kč, pak je namístě, aby

³²Knapp, V. Některé úvahy o odpovědnosti v občanském právu. Stát a právo I. 1956, str. 66 a násl.

takto škodu snížil. Náklady vynaložené na snížení škody by byly zahrnuty do celkové způsobené škody³³.

Vztahem mezi porušením prevenční povinnosti vlastníka věci a vznikem odpovědnosti za škodu se zabývá celá řada soudních rozhodnutí, neboť v praxi se jedná o časté případy odpovědnostních vztahů.

V závěru této kapitoly bych si dovolila zmínit zajímavá soudní rozhodnutí, která dovozují vznik odpovědnosti za škodu právě z porušení stanovené prevenční povinnosti. Z těchto rozhodnutí vyplývá jednoznačný závěr, že v případech, kdy určitým protiprávním jednáním, které má za následek vznik škody, nebyla porušena žádná speciální právní norma, která by toto jednání upravovala, lze dovodit vznik odpovědnosti za škodu porušením prevenční povinnosti jednat tak, aby nedocházelo ke škodám.

Mediálně známý a probíraný případ řešil Nejvyšší soud ČR³⁴, když posuzoval odpovědnost za zřícení vánočního stromu na Staroměstském náměstí v Praze dne 6. 12. 2003, kdy byla zřícením stromu způsobena škoda na zdraví občanovi Spojeného království Velké Británie a Severního Irska, též mu byla způsobena majetková újma. Soudní spor byl v prvním stupni rozhodován Obvodním soudem pro Prahu 1, který uložil žalované společnosti, zajišťující vánoční trh a městu Praze, aby poškozenému byla z jejich strany společně a nerozdílně nahrazena škoda ve výši přes dva a půl milionu korun českých.

Obvodní soud pro Prahu 1 dovodil odpovědnost u společnosti organizující vánoční trhy podle ustanovení § 420a občanského zákoníku, neboť vánoční strom byl umístěn na náměstí v rámci její podnikatelské činnosti (pořádání vánočních trhů), za tímto účelem si organizující společnost pronajala od Hlavního města Prahy pozemek na Staroměstském náměstí v Praze, odpovědnost společnosti byla dovozena též z titulu porušení prevenční povinnosti, když nebyla náležitě zjištěna kvalita stromu. Odpovědnost Hlavního města Prahy soud dovodil právě z titulu porušení prevenční povinnosti, když bylo spolupořadatelem vánočních trhů a zanedbalo bezpečnostní opatření nad instalací stromu.

Odvolací soud změnil rozhodnutí soudu prvního stupně tak, že poškozenému přiznal náhradu škody pouze v částce cca. půl milionu korun českých za bolest, ztížení společenského uplatnění, ztrátu na výdělku po dobu pracovní neschopnosti a za věcnou škodu. Odvolací soud zkoumal přesnou příčinu pádu stromu a zjistil, že příčinou pádu stromu byla špatná kvalita dřevní hmoty kmene stromu ve spojení s nárazem větru. Škoda tak byla způsobena věcí, použitou při provozní činnosti společnosti podle ustanovení § 420 odst. 2 písm. a občanského zákoníku.

Odpovědnost Hlavního města Prahy byla pak shodně odvozena od porušení prevenční povinnosti, neboť město bylo spolupořadatelem vánočních trhů, na konání vánočních trhů přispělo organizující společnosti značnou finanční částkou a mělo proto učinit všechna nezbytná opatření pro zajištění bezpečnosti na veřejně přístupném místě – na Staroměstském náměstí.

³³ Bezouška, P., Základní východiska deliktů náhrady škody. Súkromné právo v európskej perspektíve, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. TypiUnivesitatisTyrnaviensis, 2011, str. 17.

³⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 25 Cdo 374/2008 ze dne 15. 6. 2010, dostupný z <http://www.nsoud.cz/Judikatura>.

Odvolací soud konstatoval, že Hlavní město Praha mělo podmínit uzavření nájemní smlouvy na pronájem části náměstí sjednáním dohledových pravomocí nad průběhem celé akce, mělo trvat na posouzení kvality dřeva a zajištění proti pádu.

Proti rozhodnutí odvolacího soudu podalo město Praha dovolání, ve kterém namítalo extenzivní výklad obecné prevenční povinnosti a namítalo, že žádný právní předpis neukládá vlastníkově pozemku zajišťovat bezpečnost provozní činnosti vykonávané nájemcem ani kontrolovat výkon jeho provozní činnosti. Nejvyšší soud ČR podané dovolání odmítl a konstatoval, že: „*dodržení povinnosti počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám, znamená pro každého zachovávat takový stupeň bedlivosti, který lze po něm vzhledem ke konkrétní časové a místní situaci rozumně požadovat a který objektivně posuzováno je způsobilý zabránit či alespoň co nejvíce omezit riziko vzniku škod na životě, zdraví či majetku. Vlastník pozemku je povinen dbát o to, aby na něm byla provedena opatření zamezující či snižující možnost vzniku škody pádem stromu na jeho pozemku rostoucím*“.

Dle mého názoru došlo v daném případě ze strany Hlavního města Prahy k porušení obecné prevenční povinnosti, když město náležitě neprovedlo nutná opatření k zajištění bezpečnosti široké veřejnosti při pořádání vánočních trhů. Nelze se odpovědnosti zprostit tím, že vlastník pozemku tento pronajme soukromému subjektu k provozu určité činnosti a distancuje se od jeho činnosti, takový přístup by popíral smysl prevenční povinnosti, stanovené v občanském zákoníku.

Dalším zajímavým rozhodnutím je rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR³⁵, ve kterém se soud vyjadřuje k otázce porušení prevenční povinnosti u cyklisty, který nepoužije ochrannou přilbu. V daném případě soudy posuzovaly otázku náhrady škody na zdraví, která byla způsobená následkem dopravní nehody při srážce osobního automobilu a cyklisty. Zraněný cyklista se domáhal náhrady za ztížení společenského uplatnění, které utrpěl následkem nehody.

Nejvyšší soud ČR uvedl, že v daném případě je nutné posoudit, zda nepoužití ochranné přilby cyklistou starším patnácti let je porušením prevenční povinnosti podle § 415 občanského zákoníku a okolností zakládající jeho spoluzavinění na vzniku škody. „*Aplikace § 415 občanského zákoníku přichází v úvahu jen tehdy, neexistuje-li právní úprava vztahující se na jednání, jehož protiprávnost se posuzuje. (...) Existence právního předpisu (zák. č. 361/2000 Sb.), který přímo upravuje povinnost cyklisty mladšího patnácti let používat ochrannou přilbu, však nevylučuje aplikaci § 415 občanského zákoníku na projednávaný případ. Na věc je totiž nutno nahlížet tak, že osobám mladším patnácti let zákon ukládá použití ochranné přilby bezpodmínečně, aby byly v každé situaci chráněny, zatímco u osob starších ponechává na jejich uvážení a zodpovědnosti, kdy je potřebné přilbu použít a kdy nikoli. Je přitom nepochybné, že použití ochranné přilby cyklistou v silničním provozu je žádoucím a způsobilým prostředkem odvrácení, či alespoň zmírnění následků škody na zdraví v případě dopravní nehody. Okolnost, že v trestním řízení byl za viníka nehody určen řidič automobilu, nevylučuje závěr o tom, že se cyklista nepoužitím přilby na vzniku škody na svém zdraví spolupodílel. Soud v občanském soudním řízení je vázán pouze rozhodnutím příslušného orgánu o tom, že byl spáchán trestný*

³⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 25 Cdo 2258/2008 ze dne 20. 1. 2010, dostupný z <http://www.nsoud.cz/Judikatura>.

čin, přestupek nebo jiný správní delikt a kdo jej spáchal, otázku spoluzavinění dalších osob na vzniku škody je však soud oprávněn řešit samostatně.“

Nejvyšší soud ČR ovšem přisvědčil cyklistovi v rozhodování o výši náhrady škody, když uvedl, že je na úvaze soudu, aby v každém konkrétním případě posoudil, jaké zvýšení náhrady škody na zdraví je v daném případě přiměřené.

Dle mého názoru je výše uvedené rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR pozitivním ve vnímání prevenční povinnosti, neboť je pravdou, že není správné dovozovat prevenční povinnost tam, kde není, nicméně pokud za daných okolností naplněna je, pak má povinnost jak řidič automobilu, tak cyklista. Obě strany by se měly chovat tak, aby předcházely škodám, nebo alespoň zmírnily jejich následky. Pokud se tedy dospělý cyklista rozhodne nepoužít ochrannou přilbu při jízdě na kole v silničním provozu, pak si musí být vědom toho, že v případě střetu s automobilem může nést určitý podíl na vzniku újmy na svém zdraví, neboť použitím přilby by mohla být způsobená újma na zdraví menší.

S prevenční povinností se setkáváme též při zajištění domácích zvířat, kdy vlastník zvířete je povinen zajistit zvíře tak, aby nezpůsobilo škodu či nemajetkovou újmu jinému. Z rozsudku Nejvyššího soudu ČR³⁶ vyplývá, že: *„chovatel zvířete, které uniklo na veřejnou komunikaci, odpovídá za škodu tím způsobenou bez ohledu na to, jakou formu prevenčního opatření směřujícího k náležitému dozoru nad svým zvířetem zvolil, neurčuje-li právní předpis podmínky pro zabezpečení zvířete proti úniku.“*

V rozsudku se dále uvádí, že bylo na chovateli zvířete, aby učinil vše k zabránění škody, a proto není rozhodující, jakým způsobem bylo zabezpečeno, aby nedošlo k úniku psa, ale rozhodující je, že pes daného dne unikl ze svého výběhu na veřejnou komunikaci, kde došlo ke střetu psa s automobilem, a došlo ke vzniku škody na tomto automobilu. Nejvyšší soud tak dovodil odpovědnost majitele psa, který unikl ze svého výběhu za škodu, kterou způsobil při střetu s automobilem.

Odpovědností majitele psa za škodu jím způsobenou se zabýval ve své judikatuře také opakovaně Ústavní soud ČR³⁷, v daném případě posuzoval Ústavní soud ČR souvislost mezi porušením obecné prevenční povinnosti podle § 415 občanského zákoníku a naplněním skutkové podstaty trestného činu ublížení na zdraví podle § 224 odst. 1 trestního zákona. Skutkové okolnosti tohoto případu byly takové, že majitelka psa (pudla) venčila osudový den své dva psy křížence rotvajlera a vlčáka a trpasličího pudla. Oba pejsky měla při procházce na vodítku, přičemž při návratu do svého bydliště uvolnila z vodítka trpasličího pudla, který šel vedle majitelky volně domů, ostatně paní takto učinila vždy při návratu domů, že pudla uvolnila z vodítka, když se již blížili domů. Pejsek byl vždy klidný a mírný. Osudového dne se ovšem stala nehoda, když paní najednou zaslechla zvuk motorky, pudlík se polekal a vběhl z chodníku do vozovky a střetl se s projíždějícím motorkářem. Motorkář při střetu utrpěl vážná zranění a zlomeniny hrudních obratlů a poranění míchy s trvalými následky (ochrnutí). Při zjišťování

³⁶Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 25 Cdo 972/2003 ze dne 14. 4. 2004, spis. zn. 25 Cdo 972/2003, dostupný na <http://nsoud.cz/Judikatura>.

³⁷Nález Ústavního soudu ČR spis. zn. III. ÚS 2278/07 ze dne 5. 8. 2010, dostupný na nalus.usoud.cz/Search/Search.aspx

skutkového stavu události bylo ovšem zjištěno, že motorkář jel v dané obci rychlostí 90 km za hodinu. Ve znaleckém posudku znalec uvedl, že pokud by řidič dodržel zákonem stanovenou rychlost 50 km za hodinu při jízdě obcí, střetu se psem by mohl zabránit (zastavil by ve vzdálenosti přibližně 4,6 metru před místem střetu).

Okresní soud v Teplicích uznal majitelku psa vinnou ze spáchání trestného činu ublížení na zdraví podle § 224 odst. 1 tr. zák. a odsoudil ji k trestu odnětí svobody v trvání osmi měsíců, jehož výkon podmíněně odložil na zkušební dobu v trvání jednoho roku. Motorkáře pak odkázal s nárokem na náhradu škody na řízení ve věcech občanskoprávních. Soud prvního stupně uvedl, že majitelka psa zavinila kolizi a tedy i zranění poškozeného, když nedbala patřičné opatrnosti při venčení psa a porušila obecně závaznou právní normu obce Lahošť, podle níž je v obci zakázáno nechat volně pobíhat psy a jiná domácí zvířata na veřejném prostranství v obci.

Proti rozsudku Okresního soudu v Teplicích podala majitelka psa odvolání, stejně tak podal odvolání i motorkář ve výroku o náhradě škody. Krajský soud v Ústí nad Labem obě podaná odvolání zamítl jako nedůvodná a uvedl, že je sice pravdou, že nelze porušení povinnosti vyvozovat jen z porušení vyhlášky obce ve vztahu ke škodnému následku, nicméně jakékoli porušení povinnosti motorkáře nemůže majitelku psa vyvinít z odpovědnosti, neboť bez jednání majitelky psa by ke škodě na zdraví motorkáře nedošlo.

Případem se dále zabýval Nejvyšší soud ČR, který dovolání majitelky psa zamítl. Uvedl s odkazem na svou judikaturu, že: „majitel psa je povinen počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví, majetku, přírodě a životním prostředí. Majitelka psa mohla a měla vědět, že svým jednáním může způsobit porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem, a proto jednala zaviněně – ve formě nedbalosti nevědomé podle § 5 písm. b) tr. zákona, majitelku nemůže vyvinít ze způsobené škody ani to, že poškozený sám porušil zákon. Příčinná souvislost je totiž dána i tehdy, když vedle příčiny, která bezprostředně způsobila následek, působila i další příčina. Jednání majitelky psa, i když je jen jedním článkem řetězu příčin, které způsobily následek, je příčinou následku i tehdy, pokud by následek nenastal bez dalšího jednání třetí osoby. Nedbalostní jednání majitelky psa bylo v daném případě okolností natolik významnou, že ani překročení maximální povolené rychlosti jízdy v obci ze strany poškozeného nezpůsobilo přerušení příčinného vztahu mezi jejím jednáním a vzniklým následkem v podobě těžké újmy na zdraví poškozeného.“

S uvedeným závěrem se ovšem majitelka psa nechtěla smířit, proto podala ústavní stížnost k Ústavnímu soudu ČR, který všechna předchozí rozhodnutí soudů korigoval. Ústavní soud uvedl, že: „trestní právo chápe jako ultima ratio, tedy právo, jehož prostředky mají a musejí být užívány tehdy a jen tehdy, pokud užití jiných prostředků právního řádu nepřichází v úvahu nebo je zjevně neúčelné. Z judikatury Ústavního soudu vyplývá zákaz neúměrného rozšiřování trestní represe, jednak závěr, podle něhož samotná skutečnost, že u poškozeného nastala újma na zdraví, nemůže bez dalšího založit naplnění skutkové podstaty trestného činu ublížení na zdraví. Vina pachatele musí být ze strany soudů konstatována jen ohledně takového jednání, o němž mohl pachatel v době, kdy se ho dopouštěl, důvodně předpokládat, že jde o jednání trestné. Proto je za situace, kdy se závěr o protiprávním jednání pachatele a tudíž naplnění skutkové podstaty

trestného činu ublížení na zdraví zakládá na neurčitěm ustanovení § 415 občanského zákoníku, nutno zvláště pečlivě zkoumat, zda lze usuzovat na nedbalostní jednání pachatelky.“

Ústavní soud uzavírá, že mezi prvky nedbalosti patří protiprávnost, předvídatelnost naplnění skutkové podstaty a rozpoznatelnost protiprávnosti, přičemž všechny tyto tři prvky se doplňují a vzájemně podmiňují. Povinnost péče je podmíněná předvídatelností určitého následku, předvídatelnost může existovat při naplnění určitých povinností, čili rozeznatelnost protiprávnosti je důsledkem předvídatelnosti naplnění skutkové podstaty. Trestní represi nelze neúměrně rozšiřovat, takové rozšíření trestní represe by znamenalo, že z ustanovení § 415 občanského zákoníku plyne zákaz kteréhokoli jednání, které by mohlo způsobit škodu, když navíc v občanském právu platí závěr úplně opačný.

Ke skutkovému hodnocení případu Ústavní soud připomíná, že soudy opomněly posoudit, za jakých okolností se nehoda odehrála, zda šlo o poklidnou městskou zástavbu, o jak přehledný silniční úsek se jednalo a jak obvyklý byl silniční provoz v daném místě, přitom tyto okolnosti jsou velmi významné pro posouzení, zda skutečně mohla majitelka psa předvídat střet psa s dopravním prostředkem. Obecné soudy v podstatě kladou na majitelku psa požadavek, aby předvíдалa chování účastníků provozu hrubě porušujících stanovené dopravní předpisy. Závěr, podle něhož občan měl, a mohl předvídat též protiprávní jednání účastníka silničního provozu, staví protiústavní nároky na občany a protiústavně implementuje oblast trestní represe do těch oblastí lidského života a na ta jednání, kam trestní represe zcela evidentně nepatří. Přístup jaký zaujaly k věci obecné soudy, vede de facto k tomu, že se osobě z hlediska trestního práva přičtou veškeré následky jejího protiprávního jednání, byť jakkoli triviálního. To má za následek rozvolnění souvislosti mezi zaviněním a trestní odpovědností.

S rozhodnutím Ústavního soudu se plně ztotožňuji a domnívám se, že v daném případě skutečně nebyly naplněny všechny znaky skutkové podstaty trestného činu ublížení na zdraví. Pro naplnění znaku zavinění by mělo být přihlíženo ke všem významným okolnostem, a pokud se jedná o nevědomou nedbalost, pak toto platí dvojnásob. Rozhodnutí soudu, že určitá osoba spáchala trestný čin, musí být dle mého názoru též náležitě odůvodněno. Pokud v daném případě znalec ve svém znaleckém posudku uvedl, že pokud by poškozený dodržel pravidla silničního provozu, pak by k nehodě nedošlo, tak nemohu pochopit, jak mohl rozhodující soudce uznat majitelku psa vinnou ze spáchání trestného činu ublížení na zdraví. V daném případě Ústavní soud velmi správně poznamenal, že obecné soudy kladly na majitelku psa požadavek, aby předvíдалa protiprávní jednání jiných osob.

Pokud bychom tuto tezi přijali jako obecnou, pak si neumím představit, jak bychom se museli chovat v našem každodenním životě při naprosto banálních činnostech. Též souhlasím s tvrzením, že trestní právo by se mělo aktivovat teprve tehdy, kdy nelze situaci řešit právními normami a sankcemi, které stanoví právo občanské nebo správní. Pokud bychom kriminalizovali takováto naprosto běžná chování a jednání lidí, pak by trestní soudy byly přetížené naprostými banalitami a závažná trestná činnost pachatelů by zůstávala nepotrestána, neboť by trestní soudy nestíhaly vyřizovat takové množství případů. Uvedený závěr trestního soudu je dle mého názoru naprosto proti smyslu základních právních principů a institutů.

Jen pro úplnost si dovoluji připomenout, že soudní praxe dovodila porušení obecné prevenční povinnosti např. i při nedodržení pravidel sportovní hry, spočívající v použití pravidly nedovoleného způsobu hry³⁸ (např. při kopané), dále judikatura dovodila povinnost pro vlastníka pozemku, který není chodníkem, ale je k chůzi fakticky využíván zabezpečit nebezpečná místa na pozemku, která nejsou ani při zvýšené opatrnosti viditelná, před přístupem (např. vyhloubenou jámu), vlastník takového pozemku není však povinen zajistit úpravu a přizpůsobení pozemku pro bezpečnou chůzi, bez ohledu na to, že je k chůzi fakticky využíván³⁹.

Porušení prevenční povinnosti a následný vznik odpovědnosti za škodu je dán, i pokud matka, již bylo svěčeno do výchovy nezletilé dítě, zmaří styk otce s dítětem, upravený soudním rozhodnutím, z důvodu objektivní překážky. Matka tak odpovídá otcí za škodu, vzniknou-li mu tím zbytečné náklady na zajištění programu po dobu styku pro dítě, např. pokud má otec již zaplacený zájezd do zahraničí pro sebe a pro své nezletilé dítě. Matka už ale není povinna k náhradě škody, pokud otec stornoval zájezd i pro svou osobu, neboť zde není dána příčinná souvislost (25 Cdo 2289/2002⁴⁰).

8. Předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu

Předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu nejsou výslovně upraveny občanským zákoníkem, byly vytvořeny právní doktrínou a opakovaně se k nim vyjádřila též judikatura. Dle právní doktríny tvoří základ odpovědnosti za škodu porušení právní povinnosti, vznik škody, příčinná souvislost mezi porušením právní povinnosti a vznikem škody a v některých případech i zavinění.

Zavinění jako obecný předpoklad pro vznik odpovědnosti se uplatňuje pouze tehdy, když se jedná o tzv. subjektivní odpovědnost za škodu. Subjektivní typ odpovědnosti za škodu je přitom stěžejní pro občanskoprávní odpovědnost, a to nejen v právní úpravě občanského práva u nás, ale např. i v Německu, Rakousku, Švýcarsku nebo ve Francii⁴¹.

Obecná odpovědnost za škodu upravená v ustanovení § 420 občanského zákoníku je konstruována na subjektivním pojetí odpovědnosti a navíc vychází z tzv. presumovaného zavinění, zavinění ve formě nevědomé nedbalosti se tedy u škůdce předpokládá. V procesním smyslu má tato okolnost velký význam, neboť poškozený má v daném řízení povinnost tvrzení, povinnost důkazní a důkazní břemeno ohledně porušení právní povinnosti škůdcem, vznikem a výší škody a příčinné souvislosti, zavinění škůdce prokazovat nemusí. Naopak škůdce má povinnost prokázat, že škodu nezavinil, pokud se chce vyvinut z odpovědnosti za škodu.

³⁸ Rozhodnutí Městského soudu v Praze, spis. zn.Rc 10 Co 190/76, Pokorný. M., Hochman. J., Odpovědnost za škodu v právu občanském a pracovním, 3. aktualizované vydání podle stavu k 1. 10. 2008, Praha. Linde Praha a.s., str.87.

³⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, spis. zn.Rc 1 Cz 25/86, Pokorný. M., Hochman. J., Odpovědnost za škodu v právu občanském a pracovním, 3. aktualizované vydání podle stavu k 1. 10. 2008, Praha. Linde Praha a.s., str.94.

⁴⁰ Vojtek, P. Přehled rozhodnutí ve věcech náhrady škody. Praha: Judikatura, 2006.

⁴¹ Knapp, V. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek II. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 334.

Možnost exkulpace je připuštěna, nicméně pokud škůdce náležitě neprokáže, že škodu nezavinil, bude za škodu odpovídat, neboť jeho zavinění je presumováno. S presumovaným zaviněním, jak ho známe dnes z naší právní úpravy, se ale nesetkáme např. v Německu, kde vychází obecná odpovědnost z principu tzv. dokazovaného zavinění.

Objektivní odpovědnost za škodu vzniká bez ohledu na zavinění škůdce, pokud jsou naplněny zákonem stanovené předpoklady pro vznik odpovědnostního vztahu. Tento typ odpovědnosti je nazýván též přísnou odpovědností, neboť k založení odpovědnostního vztahu postačuje existence zákonem kvalifikované události vyvolávající škodu, vznik škody a naplnění příčinné souvislosti mezi nimi. S objektivní odpovědností za škodu se setkáváme zejména tam, kde existuje jistý veřejný zájem nad ochranou poškozených. Náhrada škody je v těchto případech přiznávána na základě prokázání základních třech předpokladů, nemusí se tedy složitě prokazovat zavinění škůdce. Přísná odpovědnost za škodu tak doplňuje odpovědnost založenou na zavinění.

V moderních právních řádech se setkáváme např. s odpovědností za ohrožení – právní úprava v Německu, nebo odpovědnost za škodu způsobenou zvířetem, riskantní činností, vadnými výrobky – právní úprava amerického práva, nebo s odpovědností založenou na principu garance – právní úprava ve Francii.

Přísnou odpovědnost lze přitom rozlišovat na tzv. absolutní, kde není právním řádem připuštěna pro odpovědný subjekt možnost exkulpace, nebo objektivní odpovědnost připouštějící možnost zprostit se odpovědnosti z nějakého speciálně stanoveného důvodu, nikoli z důvodu obecného např. spoluzavinění poškozeného.

V právní úpravě občanského práva podle občanského zákoníku se tzv. přísná objektivní odpovědnost uplatňuje u odpovědnosti podle § 421a občanského zákoníku, objektivní odpovědnost s možností exkulpace odpovědného subjektu se uplatňuje v případě odpovědnosti za škodu podle § 421, 421a, 427, 432 a následně.

Nový občanský zákoník vychází z rozlišení odpovědnosti závazkové a mimozávazkové, podle toho, zda odpovědný subjekt porušil povinnost stanovenou smlouvou, nebo povinnost stanovenou právním předpisem.

Základní rozdíl mezi závazkovou a mimozávazkovou odpovědností je zejména skutečnost, že pro vznik povinnosti k náhradě škody způsobené porušením smlouvy se nevyžaduje zavinění. Vznik povinnosti k náhradě škody způsobené porušením povinnosti stanovené přímo zákonem se v nové právní úpravě spojuje také se zaviněným porušením takové povinnosti, přičemž se stejně jako v současné právní úpravě předpokládá zavinění ve formě nedbalosti – nevědomé nedbalosti. Připoručení smluvní povinnosti nebude mít škůdce možnost vyvinut se z odpovědnosti tím, že prokáže, že škodu nezavinil. V novém pojetí má škůdce pouze možnost liberovat se důkazem, že mu ve splnění povinnosti ze smlouvy dočasně nebo trvale zabránila mimořádná nepředvídatelná a nepřekonatelná překážka vzniklá nezávisle na jeho vůli.

7.1. Protiprávní úkon

Protiprávní úkon představuje základní předpoklad pro možný vznik odpovědnosti za škodu. Protiprávnost úkonu doktrína definuje jako rozpor úkonu jednatelovy fyzické či právní osoby s objektivním právem. Za protiprávní úkon je považováno jednání fyzické či právní osoby, které jednak porušuje právní normy, které přikazují určité jednání, nebo naopak nějaké jednání zakazují a dále jednání, které právní normy obcházejí. Právní úkon obecně můžeme chápat jako projev lidské vůle navenek, je tvořen složkou psychickou a fyzickou. Psychická složka úkonu obsahuje právě vědomí - vůli, fyzická složka je pak projevem této vůle navenek, nebo naopak nedostatek projevu vůle. Protiprávnost úkonu tak může spočívat jednak v aktivním jednání, nebo v opomenutí, to ovšem může být považováno za protiprávní pouze tehdy, když jednatelova osoba opominula jednání, ke kterému byla povinná.

Dle naší současné právní úpravy je protiprávní i takový úkon, při kterém si dotyčné fyzické či právní osoby nepočínaly natolik bedlivě a pozorně, aby nedošlo ke škodě na zdraví, majetku, přírodě a životním prostředí, ačkoli takovou pozornost a bedlivost lze po nich rozumně požadovat.

Protiprávnost je chápána v moderních právních řádech evropských států rozdílně, jak již bylo naznačeno v předcházející kapitole. Protiprávní jednání je často označováno jako delikt (občanskoprávní delikt), rakouské či francouzské právo přitom chápe jako delikt, tedy protiprávní úkon jakékoli jednání, které způsobuje škodu (generální delikt). Naopak právní úprava německého práva zavádí systém jednotlivých občanskoprávních deliktů. Německá úprava rozlišuje delikty za porušení života, těla, zdraví, svobody, vlastnictví či jiných absolutních práv, dále delikty za porušení zvláštních zákonů stanovených na ochranu určitých práv a dále delikty za úmyslné porušení dobrých mravů⁴², což je zvláště zajímavá právní úprava.

Protiprávnost jednání fyzické či právní osoby může spočívat v aktivním konání i v opomenutí, vždy je ovšem podmínkou, aby takové jednání bylo v rozporu s objektivním právem, přičemž není rozhodné, zda došlo k porušení předpisů práva občanského nebo jiného právního odvětví, stejně tak není rozhodné, zda byla porušena právní povinnost v důsledku úmyslu nebo nedbalosti.

Podle naší současné právní úpravy není rozhodné, vyplývá-li porušená právní povinnost ze smlouvy, nebo přímo ze zákona.

Jak jsem již uvedla výše, porušení právní povinnosti může spočívat buď v aktivním jednání, anebo v opomenutí, pokud existovala povinnost jednat určitým způsobem. Není nutné, aby následkem protiprávního úkonu byla škoda, neboť ta je další podmínkou vzniku odpovědnosti za škodu a může existovat i vedle protiprávního úkonu. Není také důležité, zda jednatelova osoba věděla o tom, že porušuje právní povinnost, nebo ji chtěla porušit, protože tyto otázky se vztahují k zavinění, jakožto dalšímu předpokladu odpovědnosti za škodu.

⁴² Knapp, V. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek II. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 338.

Protiprávním úkonem naopak nemůže být úkon, nebo činnost jednající osoby, kterou objektivní právo dovoluje, nebo dokonce prikazuje, a to ani za předpokladu, že při této činnosti dojde ke vzniku škody. Občanské právo zavádí pojem tzv. okolnosti vylučující protiprávnost. Mezi tyto okolnosti patří – plnění zákonné povinnosti, výkon subjektivního práva, svépomoc, jednání při svolení poškozeného a jednání v nutné obraně nebo v krajní nouzi.

V následující části bych se chtěla blíže zmínit pouze o vybraných okolnostech vylučujících protiprávnost, a to o svépomoci, jednání v nutné obraně a jednání v krajní nouzi, neboť pro vyloučení protiprávnosti a následné odpovědnosti za způsobené jednání musí být naplněny všechny předpoklady dané zákonem pro tato jednání, jinak lze protiprávnost a odpovědnost dovodit.

Svépomoc

Protiprávnost je vyloučena v daném případě tehdy, pokud fyzická či právnická osoba takto jednající naplní všechny předpoklady blíže stanovené v ustanovení § 6 občanského zákoníku, tedy musí zde existovat neoprávněný zásah do práva jednajícího, přičemž tento zásah musí existovat bezprostředně, k jednání ve svépomoci je oprávněn jen ten, kdo je ohrožen bezprostředním zásahem a poslední podmínkou je, aby jednání ve svépomoci bylo přiměřené neoprávněnému zásahu.

Judikatura ke svémocnému jednání uvedla, že: „*svémoc je dovolena jen v případě bezprostředně hrozícího neoprávněného zásahu do subjektivního práva, nepřipadá však do úvahy při pokojném, byť protiprávním stavu. Žalobce by mohl svémocně postupovat v případě odvracení hrozící škody, jeho zásah by musel být přiměřený*“⁴³.

Speciálně je upravena svépomoc v případě zadržovacího práva podle § 151 občanského zákoníku, nebo v případě sousedských vztahů v ustanovení § 127 odst. 1 občanského zákoníku. Svépomoc je tedy připuštěna tehdy, když jednající osobě náleží určité právo k jednání, pak má též právo na nerušený výkon svého práva, v případě bezprostředního neoprávněného zásahu do výkonu tohoto práva může zasáhnout k ochraně svého práva, a to pouze přiměřeným způsobem.

Jednání svépomocí lze ovšem doporučit pouze tam, kde jsou skutečně naplněny veškeré podmínky pro toto jednání, jinak je kárným proviněním advokáta, jestliže klientovi radí k použití svépomoci podle § 6 občanského zákoníku, pokud pro to nejsou splněny podmínky⁴⁴.

⁴³ Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 28 Cdo 3432/2007 ze dne 14. 5. 2009, dostupné ze Systému ASPI.

⁴⁴ Rozhodnutí Kárného senátu kárné komise České advokátní komory ve věci K 15/93, dostupné ze Systému ASPI.

I jednání v nutné obraně vylučuje protiprávnost a tím vznik odpovědnosti za škodu pouze tehdy, když jednájící osoba naplní všechny předpoklady nutné obrany stanovené zákonem. Nutná obrana je blíže upravená v ustanovení § 418 občanského zákoníku, ve kterém je upraveno také jednání v krajní nouzi.

V nutné obraně jedná ten, kdo odvrací přímo hrozící nebo trvající protiprávní útok, který ohrožuje zájmy chráněné občanským právem (život, zdraví, majetek, přírodu, životní prostředí) a jeho jednání je přiměřené povaze a nebezpečnosti útoku a zároveň tento útok sám nevyvolal. K jednání v nutné obraně je oprávněn každý ohrožený útokem.

Protiprávní útok je doktrínou vykládán tak, že za útok lze pokládat pouze úmyslné jednání jiného subjektu, útokem může být aktivní jednání (tomu tak bude ve většině případů), není ovšem vyloučeno, aby útokem bylo i opomenutí. Útok musí být jednáním protiprávním, tedy v rozporu s objektivním právem, není ovšem nutné, aby útočník naplnil některou ze skutkových podstat trestného činu, stanovené trestním zákoníkem⁴⁵.

Pro naplnění znaků nutné obrany se též vyžaduje, aby útok přímo hrozil, nebo trval, tedy probíhal. O nutnou obranu se nejedná, pokud útok již skončil, v takovém případě by se jednání osoby posuzovalo jako protiprávní a mohla by nastoupit i jeho odpovědnost za způsobenou škodu. Otázka skončení útoku může být ovšem v praxi poměrně složitá, neboť v dané situaci, kdy útočník ohrožuje určitý subjekt, není vždy snadné odhadnout, zda již útočník ustal ve svém útoku, nebo zda bude v útoku ještě pokračovat. Ještě složitější otázkou při posuzování nutné obrany je splnění druhého předpokladu nutné obrany, a to její přiměřenosti.

Dle občanského zákoníku nesmí být obrana zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku. Soudy tento požadavek vykládají ve světle trestněprávní úpravy nutné obrany, podle které nejde o nutnou obranu pouze tam, pokud je zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku (ustanovení § 29 odst. 2 trestního zákoníku, zákon č. 40/2009Sb., ve znění pozdějších právních předpisů). Trestní právo tedy více než občanský zákoník nutnou obranu definuje v zájmu ohrožené osoby, tak aby odpovědnost za škodlivé jednání byla přenesena na útočníka. Přiměřenost nutné obrany posuzuje soud podle konkrétních okolností daného případu.

Judikatura již dovodila, že nutná obrana nemusí být pouze pasivní, ale může být i aktivní, také škoda způsobená jednáním v nutné obraně nemusí být nutně menší nebo stejná jako škoda, která útokem hrozila.

Soudy při posuzování jednání v nutné obraně vycházejí z objektivního měřítka, tedy z toho, jak by jednal v dané situaci průměrný subjekt, nicméně toto objektivní měřítko doplňují o hledisko subjektivní a přihlížejí ke konkrétním okolnostem daného případu, zejména k mimořádnosti situace, nenadálosti útoku, strachu, momentu překvapení na straně ohroženého a naopak převaze útočníka.

⁴⁵ Knapp, V. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek II. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 342-343.

V praxi je asi velmi těžké rozlišit, kdy je nutná obrana zcela zjevně nepřiměřená útoku, je jisté, že takovým příkladem bude případ, kdy osoba, která je napadena jinou osobou slovně, použije na svou obranu fyzickou sílu a útočníkovi způsobí zranění, ale mohou se jistě vyskytovat i případy, kdy posouzení přiměřenosti není vůbec tak jednoduché. Jak uvádí judikatura samotná skutečnost, že obránce použije proti neozbrojenému útočníkovi zbraně, neznamená, že jde o obranu zcela zjevně nepřiměřenou způsobu útoku⁴⁶.

Z judikatury bych ráda upozornila na rozhodnutí Ústavního soudu České republiky⁴⁷, které uvádí, že: „není možné apriorně usoudit na vybočení z mezí nutné obrany pouze z toho, že ten, kdo odvracel útok na majetek a na nedotknutelnost obydlí, svým jednáním ublížil jinému na zdraví, soud, který upřednostnil při posouzení podmínek nutné obrany ochranu práva poškozeného na zdraví před právem jiného na ochranu majetku a nedotknutelnosti obydlí, měl proto přesvědčivě vysvětlit, proč nepovažoval obranu majetku (bránění v demontáži, vystrčení poškozeného ze dveří) za výkon nutné obrany“.

Jednání v krajní nouzi

Krajní nouze jako okolnost vylučující protiprávnost je blíže upravena v ustanovení § 418 odst. 1 občanského zákoníku. Pokud jednající v krajní nouzi splní náležitosti tam blíže uvedené, pak za následky svého jednání neodpovídá. Za škodu způsobenou vyvoláním nebezpečí, stejně tak jako za škodu, která byla způsobena jednáním v krajní nouzi, bude občanskoprávně odpovídat ten, kdo stav krajní nouze vyvolal.

Občanskoprávní úprava definuje stav krajní nouze jako stav přímo hrozícího nebezpečí, přičemž je nerozhodné, zda byl vyvolán působením přírodních sil, zvířetem nebo jednáním jiného člověka, vždy ovšem musí být splněna podmínka, aby byl stav hrozícího nebezpečí vyvolán jednáním subjektu odlišného od toho, kdo hrozící nebezpečí odvrací. Pro naplnění krajní nouze je též nutné zachovat princip proporcionality a subsidiarity, tedy skutečnost, že nebezpečí nebylo možné odvrátit jinak a zároveň škoda způsobená jednáním v krajní nouzi musí být menší než ta, která nebezpečím hrozila.

Nebezpečí je stav, při kterém hrozí škoda, důležité je, že nebezpečí musí hrozit přímo, tj. musí být bezprostřední. S krajní nouzí se tak setkáme zejména v případech živelních katastrof, pohrom, při bezprostředním ohrožení života nebo zdraví, jako např. při požáru, povodni, zemětřesení, lavinách apod. S krajní nouzí se však setkáváme i při útoku zvířat, v praxi často psů, kteří zaútočí na člověka, či jiné zvíře, nebezpečí musí být vyvoláno někým jiným. Nebezpečí může vzniknout i z jednání člověka, nesmí mít ovšem podobu útoku, to bychom se při odvrácení útoku dostali do sféry jednání v nutné obraně a nikoli v krajní nouzi.

Při posuzování splnění podmínek jednání v krajní nouzi může být v praxi problematické rozhodnout, zda za daných okolností nemohlo být nebezpečí odvráceno jinak a zda následek není

⁴⁶Eliáš a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde Praha a.s., 2008, str. 787.

⁴⁷Nález Ústavního soudu ČR spis. zn. II. ÚS 317/01 ze dne 1. 10. 2002, dostupný z www.nalus.usoud.cz/Search/Search.aspx

stejně závažný, nebo závažnější než ten, který nebezpečím hrozil. Posouzení otázky, zda následek způsobený jednáním v krajní nouzi je zřejmě stejně závažný anebo ještě závažnější než ten, který hrozil, je na soudu. Soud při svém rozhodování vychází ze zhodnocení konkrétních okolností případu, přihlíží k rozsahu škody, k rozrušení ohroženého, k důležitosti porušeného právního vztahu, ale vychází také z tzv. objektivního měřítka – jak by se zachovala průměrně jednající osoba.

Soudní judikatura dovodila, že při hodnocení proporcionality jednání je nutné poměřovat jednotlivé zájmy chráněné občanským zákoníkem, tedy jejich důležitost, rovnocennost. O jednání v krajní nouzi tedy nepůjde v takových případech, kdy hrozí škoda na majetku a jednající v krajní nouzi ohrozí někoho na životě nebo zdraví. K naplnění principu proporcionality dojde pouze tehdy, když určitý právem chráněný zájem bude zachraňován zájmem, který právo také chrání, ale jehož důležitost není tak vysoká, čili zájmem, který není rovnocenný se zájmem ohroženým.

Pojetí krajní nouze v trestním právu je co do stanovení jejích předpokladů totožné, neboť ustanovení § 29 trestního zákoníku uvádí, že čin, jinak trestný, kterým někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněného trestním zákonem, není trestným činem. O krajní nouzi nejde, jestliže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak, anebo způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil, anebo byl ten, komu nebezpečí hrozilo, povinen jej snášet. Nebezpečí, které hrozí zájmu chráněnému trestním zákonem, přitom může vyvolat i ten, kdo následně v krajní nouzi jedná. Úprava v občanském právu je užší, neboť v případě, že stav krajní nouze vyvolal ten, kdo následně sám v krajní nouzi jedná, odpovídá za škodu, způsobenou vyvolaným nebezpečím a odpovídá také za škodu způsobenou jednáním v krajní nouzi při odvrácení hrozícího nebezpečí.⁴⁸

Při posuzování krajní nouze není na rozdíl od nutné obrany rozhodující přiměřenost nebo nepřiměřenost způsobu odvrácení hrozícího nebezpečí, rozhodující pro hodnocení vybočení z mezí krajní nouze je, bylo-li toto nebezpečí možno odvrátit jinak, nebo zda způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil. V kterých konkrétních případech půjde o následek zřejmě méně závažný, než ten, který hrozil, bude vždy záležet na posouzení všech okolností případu, soud by při posuzování závažnosti následku a porovnání důsledků měl vycházet zejména z objektivních měřítek, s náležitým přihlédnutím ke konkrétní situaci, za které k nebezpečné situaci došlo, k rozsahu porušení právem chráněného zájmu a též ke společenské důležitosti tohoto zájmu.

Podmínku způsobení následku méně závažného, než ten, který hrozil, splní jednající tehdy, pokud zabráni újmě na určitém právem chráněném zájmu poškozením nebo zničením zájmu, který je v porovnání s ohroženým méně důležitý. Nelze tedy připustit, aby někdo obětoval na záchranu svého života cizí život, pokud by ovšem byl obětován cizí život za účelem záchranu více lidských životů, tak by již byly naplněny podmínky jednání v krajní nouzi.

⁴⁸ Švestka, J. Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Praha: Academia, 1966, str. 80-81.

Na závěr výkladu o jednání v nutné obraně a krajní nouzi, kteréžto vylučují vznik odpovědnosti za škodu, bych ráda poukázala na rozhodnutí Městského soudu v Praze,⁴⁹ které uvádí, že samotná skutečnost, že obránce použije proti neozbrojenému útočníkovi zbraně, neznamená, že jde o obranu, zcela zjevně nepřiměřenou způsobu útoku.

Podmínkou ustanovení § 13 trestního zákona o nutné obraně není skutečnost, že útok nebylo možno odvrátit jinak. Obránce není povinen ustupovat před neoprávněným přímo hrozícím nebo trvajícím útokem na zájem chráněný trestním zákonem.

K výše uvedenému bych ještě doplnila, že případy nutné obrany a krajní nouze by měly, dle mého názoru, být vykládány s ohledem na ochranu slabší strany, tedy poškozeného, s přihlédnutím k překvapení, stresu a šoku poškozeného.

7.2 Vznik škody

Škoda je druhým nezbytným předpokladem pro vznik odpovědnostního vztahu mezi škůdcem a poškozeným. Shodně jako v případě protiprávního jednání, nenajdeme ani pro pojem škody definici v občanském zákoníku. Právní doktrína škodu definuje jako majetkovou újmu, která nastala v majetkové sféře poškozeného a zároveň je tato újma nahraditelná v penězích. Náš přední autor zabývající se otázkami odpovědnosti J. Švestka pojímá škodu jako majetkovou újmu, když uvádí, že: „*ve smyslu občanského práva může být škoda pouze majetková újma, která nastala v majetkové sféře poškozeného*“. Dále uvádí, že: „*majetková újma může být s ohledem na možnost realizace její náhrady škody ve smyslu občanského práva jen tehdy, lze-li ji vyjádřit penězi, jakožto všeobecným ekvivalentem a pokud majetkovou újmu nelze vyjádřit penězi nepřestává být majetkovou újmou, ale nelze ji označit jako škodu ve smyslu občanského práva*“.⁵⁰

Občanský zákoník však připouští náhradu škody, i pokud škůdce zasáhne do nemajetkové sféry poškozeného, a to v případě náhrady škody na zdraví, kdy se odškodňuje bolestné a ztížení společenského uplatnění. V těchto případech nehovoříme o škodě jako takové, neboť náhrada za bolestné a za ztížení společenského uplatnění se neposkytuje na principu ekvivalence, nýbrž náhrada má v těchto případech satisfakční funkci tím, že je poškozenému přiznána určitá peněžitá náhrada za vytrpěné bolesti nebo ztížení společenského uplatnění. Tato peněžitá náhrada nemá za cíl odškodnit nemateriální újmu, spíše je jakýmsi zadostiučiněním, újmu na zdraví nelze bohužel nahradit. V případě nemajetkové újmy způsobené poškozenému na zdraví představuje největší úskalí vyčíslení této nemajetkové újmy. Jiné typy nemajetkových újem se nahrazují podle ustanovení občanského zákoníku o zásahu do osobnostních práv, ochrany osobnosti.

Škodu v pojetí občanského zákoníku můžeme dělit na škodu věcnou, způsobenou na majetku, způsobenou na zdraví, či životě. Pokud se vrátíme k pojetí škody v občanském právu jakožto majetkové újmy, pak tuto majetkovou újmu můžeme dělit na skutečnou škodu a ušlý

⁴⁹Rozsudek Městského soudu v Praze spis. zn. 7 To 202/94, dostupný ze Systému ASPI.

⁵⁰Švestka, J. Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Praha: Academia, 1966, str. 86.

zisk. Skutečná škoda vyjadřuje zmenšení majetku poškozeného v důsledku protiprávního jednání škůdce, náhrada škody by pak měla odpovídat tomu, o co se majetek poškozeného protiprávním jednáním zmenšil.

Podle judikatury zastávané i Ústavním soudem ČR se za skutečnou škodu považuje nejen majetková hodnota, která již byla poškozeným vynaložena, ale i hodnota, kterou bylo třeba vynaložit, aby došlo k uvedení věci v předešlý stav, tedy k vyvážení nepříznivých majetkových důsledků plynoucích ze skutečnosti, že došlo ke škodní události.

Ušlý zisk vyjadřuje nemožnost rozmnožení majetku poškozeného v důsledku škodní události, ačkoli rozmnožení majetkových hodnot se dalo s ohledem na obvyklý sled událostí očekávat.

Při náhradě ušlého zisku musí být jednoznačně prokázáno, že by k rozmnožení majetku poškozeného, za obvyklého chodu věcí skutečně došlo. Náhrada se poskytuje pak pouze u zisku, o kterém je třeba mít důvodně za to, že by při obvyklém chodu činností nastal. Předmětem náhrady škody tedy není nepředvídatelná škoda.

V právních vztazích, které se řídí úpravou obchodního zákoníku, zákon č. 513/1991 Sb., ve znění pozdějších právních předpisů je navíc připuštěno, aby poškozený uplatnil na odpovědném subjektu namísto skutečně ušlého zisku náhradu zisku zpravidla dosahovaného v poctivém obchodním styku za podmínek obdobných podmínkám porušené smlouvy v okruhu podnikání, v němž podniká. Tento zpravidla dosahovaný zisk je označován jako tzv. abstraktní ušlý či průměrný zisk, tento zisk může být tedy předmětem náhrady škody, pokud je ze strany poškozeného náležitě doložen⁵¹.

U škody na zdraví se hradí náklady na léčení, ztráta na výdělku, bolesti a ztížení společenského uplatnění, náklady na výživu pozůstalých a náklady pohřbu, přičemž u ztráty na výdělku se hradí ztráta po dobu pracovní neschopnosti a ztráta na výdělku po skončení pracovní neschopnosti, nebo při invaliditě.

7.3. Příčinná souvislost

Dalším nezbytným předpokladem pro vznik odpovědnosti za škodu je existence vztahu příčinné souvislosti, která musí být dána mezi protiprávním úkonem a vznikem škody. Příčinná souvislost představuje úzký vztah mezi protiprávností úkonu a vznikem škody, kdy odpovědnost za škodu je možné dovodit pouze tam, kde následkem protiprávního jednání určitého subjektu dojde ke vzniku škody. Škoda musí být přímým následkem protiprávního jednání subjektu. Příčinná souvislost mezi protiprávním jednáním a škodou je stěžejní předpoklad pro vznik odpovědnostního vztahu mezi škůdcem a poškozeným, zdaleka ne veškerá způsobená škoda zakládá odpovědnostní povinnost.

⁵¹Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné 2, 4. aktualizované vydání. Praha: ASPI, 2006, str. 440.

Občanský zákoník pojem příčinné souvislosti blíže nedefinuje, výkladem pojmu se tedy zabývá právní doktrína a judikatura. Právní doktrína vytvořila několik teorií, které pojem příčinné souvislosti objasňují, tyto teorie se používají jak pro právo občanské, tak pro právo trestní, kde se dovozuje příčinná souvislost mezi jednáním pachatele a vznikem škodlivého následku. Mezi nejvýznamnější teorie patří teorie podmínky, která se uplatňuje především v oblasti trestního práva a teorie adekvátní příčinnosti, ta se uplatňuje v občanském právu.

Teorie podmínky je založena na předpokladu, že protiprávních úkonů je více a všechny jsou si rovny v tom, že by bez žádného z nich škoda nenastala.

Podle teorie adekvátní příčinnosti je škoda způsobena jen tehdy, jestliže je podle obvyklého chodu věcí a zkušeností adekvátním důsledkem protiprávního úkonu. V případě, že je jednou z příčin vzniku škody jednání poškozeného, pak škůdce neodpovídá za škodu v tom rozsahu, v jakém si ji poškozený způsobil sám. V rozsahu, v jakém se na vzniku škody podílel sám poškozený, je právě pro nedostatek příčinné souvislosti vyloučena odpovědnost škůdce.

Judikatura k pojmu příčinné souvislosti dodává, že: „*příčinná souvislost je dána tehdy, jestliže zmíněná událost skutečně způsobila škodu, o jejíž náhradu jde, jestliže tedy je tu dán vztah příčiny a následku. Příčinnou souvislost nelze proto zaměnit za souvislost časovou. Újma může být důsledkem události, i když nevznikla v době škodné události, ale později*“⁵².

Zmíněné rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR řeší otázku dovození příčinné souvislosti a vzniku ušlého zisku z obchodu, když se obchodní zástupce nemohl k jednání dostavit v důsledku dopravní nehody. Nejvyšší soud ČR uvádí, že: „*znemožnil-li škůdce zaviněným poškozením vozidla poškozenému, aby se dostavil k obchodnímu jednání, odpovídá mu za ušlý zisk, o nějž poškozený přišel absencí u tohoto jednání; okolnost, že škůdce zároveň odpovídá za škodu na vozidle poškozeného, nevylučuje příčinnou souvislost mezi porušením právní povinnosti ústící v poškození vozu a škodou, která poškozenému vznikla tím, že nedošlo k uzavření smluv, z nichž mu měl vzniknout prospěch*“. Výše uvedené rozhodnutí Nejvyššího soudu, podle mého názoru, vykládá pojem příčinné souvislosti dosti široce, neboť není úplně jisté, zda by k uzavření smluv na obchodním jednání skutečně došlo. Takovýto výklad by mohl vést až k absurdním situacím.

Příčinná souvislost je kategorií objektivní, bude tedy na straně poškozené, aby prokázala existenci příčinné souvislosti. Soud obvykle při posuzování příčinné souvislosti nejprve zjišťuje vznik škody, jakožto následek protiprávního jednání, dále se zjišťuje skutečnost, za níž se odpovídá a následně, zda existuje objektivní příčinná souvislost mezi škodou a protiprávním jednáním. V praxi mohou nastat případy, kdy ve vztahu ke škodě existuje více relevantních příčin. Soudy pak v takovém případě zjišťují a vyhodnocují vzájemný vliv relevantních příčin ve vztahu ke škodě⁵³. Protiprávní úkon nemusí být jedinou příčinou vzniku škody, stačí, že je jednou z příčin, která se podílí na škodlivém následku, zároveň musí být příčinou podstatnou.

Soudy při zjišťování příčinné souvislosti vyhodnocují příčiny a následky jednání, přičemž musí z komplexu příčin izolovat pouze tu, se kterou občanské právo spojuje vznik odpovědnosti

⁵² Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, publikovaný pod spis. zn.Rc 7/92, dostupný ze Systému ASPI.

⁵³ Švestka J., Spáčil J., Škárová M., Jehlička. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 10.vydání ,Praha:C.H.BECK,1994, str.711 a násl.

za škodu, tedy protiprávní úkon nebo zákonem kvalifikovanou škodnou událost. Dále soud posuzuje, zda je právě tento zjištěný protiprávní úkon skutečně relevantní příčinou vzniku škody⁵⁴.

V případě kladného zodpovězení existence příčinné souvislosti nemusí dojít vždy ke vzniku odpovědnosti za škodu. Nebude to tak zejména v případech, kdy občanský zákoník vyžaduje naplnění dalšího předpokladu, a to zavinění. Zavinění je čtvrtým předpokladem vzniku odpovědnosti za škodu, zjišťuje se až poté, co je zjištěna příčinná souvislost.

Pokud je zavinění vyžadováno občanským zákoníkem pro vznik odpovědnosti, ale zavinění není prokázáno, není odpovědnost naplněna.

Objektivní, neboli přísná odpovědnost za škodu ke vzniku odpovědnosti zavinění nevyžaduje, nicméně se soud při posuzování objektivní odpovědnosti bude zabývat nejen dokazováním existence příčinné souvislosti mezi vznikem škody a protiprávním úkonem škůdce, ale bude se zabývat také existencí liberačních důvodů, které by mohly škůdce zbavit jeho odpovědnosti za škodu. Mezi liberační důvody patří zejména jednání škůdce v nutné obraně, nebo v krajní nouzi.

7.4 Zavinění

Posledním předpokladem vzniku odpovědnosti za škodu je zavinění. Tento předpoklad představuje tzv. subjektivní kategorii, tzn., uplatňuje se pouze v těch případech, kde není občanským zákoníkem stanovena tzv. objektivní odpovědnost.

Ani právní pojem zavinění občanský zákoník nedefinuje, pro účely občanskoprávní odpovědnosti se tedy vychází z právního pojetí zavinění dle trestního zákoníku a doktríny, která zavinění pojímá jako vnitřní psychický vztah škůdce k jeho vlastnímu protiprávnímu jednání a výsledku protiprávního jednání, tedy ke škodě. Tento vnitřní psychický vztah v sobě pojí dva základní prvky, vědění a vůli. Vzájemnou kombinací těchto prvků a jejich intenzitou projevenou v jednání škůdce rozlišujeme zavinění ve formě nedbalosti a zavinění ve formě úmyslu.

Vědění v daném psychickém vztahu škůdce představuje poznání, vědomost a předvídání určitého výsledku. Vůle je potom naplněna v daném vztahu tím, že jednající subjekt něco chce a projevuje své jednání navenek a dále tím, že je jednající subjekt s něčím srozuměn.

Nedbalostní i úmyslná forma zavinění v sobě zahrnuje oba výše uvedené prvky, tedy jak vůli, tak vědomí. U úmyslu je prvek vědění dán tím, že škůdce ví o možnosti, že nastane protiprávní výsledek nebo, že může nastat. Prvek vůle pak spočívá v tom, že škůdce protiprávní následek, tedy škodu chce způsobit, nebo je s protiprávním následkem srozuměn.

V případě nedbalosti je prvek vědění dán povědomím o možnosti způsobení protiprávního následku, nebo naopak v nedostatku potřebné vědomosti o možnosti způsobení škody. Prvek vůle je naplněn u nedbalosti tím, že škůdce vyvinul málo snahy k odvrácení následku protiprávního jednání. Prvek vůle je tedy u nedbalosti vyjádřen negativně, resp. pasivně, neboť

⁵⁴ Knapp, V. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek II. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 354.

škůdce nemá přímou vůli ke způsobení škody. Jednání škůdce sice nesměřuje k protiprávnímu výsledku, nicméně ten je dán tím, že škůdce neprojevil dostatečné úsilí k zamezení vzniku škody, nebo k získání větší povědomosti o možném vzniku škody⁵⁵.

Odstupňováním prvku vědění a vůle rozlišujeme, dle trestněprávní úpravy čtyři formy zavinění, a to sice nedbalost vědomou, nedbalost nevědomou, úmysl přímý a úmysl nepřímý.

Nedbalost vědomá – je u škůdce dána pokud věděl, že škodu může způsobit, ale nechtěl ji způsobit a bez přiměřených důvodů spoléhal na to, že ji nezpůsobí.

Nedbalost nevědomá – je u škůdce dána tehdy, pokud škůdce nechtěl škodu svým jednáním způsobit, zároveň ani nevěděl, že škodu může způsobit, ačkoli to vzhledem k okolnostem a svým osobním poměrům vědět měl.

Úmysl přímý – má škůdce, pokud škůdce ví, že svým jednáním způsobí škodu a škodu chce též způsobit.

Úmysl nepřímý – má škůdce tehdy, když ví, že škodu může způsobit, přičemž pokud škoda nastane, tak je s tím srozuměn.

Prvek vědění, poznání je u úmyslné formy zavinění dán tím, že škůdce ví o tom, že škodlivý následek jeho jednání nastane, nebo může nastat. U nepřímého úmyslu škůdce ví o možnosti vzniku škody, nikoli o nevyhnutelnosti, tak jako u přímého úmyslu. Prvek vůle je dán tím, že škůdce v případě přímého úmyslu chce škodu způsobit a v případě nepřímého úmyslu je s protiprávním následkem svého chování, tedy se způsobením škody, srozuměn. Vůle škůdce se musí vztahovat nejen k chování škůdce, ale i k následku tohoto chování.

Nedbalostní forma zavinění je charakteristická tím, že zde není dána složka vůle v pozitivním smyslu, ale volní prvek spočívá v nedostatku vůle škůdce k odvrácení škody. Odpovědný subjekt nemá vůli ke způsobení škody, projev vůle u odpovědného subjektu nesměřuje k protiprávnímu výsledku, odpovědnost je naplněna tím, že jednající osoba neprojeví dostatečné úsilí k odvrácení škody a bez přiměřených důvodů spoléhá na to, že ke škodě nedorazí, tím je dán volní prvek. V případě nevědomé nedbalosti pak jednající osoba nevyvine dostatek úsilí k tomu, aby získala potřebné informace o situaci, za kterou jednala, ačkoli tak učinit mohla. Prvek vědění je dán u nedbalosti tím, že odpovědná osoba si byla vědoma možnosti způsobení škody, v případě nevědomé nedbalosti spočívá prvek vědění v nedostatku potřebné vědomosti o možnosti způsobení škody, ačkoli takovou vědomost měl odpovědný subjekt mít.

Míra nedbalosti se posuzuje při zkoumání odpovědnosti podle objektivních měřítek s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem daného případu. Míra opatrnosti jednání jednající osoby se posuzuje podle toho, jakou míru opatrnosti by zachovával průměrně jednající člověk. V občanskoprávní odpovědnosti za škodu musí být tedy v případě vědomé nedbalosti zkoumáno,

⁵⁵ Fiala, J. a kol. Občanské právo hmotné. 3. Doplněné a opravené vydání. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 1993, str. 356.

zda důvody, na které škůdce spoléhal, jsou objektivně, tedy pro každého srovnatelného člověka, přiměřené.

Osoby, které jsou povinny dodržovat vyšší míru opatrnosti, např. z důvodu výkonu své profese se při zkoumání dodržení opatrnosti posuzují podle toho, jak by jednala průměrná osoba, která by byla povinna k této vyšší opatrnosti. Nestanoví-li občanský zákoník, že se ke vzniku odpovědnosti za škodu vyžaduje úmyslné zavinění, pak je odpovědnost naplněna tehdy, když jednající osoba jedná nedbalostně.

Zkoumání formy zavinění může mít význam pro vznik odpovědnosti za škodu, např. ustanovení § 424 občanského zákoníku vyžaduje úmysl pro vznik odpovědnosti za škodu. Forma zavinění se zkoumá u škůdce s ohledem na konkrétní okolnosti případu, ale vychází se také z objektivního měřítka (používá se tzv. konkrétnost objektivního měřítka⁵⁶). Rozlišování forem zavinění má svůj význam i pro stanovení rozsahu náhrady škody a také pro možnost moderační náhrady škody. Ustanovení § 450 občanského zákoníku umožňuje soudu náhradu škody přiměřeně snížit, pokud jsou zde dány důvody zvláštního zřetele hodné. Moderační právo ovšem soudu nenáleží v případě, že byla škoda způsobena úmyslně.

V občanskoprávní nauce se ovšem také můžeme setkat s pojmem hrubá nedbalost. Tento pojem byl do občanského zákoníku zaveden zákonem č. 131/1982 Sb., tato forma zavinění se uplatňovala zejména při stanovení výše náhrady škody, neboť občanský zákoník zmiňuje právě tuto formu zavinění v ustanovení § 447 odst. 2. Dnes je toto ustanovení občanského zákoníku obsoletní díky změně právních předpisů pracovního práva.

Vznikne-li určitému subjektu škoda a není možné žádnému jinému subjektu přičíst odpovědnost za škodu, jedná se o náhodu v právním slova smyslu (casus). Za náhodu se obecně neodpovídá, v dnešní právní úpravě obecně platí, že nahodilá škoda postihuje toho, komu se přihodila, určité výjimky bychom ovšem našli v případě objektivní odpovědnosti za škodu podle ustanovení § 421 a 421a občanského zákoníku, kde se hovoří o odpovědnosti za škodu způsobenou na věci, jež je předmětem smluvního závazku a odpovědnosti za škodu způsobenou okolnostmi, které mají původ v povaze přístroje nebo jiné věci, jichž bylo při plnění závazku použito.

V novém občanském zákoníku je institut náhody v právním smyslu výslovně obsažen, a to sice v ustanovení § 2904, kde se říká, že škodu způsobenou náhodou nahradí ten, kdo dal ze své viny k náhodě podnět, zejména tím, že porušil příkaz nebo poškodil zařízení, které má nahodilé škodě zabránit.

⁵⁶Švestka J., Spáčil J., Škárová M., Jehlička a kol. Občanský zákoník. Komentář, 10. vydání, Praha: C.H. BECK, 1994, str. 712.

9. Jednotlivé zvláštní typy odpovědnosti za škodu

V další části práce bude výklad zaměřen na jednotlivé konkrétní typy zvláštní odpovědnosti za škodu podle právní úpravy obsažené v platném občanském zákoníku. Tato část práce bude uvozena výkladem o odpovědnosti za škodu, která vzniká z provozní činnosti podle ustanovení § 420a občanského zákoníku, která bývá řazena k obecnému typu odpovědnosti za škodu a nelze ji směřovat s odpovědností způsobenou provozem dopravních prostředků, nebo provozem zvlášť nebezpečným. Uplatní se tedy tam, kde nelze tuto odpovědnost zahrnout pod zvlášť upravený typ odpovědnosti za škodu.

9.1. Odpovědnost za škodu způsobenou provozní činností

Právní úpravu odpovědnosti za škodu z provozní činnosti nalezneme v ustanovení § 420a občanského zákoníku, podle kterého každý odpovídá za škodu, kterou způsobí jinému provozní činností. Odstavec druhý uvedeného ustanovení dodává, že škoda je způsobena provozní činností, pokud je způsobena činností, jež má provozní povahu, nebo věcí použitou při této činnosti, fyzikálními, chemickými, případně biologickými vlivy provozu na okolí, oprávněným prováděním nebo zajištěním prací, jimiž je způsobena jinému škoda na nemovitosti nebo je mu podstatně ztíženo nebo znemožněno užívání nemovitosti.

Občanský zákoník řadí tento typ odpovědnosti k obecné odpovědnosti za škodu, ačkoli s ohledem na stanovené předpoklady pro její vznik bychom mohli uvažovat o zařazení mezi tzv. zvláštní typy odpovědnosti za škodu.

Ke vzniku odpovědnostního vztahu může dojít, pokud jsou naplněny jeho předpoklady a zároveň není dán liberační důvod ke zproštění odpovědnosti. Předpokladem pro vznik odpovědnosti je existence události vyvolané provozní činností, vznik škody a příčinná souvislost mezi událostí vyvolanou provozní činností a škodou. Pro vznik odpovědnosti za škodu způsobenou provozní činností se nevyžaduje zavinění škůdce ani ve formě nedbalosti, hovoříme tedy o tzv. objektivní odpovědnosti. Stěžejním pojmem tohoto typu odpovědnosti je provozní činnost. Občanský zákoník stanoví, co za provozní činnost považuje, obecně lze provozní činnost definovat jako soustavně prováděnou činnost, která je organizována právnickou nebo fyzickou osobou, která je součástí jejího provozu a faktické činnosti, a to bez ohledu na to, zda musí být k této činnosti nějaké speciální povolení.

Provozní činnost může být předmětem činnosti právnické či fyzické osoby, který má vymezen ve společenské smlouvě nebo zakladatelské listině a který je zapsán v obchodním či živnostenském rejstříku u dané osoby, nicméně v mnoha případech bude provozní činnost odvozena z konkrétního jednání, které souvisí s provozem podnikatelské činnosti právnické nebo fyzické osoby.

Odpovědným subjektem je v daném případě pouze právnická či fyzická osoba, která je provozovatelem určité činnosti. Odpovědnost tedy stíhá toho, kdo vykonává určitou provozní činnost a nezáleží na tom, kdo konkrétně v daném případě jedná, tedy zaměstnanec právnické osoby, někdo kdo byl pověřen provozovatelem k určité činnosti v jeho provozovně, nebo fyzická osoba sama. Odpovídá se i za škodu vzniklou ze samotné existence provozního zařízení, které vyvíjí škodlivý vliv na okolí.

Ke zmírnění následků objektivní odpovědnosti občanský zákoník zavádí možnost zprostit se této objektivní odpovědnosti liberačními důvody, kterými jsou jednak skutečnost, že škoda byla způsobena neodvratitelnou událostí, která neměla původ v povaze provozu (typicky přírodní katastrofa, živelní událost), druhým liberačním důvodem je skutečnost, že škoda byla způsobena jednáním poškozeného. V případě, že škůdce poukazuje na existenci liberačního důvodu, musí tento liberační důvod náležitě prokázat.

Jak bylo výše uvedeno, lze odpovědnost způsobenou provozní činností uplatnit pouze tam, kde nevzniká odpovědnost podle zvláštních právních předpisů, nebo podle jiného ustanovení občanského zákoníku. Jistou podobnost lze spatřovat u odpovědnosti podle ustanovení § 421a občanského zákoníku - odpovědnosti za škodu způsobenou okolnostmi, které mají původ v povaze přístroje nebo jiné věci, jichž bylo použito při plnění závazku. I tento typ odpovědnosti patří mezi objektivní odpovědnost a jejím předpokladem je vznik škody, která má původ v přístroji nebo věci, která byla použita při plnění závazku a jejím subjektem je ten, jehož závazek byl přístrojem nebo věcí plněn. Odlišnost od odpovědnosti z provozní činnosti spočívá v tom, že pro odpovědnost za provozní činnost se nevyžaduje, aby byl mezi škůdcem a poškozeným uzavřen smluvní či jiný právní vztah, na základě kterého škůdce plní svůj závazek, svou činnost. Odpovědnost za provozní činnost je tedy přísnější.

Odpovědnost zdravotnického zařízení za škodu způsobenou na zdraví pacienta, která má svou příčinu v lékařském zákroku, nebo ve způsobu nesprávného provedení zákroku – zákrok non lege artis, nelze posuzovat jako škodu způsobenou samotnou provozní činností jako celku podle § 420a, nýbrž je nutné tuto škodu posuzovat podle § 420 občanského zákoníku, neboť je v případě zákroku non lege artis přítomen prvek protiprávnosti.

Judikatura dovozuje odpovědnost za provozní činnost např. při způsobené škodě na zdraví účastníkovi jedné reklamní akce explozí plynu, který byl obsažen v balóncích použitých při prezentaci na této akci. Nejvyšší soud ČR se v dané věci⁵⁷ zabýval nárokem poškozené na odškodnění její újmy na zdraví, kterou utrpěla, když se účastnila společenského večera k propagaci výrobků jedné obchodní společnosti. Na této propagaci došlo k výbuchu balónků, které tvořily výzdobu sálu a byly naplněny vodíkem. Organizátor propagačního večera zadal výzdobu sálu jiné společnosti. Soud dovodil odpovědnost jak u společnosti, která propagační večer organizovala, tak u společnosti, které byla výzdoba sálu zadána, tak u osoby, která provedla plnění balónků vodíkem (tato osoba byla zároveň v rámci trestního řízení odsouzena za trestný čin obecné ohrožení).

⁵⁷Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 25 Cdo 1695//98 ze dne 22. 11. 2000, dostupný z <http://www.nsoud.cz/Judikatura/>

Nejvyšší soud v uvedeném případě uvedl, že není rozhodné, zda odpovědný subjekt věděl o tom, že k propagaci jeho zboží byla použita věc vadná, není rozhodující ani to, že odpovědná osoba zadala propagaci jinému subjektu, ani to, že škoda byla způsobena osobou odlišnou od provozovatele, neboť podle ustanovení § 420a občanského zákoníku je odpovědný provozovatel.

Odpovědnost z provozní činnosti byla dovozena též u podniku, který provozoval těžební práce, a to za škodu i po zastavení těžebních prací, která vznikla poškozenému v důsledku nezajištění bezpečnosti v prostoru ukončené těžby, pokud nedošlo k obnovení původního stavu, který tu byl před prováděním stavby. K tomu se dále dodává, že náhradu škody lze přiznat za škodu na věci nebo za škodu, kterou způsobil nadměrný hluk strojového zařízení, nikoli však hluk samotný⁵⁸.

9.2 Odpovědnost za poškození, ztrátu, zničení věci, jež je předmětem závazku

Prvním zvláštním typem odpovědnosti za škodu upraveného občanským zákoníkem je odpovědnost, která vzniká na straně toho, kdo převzal určitou věc za účelem plnění závazku za škodu způsobenou na této věci. Ustanovení § 421 občanského zákoníku uvádí, že *každý, kdo od jiného převzal věc, jež má být předmětem jeho závazku, odpovídá za její poškození, ztrátu nebo zničení, ledaže by ke škodě došlo i jinak*. Tento zvláštní typ odpovědnosti za škodu v občanském právu chrání vlastníky věcí a držitele věcí, kteří tyto věci svěří jiné osobě k určitému úkonu. Pokud při plnění tohoto úkonu dojde k poškození převzaté věci, její ztrátě nebo úplnému zničení, pak nastupuje odpovědnost za škodu a odpovědný subjekt má povinnost poškozenému škodu nahradit. Tento typ odpovědnosti má jako všechny ostatní zvláštní typy odpovědnosti přednost před obecnou úpravou odpovědnosti podle ustanovení § 420 občanského zákoníku.

V praxi se lze s tímto typem odpovědnosti za škodu setkat nejčastěji při využívání nejrůznějších služeb spočívajících ve zhotovení věci na zakázku, opravě věci, vyčištění věci, úpravě věci, nebo při převzetí věci za úplatu do úschovy v šatně při divadelním představení, koncertu či jiné kulturní akci. Naopak odpovědnost za převzaté věci nelze dovodit, pokud je subjektu poskytnuta na základě smlouvy uzamykatelná skříňka, pro uložení věcí např. při plnění jiného závazku nebo na nádraží, neboť v tomto případě nedochází k převzetí věci provozovatelem skříněk, ale k uložení dochází na základě aktivního jednání toho, kdo si věci odkládá.

Odpovědnost podle ustanovení § 420 občanského zákoníku při způsobení škody na převzaté věci by mohla nastoupit v tom případě, pokud by nebyly naplněny všechny předpoklady pro vznik odpovědnosti podle ustanovení § 421 občanského zákoníku.

Základním předpokladem pro vznik odpovědnosti za převzaté věci je závazkový vztah, nejčastěji založený na základě smlouvy, na základě kterého dochází k převzetí věci jiným subjektem za účelem uskutečnění určitého plnění. Druhým předpokladem je převzetí věci od

⁵⁸Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kol. Občanský zákoník I, II, 2. vydání, Praha 2009, 1221 s.

vlastníka jiným subjektem, na základě závazkového vztahu. Převzetí věci je v podstatě faktické předání věci. Dalším předpokladem je vznik škody na převzaté věci, a to od okamžiku jejího převzetí, do okamžiku vykonání plnění a předání zpět držiteli. Posledním předpokladem vzniku odpovědnosti je vztah příčinné souvislosti mezi vznikem škody a převzetím věci. Nenaplněním jednoho z výše uvedených předpokladů nemůže dojít ke vzniku odpovědnosti za převzaté věci, ale není vyloučen vznik obecné odpovědnosti za škodu podle ustanovení § 420 občanského zákoníku. Tak se v praxi může stát např. tehdy, když není mezi stranami uzavřen závazkový vztah o určitém plnění. Jelikož se ke vzniku škody nevyžaduje zavinění, hovoříme o objektivní odpovědnosti. V odborné literatuře se lze také setkat s označením odpovědnost za výsledek.

S ohledem na objektivní povahu odpovědnosti za škodu není v daném případě podstatné, jakým způsobem ke vzniku škody na převzaté věci došlo, zda se tak stalo při plnění závazku jako takového, nebo při uskladnění, při přepravě, nedbalostí odpovědného subjektu, nebo dokonce úmyslně. I přesto občanský zákoník připouští možnost liberačního důvodu pro zproštění se odpovědnosti.

Liberační důvod je u tohoto typu odpovědnosti pouze jeden a spočívá v tom, že by ke škodě došlo i jinak, lépe řečeno pokud by škoda na převzaté věci vznikla i tehdy, když by nedošlo k jejímu převzetí jiným subjektem. Škoda na věci vznikne i jinak v případě, že vznikne v důsledku živelní pohromy, nebo důsledkem samotné povahy věci, např. pokud věc podléhá rychlé zkáze, nebo samovolnému poškození. Pokud se chce odpovědný subjekt zprostit své odpovědnosti poukázáním na skutečnost, že by ke škodě došlo i jinak, je na něm, aby tuto skutečnost prokázal, přičemž musí skutečně doložit, že by škoda na věci vznikla i bez převzetí věci, nestačí tedy pouhá pravděpodobnost vzniku škody.

Občanský zákoník nepřipouští žádnou jinou možnost zproštění odpovědnosti, v případě, že tedy provozovatel určité služby vyvěsí ve své provozovně cedulku s upozorněním, že neodpovídá za případné způsobené škody, nemá takové jednostranné upozornění žádný právní význam. Odpovědnost za škodu za převzaté věci nelze omezit ani vyloučit dohodou stran. Takto uzavřená dohoda o omezení nebo vyloučení odpovědnosti za škodu bude neplatná.

Odpovědnost za převzaté věci stíhá toho, jak již bylo řečeno, kdo převzal určitou věc ke splnění smlouveného závazku. V praxi lze tedy dovodit, že takovou osobou bude nejčastěji podnikatel, ať už fyzická či právnická osoba, která plní závazek, který je předmětem jejího podnikání, podnikatel nemůže odpovědnost převést na svého zaměstnance či jinou pověřenou osobu. Poškozeným je vlastník nebo držitel věci. Pro naplnění odpovědnosti přitom není významné, zda osoba, která plní závazek, převzala věc od vlastníka nebo od jejího držitele. Za škodu na převzaté věci se odpovídá i tomu, kdo smluvně předal věc jinému, aniž by byl sám jejím vlastníkem. Vlastníku věci, který sám smlouvu spojenou s převzetím věci neuzavřel, odpovídá provozovatel podle obecné odpovědnosti za škodu podle § 420 občanského zákoníku⁵⁹.

Typickým příkladem odpovědnosti za převzaté věci je odpovědnost např. při poškození věci, kterou jiný převzal od občana k provedení služby – vyčištění oděvu, přičemž poškozením věci je

⁵⁹Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné 2, 4. aktualizované vydání. Praha: ASPI, 2006, str. 506.

její poškození mechanické i chemické. O odpovědnost za převzaté věci se naopak nejedná tehdy, když využijeme služeb uložení věcí do uzamykatelných skříněk za úplatu, např. v obchodním domě, na nádraží, na koupališti. V těchto případech se nejedná o tento zvláštní typ odpovědnosti a provozovatel dané služby neodpovídá za poškození, ztrátu nebo zničení takto uložených věcí.

K rozsahu náhrady škody se vyslovuje judikatura⁶⁰ tak, že při posuzování výše náhrady za poškození oděvu převzatého k vyčištění je zapotřebí vycházet z toho, že organizace je povinna nahradit občanovi skutečnou škodu v penězích. Při určení výše této skutečné škody musí soud vycházet z ceny věci v době poškození. Při stanovení ceny věci v době před poškozením nutno vycházet především z užitné hodnoty konkrétního oděvu vyjádřené jeho časovou cenou v uvedené době. Postup, při němž by se vycházelo výlučně z obecné ceny takové věci před poškozením, by mohl vést ke znevýhodnění poškozeného, neboť obecná cena zmíněných použitých věcí bývá vzhledem k jejich účelu většinou nižší. Vycházet z obecné ceny před poškozením lze zpravidla jen u takových použitých movitých věcí, jako jsou např. motorová vozidla, použité výrobky spotřební elektrotechniky a další použité věci, jejichž užívání není bezprostředně spojeno s určitou osobou a u nichž proto obecná cena nebývá již z tohoto důvodu nutně nižší než časová cena.

9.3 Odpovědnost za škodu způsobenou okolnostmi, jež mají původ v povaze přístroje nebo jiné věci, jichž bylo použito při plnění závazku

Ustanovení § 421a občanského zákoníku zavádí další ze zvláštních případů odpovědnosti za škodu. Jedná se o objektivní typ odpovědnosti, což znamená, že není rozhodné, zda odpovědný subjekt vznik škody způsobil zaviněně či nikoli. Ve vztahu k ustanovení § 420 odst. 1 se jedná o speciální ustanovení, přičemž se tohoto ustanovení nepoužije v případě, kdy škoda nebyla způsobena věcí, ale chybným postupem odpovědného subjektu, pak nastupuje obecná odpovědnost podle § 420 odst. 1 občanského zákoníku.

Povaha této zvláštní odpovědnosti za škodu je kogentní, proto jakákoli dohoda poškozeného a škůdce o náhradě škody, před samotným vznikem škody, by byla neplatná. Po vzniku škody je ovšem přípustné, aby se poškozený dohodl se škůdcem o rozsahu náhrady škody.

Podle ustanovení § 421a občanského zákoníku *každý odpovídá za škodu způsobenou okolnostmi, které mají původ v povaze přístroje nebo jiné věci, jichž bylo při plnění závazku použito*. Toto ustanovení bylo do občanského zákoníku zavedeno zákonem č. 509/1991 Sb., kdy byl nově upraven § 238 předchozího znění občanského zákoníku. Původní znění tohoto ustanovení bylo založeno na subjektivním principu, což znamenalo, že poškozený musel škůdci prokázat jeho zavinění. Novela č. 509/1991 Sb., reagovala na současný vývoj a zavedla, z pohledu poškozeného účinnější ochranu před možnými riziky působení přístrojů a věcí, jichž

⁶⁰Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 25 Cdo 1695//98 ze dne 22. 11. 2000, dostupný z <http://www.nsoud.cz/Judikatura/>

bylo použito pro plnění závazku - objektivní prvek do tohoto typu odpovědnosti. Objektivní povaha této odpovědnosti znamená, že se odpovědný subjekt nemůže dovolávat okolnosti, že škodu nezavinil. Odpovědnost není u subjektu vyloučena, ani pokud nezná všechny vlastnosti věci, nebo pokud se odvolává na skutečnost, že škodu zavinila třetí osoba, nebo pokud ke škodě dojde v důsledku neočekávaného jednání třetí osoby.

Jak uvádí K. Eliáš,⁶¹ není zcela obvyklé, abychom se v moderních evropských kodexech soukromého práva setkali s tímto typem zvláštní odpovědnosti za škodu. V německém a rakouském pojetí občanského práva je upravena pouze odpovědnost za škodu způsobená zvířetem nebo stavbou. S odpovědností za škodu způsobenou přístrojem se ovšem setkáme např. ve Francii, kde je stanovena, v čl. 1384 odst. 1 Code Civil. Ke vzniku odpovědnosti se vyžaduje, aby byla škoda způsobena věcí, kterou má odpovědný subjekt ve své péči a aby existovala příčinná souvislost mezi vznikem škody a použitou věcí. Liberačním důvodem je pouze způsobení škody vyšší mocí nebo náhodou. Skryté vady věci nezprošťují odpovědný subjekt odpovědnosti, a to dokonce ani v případě, kdy je dokázáno, že její odhalení a odstranění nebylo objektivně možné.

Mezi základní předpoklady vzniku tohoto typu odpovědnosti patří vznik škody, škoda musí být způsobena událostí, či okolností, která má svůj původ v povaze přístroje nebo jiné věci, již bylo použito, a to při plnění závazku a příčinná souvislost mezi nimi.

Základním předpokladem, který musí být naplněn vždy, pokud uvažujeme o uplatnění tohoto typu odpovědnosti za škodu je existence závazku věřitele a dlužníka, přičemž tento závazek nemusí vzniknout pouze ze smlouvy, ale např. i z rozhodnutí státního orgánu. Při plnění závazku pak musí dojít ke vzniku škody.

Klíčovým pojmem zde ovšem zůstává pojem věc, popř. přístroj, protože hlavní podmínkou vzniku této objektivní odpovědnosti je, že původ vzniklé škody je právě ve věci, popř. přístroji, který byl při plnění závazku použit. Z obecné definice věci vyplývá, že věcmi jsou všechny hmotné předměty a ovladatelné přírodní síly, které slouží potřebám lidí. Za věc se považuje součást věci i její příslušenství. Věcí je např. i část lidského těla. V případě, kdy dojde ke vzniku škody v důsledku chybného zákroku odpovědného subjektu, který nepoužil žádný přístroj, ale pouze své ruce, nepůjde o vznik odpovědnosti podle ustanovení § 421a občanský zákoník, ale vzniká obecná odpovědnost za škodu.

Pojem přístroj není přesně pro tyto účely definován, nicméně z výše uvedeného lze dovodit, že jde o jakoukoli věc, tedy hmotný předmět, který slouží k určitému účelu. Prostřednictvím přístroje pak dochází k výkonu určité činnosti, služby. Příčina způsobené škody musí mít svůj původ ve věci, popř. přístroji, který byl použit při plnění závazku.

Povaha věci, která je příčinou vzniku škody záleží především ve vlastnostech této použité věci, může se jednat o odolnost věci, ostrost věci, hmotnost věci, její opotřebovanost atd. Povahou věci, která zapříčinila vznik škody, je ovšem také chybějící vlastnost, kterou věc měla mít, pokud je právě absence této vlastnosti důvodem vzniku škody. Nemusí se přitom jednat

⁶¹Eliáš a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde Praha a.s., 2008, str. 822-823.

pouze o vady věci, odpovědný subjekt, který věc použil, nese odpovědnost i za tzv. skryté vady věci, tedy za skutečnost, že použitá věc bude v průběhu výkonu bezvadná. Věc, které bylo použito při provádění závazku, tedy může být bez vad, a přesto může být naplněn daný typ odpovědnosti za škodu, neboť tento typ odpovědnosti za škodu stíhá ty škody, které mají svůj původ v povaze věci, či použitého přístroje, nikoli ve vadnosti takové věci⁶². Problematická se může jevit situace neočekávaných reakcí, zejména při lékařských výkonech, pokud nastane alergická reakce, pak je zapotřebí zkoumat, zda je povaha použité věci příčinnou vzniku škody.

Třetím předpokladem je příčinná souvislost. Příčinnou souvislost lze přičítat, pouze pokud je opravdu povaha použité věci, popř. přístroje prokazatelnou příčinou vzniku škody. Ne ve všech případech je příčinou vzniku škody pouze povaha použité věci, v určitých situacích může být povaha použité věci, popř. přístroje pouze jednou z více příčin vzniku škody. V takových případech musí být prokázáno, že škoda byla způsobena povahou věci, přičemž důkazní břemeno leží na poškozeném.

Subjektem odpovědnosti za škodu může být osoba fyzická i právnická, přičemž není právně významné, zda této osobě také náleží věc, popř. přístroj, který použila při plnění závazku, nebo zda měla tento přístroj pouze vypůjčený. Pro dovození odpovědnosti je také zcela nerozhodné, zda došlo ke škodě v důsledku vnějších okolností (např. výpadek elektrického proudu)⁶³.

Jak je uvedeno výše, odpovědnosti se nelze zprostit, lze ovšem uplatnit obecný liberační důvod, který je stanoven v ustanovení § 441 občanského zákoníku, jímž je spoluzavinění poškozeným.

S odpovědností za škodu způsobenou okolnostmi, jež mají původ v povaze věci, popř. přístrojů, jichž bylo použito při plnění závazku, se nejčastěji setkáme, v případech poskytování zdravotnických, sociálních, biologických, kulturních a dalších služeb. Ostatně druhý odstavec ustanovení § 421a občanského zákoníku vyjmenovává příkladmo právě tyto oblasti lidské činnosti, na které se tento typ odpovědnosti za škodu aplikuje.

Zdravotnické služby představují ucelený komplex služeb, ať už se jedná o služby preventivní, diagnostické, léčebné, rehabilitační, pooperační a další. Při všech těchto činnostech může dojít ke vzniku škody, jež má svou příčinu v povaze použité věci nebo přístroje, např. injekční stříkačka, vadné nemocniční lůžko, vadná zubní vrtačka, léky atd.

Judikatura v této souvislosti dovodila,⁶⁴ že zdravotnické zařízení je povinno nahradit škodu i v případě, kdy jinak bezvadný lék způsobí u pacienta nepředvídatelnou reakci. Nezáleží na tom, že neadekvátní reakce je vyvolaná alergií nebo přecitlivělostí osoby, u které byl lék použit. Je zapotřebí vycházet z toho, že s provedením lékařského zákroku je vždy spojeno určité riziko a nebylo by únosné, aby toto riziko nesl sám pacient, i když se jednalo o ojedinělou a nepředvídatelnou reakci. S názorem vyjádřeným ve výše zmíněném soudním rozhodnutí lze

⁶² Viz také rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 25 Cdo 1129/2005 ze dne 25. 10. 2006, dostupné z <http://www.nsoud.cz/Judikatura>

⁶³ Švestka J., Spáčil J., Škárová M., Jehlička. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C.H. BECK, 1994, str. 1085.

⁶⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu R 9/77, Eliáš a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde Praha a.s., 2008, str. 827.

jednoznačně souhlasit, nicméně v praxi nemusí být tak jednoznačné, aby poškozený prokázal všechny nezbytné předpoklady pro vznik povinnosti zdravotnického zařízení k náhradě škody.

V praxi poskytování zdravotnických služeb se lze setkat s případy, kdy dojde k újmě na zdraví nebo škodě v majetkové sféře pacienta, přičemž příčinou této škody je nesprávně provedený lékařský zákrok, nesprávné stanovení diagnózy, nesprávný způsob léčby, nebo např. i neúplné informování pacienta o možných vedlejších účincích léčby, tyto postupy označujeme jako *non lege artis*, zdravotnické zařízení v těchto případech odpovídá pacientům, klientům za způsobenou škodu podle obecné úpravy odpovědnosti za škodu podle ustanovení § 420 občanského zákoníku, kde je nutné dovodit zavinění, které se ovšem ve formě nedbalosti presumuje. Posouzení odpovědnosti podle ustanovení § 420 občanského zákoníku se použije i tehdy, pokud po nesprávně technicky provedeném lékařském zákroku vyvolala následně aplikovaná látka alergickou reakci s následkem poškození zdraví.

Sociální služby jsou definovány v zákoně o sociálních službách, jako soubor činností, jimiž se zajišťuje pomoc osobám v nepříznivé životní situaci. Mohou to být služby zejména pobytové, ambulantní, terénní.

Biologické služby pak spočívají v nejrůznějších činnostech, při kterých se používají chemické nebo biologické látky, typicky např. při desinfekci.

Judikatura dovodila odpovědnost podle § 421a občanského zákoníku např. došlo-li k onemocnění pacienta v důsledku použití nesterilní jehly při léčebném zákroku. Naopak došlo-li k nákaze pacienta proto, že při lékařském zákroku se dostal do kontaktu s pracovníkem zdravotnického zařízení, jenž byl nosičem viru, nebyla škoda způsobena okolnostmi, jež mají původ v povaze přístroje nebo jiné věci ve smyslu § 421a občanského zákoníku (rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR 2 Cdon 961/96⁶⁵).

Rozhodnutí Nejvyššího soudu R 2/87⁶⁶ definovalo okolnosti, které mají původ v povaze přístroje nebo jiné věci, jichž bylo při poskytnutí služby použito, i jako nedostatečnou sterilitu nebo chybějící vlastnosti, které by jinak měl mít přístroj nebo jiná věc použitá při poskytování zdravotnické služby. Rozhodnutí dále uvádí, že *„pokud se předpokládá určitá vlastnost přístroje či jiné věci použité při poskytování služby a tento přístroj nebo jiná věc zmíněnou vlastnost postrádají, lze dovodit, že byla-li chybějící vlastnost příčinou vzniku škody, byla škoda způsobena okolnostmi, které mají původ v povaze přístroje nebo jiné věci, jichž bylo použito při poskytování služby“*.

Stejně rozhodnutí uvádí také, že *„je vyloučeno, aby podle ustanovení § 421a obč. zák. byla posouzena odpovědnost zdravotnické organizace za škodu, která neměla příčinu v povaze konkrétního použitého přístroje nebo jiné věci, ale v samotném zdravotnickém zákroku, popř. ve způsobu jeho provedení“*.

⁶⁵Švestka J., Spáčil J., Škárová M., Jehlička. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C.H. BECK, 1994, str. 1086.

⁶⁶Eliáš a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde Praha a.s., 2008, str. 829.

Typickým příkladem odpovědnosti za škodu způsobenou okolnostmi, jež mají původ v povaze přístroje nebo jiné věci, již bylo při plnění závazku použito, je případ, kterým se zabýval Nejvyšší soud ČR⁶⁷, ve kterém dovedl odpovědnost zdravotnického zařízení podle ustanovení § 421a občanského zákoníku, neboť došlo k vznícení vnitřního prostoru inkubátoru, kde byla poškozená nezletilá po narození umístěna, přičemž bylo konstatováno, že ke škodě došlo v důsledku povahy použitého přístroje.

Krajský soud v Brně, jako odvolací soud při rozhodování o výši bolestného a náhrady za ztížení společenského uplatnění vzal v úvahu novorozenecký věk poškozené v době úrazu i omezení v budoucím životě rodinném, dovedl, že jde o případ výjimečný a mimořádného zřetele hodný, přihlédl k tomu, že celý lidský život ponese žalobkyně fyzické zohyždění a duševní trauma, avšak veden úvahami o kráse lidského těla, neshledal výraznější omezení poškozené z hlediska volby povolání a výdělečných možností a v zásadě taktéž pro možné profese rukodělné. S ohledem na "odklon nastupující právní úpravy od zdůraznění rozdílu mezi mužem a ženou v otázkách významu tělesného vzhledu" vymezil tři důvody pro mimořádné zvýšení náhrady, a to ztížení uplatnění v životě rodinném, celoživotní fyzické zohyždění a duševní trauma. Vzhledem k tomu usoudil, že trojnásobek za 1.500 bodů, ohodnocených podle vyhl. 440/2001 Sb., tj. celkem 540.000,- Kč odpovídá tomuto stavu. K námitkám v odvolání podotkl, že odškodnění, "povýšené o řády" by mělo "dalekosáhlé důsledky pro trh i státní správu" a z obecnějšího rozhledu by taky nemělo smysl stavět odpovědný subjekt, jako dlužníka do předlužení, což by v důsledku bylo kontraproduktivní.

Následně bylo podáno dovolání k Nejvyššímu soudu, neboť podle názoru žalobkyně odmítl Krajský soud v Brně uznat krásu lidského těla jako jednu z hlavních společenských rolí dívky a ženy a rovněž fenomén krásy lidského těla v podstatě s tím, že tělesný vzhled je významný, jen v případech, že by se poškozená chtěla stát modelkou.

Nejvyšší soud přisvědčil žalobkyni a uvedl: „vzhledem k tomu, že k trvalému poškození zdraví nezletilé došlo v jejím nejútlejším věku, nelze v daném případě hodnotit, jak následky zranění konkrétně zasáhly do jejího dosavadního života a nakolik jsou její nynější možnosti pro uplatnění v životě a ve společnosti omezeny či ztraceny v porovnání s předchozím rozsahem a kvalitou jejího společenského, profesního, rodinného, sportovního i jiného uplatnění. Jednoznačně ovšem je, že s následky poškození zdraví, spočívajícího v trvalém zjizvení kůže, ztrátě malíku a duševním traumatu, se bude žalobkyně vyrovnávat celý život, od dětství přes školní věk a dospívání, hledání partnera a založení rodiny, výběr zaměstnání, provozování sportu, svých zálib a i jiných možností, které se jí v životě naskytanou.

Odvolací soud rozsah zvýšení náhrady uvažoval pouze z hlediska budoucího omezení v životě rodinném, a i když zdůraznil celoživotní fyzické zohyždění a duševní trauma, již se nezabýval tím, jak se tyto okolnosti projeví v jednotlivých oblastech lidského života a jak ovlivní společenský, kulturní, pracovní a sportovní život poškozené“.

⁶⁷Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 25 Cdo 2596/2006 ze dne 16. 10. 2008, dostupný z <http://www.nsoud.cz/Judikatura>

„Nelze souhlasit ani s názorem odvolacího soudu, který "vnímal určitý odklon nastupující právní úpravy od zdůraznění rozdílu mezi mužem a ženou v otázkách významu tělesného vzhledu". Nyní platná vyhláška č. 440/2001 Sb. sice - na rozdíl od předchozí vyhlášky č. 32/1965 Sb. - nestanoví jako jedno z hledisek, zda poškozeným je muž či žena. To ale neznamená, že by tuto okolnost nebylo možno zvážit v konkrétním případě při stanovení výše náhrady za ztížení společenského uplatnění, zejména když jedním z nejzávažnějších důsledků je zohyždění tělesného vzhledu dívky - ženy, což v těchto souvislostech není jev "bez právní relevance". Navíc hlediska uvedená v § 3 vyhl. č. 440/2001 Sb. jsou pouze demonstrativní“.

Na uvedeném rozhodnutí Nejvyšší soudu je patrná tendence vykládat zákony mimo jiné i v kontextu současné doby a přizpůsobovat tak judikaturu společenským změnám. Takováto tendence je v judikatuře velmi důležitá. V případě zohyždění a popálení novorozence v inkubátoru není možné výši náhrady újmy za ztížení společenského uplatnění poměřovat s ekonomickým dopadem, který bude mít vyplacená náhrada škody na zdravotnické zařízení, nejen, že taková úvaha je neetická, ale dokonce i cynická.

V jiném případě posuzovaným Nejvyšším soudem ČR⁶⁸ naopak nebyly prokázány všechny předpoklady pro vznik odpovědnosti za škodu podle ustanovení § 421a občanského zákoníku. Poškozený se ve zdravotnickém zařízení podrobil operativnímu výkonu, ačkoli byl tento zákrok proveden lege artis, došlo u něj k pooperační komplikaci. Z toho důvodu se poškozený musel podrobit dalším chirurgickým zákrokům a za tyto následky požadoval odškodnění.

Soud prvního stupně zjistil, že chirurgický zákrok, kterému se poškozený podrobil, se provádí pomocí speciálních přístrojů, přičemž i pokud je zákrok bez pochybení může se vytvořit krevní sraženina, která může vyvolat další poškození zdraví pacienta. Soud dospěl k závěru, že zdravotnické zařízení za škodu, spočívající v následných zdravotních obtížích poškozeného odpovídá, neboť příčina jejího vzniku spočívá v samotné povaze použitého přístroje, a i když tento přístroj vznik škody obvykle nevyvolává a jedná se jen o 1 % pravděpodobnost, v daném případě jej vyvolal.

Odvolací soud rozhodnutí soudu prvního stupně změnil tak, že žalobu zamítl, protože neshledal předpoklady odpovědnosti na straně zdravotnického zařízení, uvedl, že příčinná souvislost mezi vznikem škody na zdraví poškozeného, za níž požaduje náhradu, a okolností mající původ v povaze přístroje, jehož bylo použito při chirurgickém zákroku ve zdravotnickém zařízení, nebyla prokázána.

Nejvyšší soud doplnil, že odpovědnost podle ustanovení § 421a je objektivní odpovědností za škodu, přičemž je tato odpovědnost dána za předpokladu, že škoda byla způsobena v důsledku kvalifikované události - vlivem okolností přímo vyplývajících z povahy použitého přístroje či věci. Jde o objektivní odpovědnost, jíž se nelze nijak zprostit. *„Tato tzv. absolutní objektivní odpovědnost však neznamená odpovědnost za všech okolností, nýbrž vzniká pouze tehdy, jsou-li splněny všechny její zákonné podmínky. Příčinná souvislost se nepředpokládá, musí být prokázána a v tomto směru jde o otázku skutkových zjištění. Existence příčinné souvislosti musí*

⁶⁸Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 25 Cdo 1200/2007 ze dne 25. 4. 2007, dostupný z <http://www.nsoud.cz/Judikatura>

být najisto postavena; pouhá pravděpodobnost, že škoda mohla tvrzeným způsobem vzniknout, nepostačuje. Břemeno tvrzení a břemeno důkazní nese žalobce (poškozený). Právní posouzení příčinné souvislosti spočívá ve stanovení, mezi jakými skutkovými okolnostmi má být její existence zjišťována. O vztah příčinné souvislosti se v případě této objektivní odpovědnosti jedná, je-li prokázáno, že konkrétní újma poškozeného byla vyvolána účinky přístroje či jiné věci použité při poskytnutí služby, které vyplývají právě z povahy této věci. Byla-li příčinou vzniku škody jiná skutečnost, odpovědnost za škodu nenastává. Rozhodnutí odvolacího soudu vychází ze skutkového závěru, že lékařský zákrok byl proveden lege artis“.

Jak je patrné ze soudní praxe, odpovědnost podle ustanovení § 421a občanského zákoníku je sice častá v různých zdravotních provozech a zařízeních, ale ani v nich není možné vždy tuto odpovědnost dovodit.

V každém jednotlivém případě se zkoumají konkrétní okolnosti případu a je na poškozeném, aby prokázal všechny předpoklady odpovědnosti zdravotnického zařízení za způsobenou škodu.

V této souvislosti bych ráda poukázala na problematiku uplatnění práva na náhradu škody proti lékaři či zdravotnickému zařízení rodiči za narození nechtěného dítěte. Jedná se o případy, kdy se rodičům narodí dítě, které neplánovali v důsledku pochybení lékaře při provedení lékařského zákroku nebo v důsledku vady použitého výrobku. Pochybení lékaře při nesprávně provedené sterilizaci může vést k otěhotnění ženy, pochybení při nesprávně provedené interrupci pak vede k nepřerušení těhotenství a narození dítěte. V souladu s českým právním řádem by se újma a s ní související uplatňované nároky rodičů vůči lékaři klasifikovaly nejspíše jako náhrada škody podle § 420 a následujících občanského zákoníku, náhrada škody na zdraví dle § 444 občanského zákoníku a kompenzace nemajetkové újmy v penězích podle § 13 odst. 2 občanského zákoníku. Národní právní úprava nepřijímá žádná speciální ustanovení, která by reagovala na takové situace.

V zahraničí se s podobnými nároky lze setkat častěji než v našich podmínkách. První žaloba tohoto druhu byla podána v USA v roce 1934, kdy se jednalo o případ narození dítěte po nesprávně provedené sterilizaci. Ze zahraniční praxe můžeme rozlišit tři typy žalob, reagující na pochybení lékaře při provádění lékařského zákroku a s tím související narození dítěte. Jedná se o žalobu za nechtěné početí – action for wrongful conception, žalobu za nechtěné narození – action for wrongful birth a žalobu za „nechtěný život“ – action for wrongful life. Tento typ žaloby se liší tím, že nárok vůči lékaři či zdravotnickému zařízení uplatňuje samo narozené dítě, kdy se jedná o dítě, které je určitým způsobem postižené. Předmětem tohoto nároku je pak škoda, která vznikla dítěti v důsledku jeho existence, s tím, že je argumentováno tak, že život s postižením je horší než neexistence. Žalován tedy bývá ten, kdo v narození postiženého dítěte nezabránil. S ohledem na problematickou konstrukci těchto nároků, kdy je lékaři přičítáno postižení dítěte, které ovšem není v příčinné souvislosti s jeho byť chybně provedeným jednáním (lze si spíše představit uplatnění těchto nároků vůči rodičům samotným), jsou tyto nároky odmítány ve

většině států. V Anglii jsou tyto nároky dokonce zcela vyloučeny zákonem⁶⁹. Jedinou zemí, která tyto nároky připouští je dosud Nizozemí⁷⁰.

Přístupy států k žalobám z nechtěného narození dítěte, tzv. wrongful birth action se značně liší, tato skutečnost je dána tradicemi každé konkrétní země, společenským vnímáním rodinného života a jistě jistou roli hrají i náboženské vlivy. Ani ve Spojených státech amerických, kde byla taková žaloba uplatněna vůbec poprvé, není situace jednotná, do konce 60. let byly žaloby z narození nechtěného dítěte většinou zamítány s odkazem na společenský zájem. Současný přístup je takový, že předmětem odškodnění zpravidla bývají pouze některé nároky rodičů, např. náklady spojené s léčením, ztráta na výdělku a bolestné.

Státy jako Francie, Dánsko, Švýcarsko, Itálie nároky rodičů z žalob za nechtěné narození dítěte v naprosté většině případů zamítají s odůvodněním, že narození dítěte nemůže být považováno za důvod vzniku škody a též s odkazem na společenský zájem. Zásadně opačný přístup zastává Austrálie, kdy australský High Court přiznal v případě Melchior v. Cattanach and State of Queensland náhradu škody spočívající ve výdajích spojených s péčí o dítě, a to až do osmnáctého roku věku dítěte.⁷¹

Přístup českých soudů k žalobám z wrongful birth je opatrný, v praxi se s těmito případy příliš nesetkáváme, ojedinělým případem je tedy ten, který řešil Krajský soud v Brně⁷². I přesto, že tyto nároky patří pod případy obecné odpovědnosti za škodu podle ustanovení § 420 občanského zákoníku, dovolím se u nich trochu zastavit a blíže se nad nimi zamyslet. U těchto případů se setkáváme jak s újmou nemajetkovou (psychickou), újmou na zdraví, tak i majetkovou škodou, která vznikla rodičům v souvislosti s nechtěným narozením dítěte. Krajský soud v Brně posuzoval žalobu ženy, která žalovala zdravotnické zařízení na náhradu škody za nemajetkovou újmu z nesprávně provedené interrupce. Skutkové okolnosti posuzovaného případu jsou takové, že žena, která otěhotněla, se svobodně rozhodla pro provedení umělého přerušení těhotenství. Žena čekala dvojčata. Zdravotnické zařízení provedlo umělé přerušení těhotenství podle znaleckého posudku technicky nedostatečným způsobem, neboť, přerušení těhotenství mělo za následek smrt pouze jednoho plodu, chybně byla provedena i kontrola zákroku a nebylo zjištěno, že jeden plod přežil. Ženě se narodilo zdravé dítě.

Soud uvedl, že žena utrpěla nemajetkovou újmu jednak v psychických obavách o vývoj dítěte po nepovedeném zákroku, navíc po nepovedeném zákroku muselo jít o obavy zcela intenzivní. Újmu pak soud shledal i v tom, že nepovedenou interrupcí byla zmařena volba ženy svobodně se rozhodnout o vlastním těhotenství a mateřství, protože žena byla špatně provedeným zákrokem zbavena možnosti žít svůj život způsobem, který si přála. Krajský soud v Brně přiznal ženě na náhradu nemajetkové újmy částku 80.000,- Kč. Rozhodnutí Krajského soudu v Brně bylo potvrzeno i rozhodnutím Vrchního soudu v Olomouci.

⁶⁹ Congenital Disabilities (Civil Liability) Act z roku 1976

⁷⁰ Doležal, T. Náhrada škody za nechtěné dítě? Právní rozhledy, č. 21, 2006, str. 783 a násl.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Rozsudek Krajského soudu v Brně, spis. zn. 24 C 66/2001 ze dne 29. 2. 2008. Šustek P., Život jako újma aneb je narození dítěte záležitostí k odškodnění?, Súkromné právo v európskej perspektíve, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. Typi Univesitatis Tyrnaviensis, 2011, str. 173 a násl.

Uvedené rozhodnutí tedy postihuje porušení právní povinnosti při provádění lékařského zákroku, pokud je proveden chybně, a to i u provedení interrupce, pokud je provedena chybně a ženě se narodilo dítě. České soudy tedy dovodily přiznání odškodnění ženě v případě narození nechtěného dítěte, tedy při vzniku života, ačkoli se to může jevit proti dobrým mravům.

Daným tématem se zabývá mj. P. Šustek, který publikoval pojednání s názvem *Život jako újma aneb je narození dítěte záležitost k odškodnění?*⁷³ V uvedeném pojednání se P. Šustek zabývá myšlenkou, zda lze případ nechtěného narození dítěte, jakožto právní skutečnosti nastalé v souvislosti s porušením práva rodičů, označit jako újmu žalovatelnou podle ustanovení o ochraně osobnosti. P. Šustek uvádí, že nejčastěji bude protiprávním úkonem u těchto žalob nesprávně provedená sterilizace nebo interrupce, chybně provedená prenatalní diagnostika či nedostatečné poučení o stavu matky nebo plodu. Z medicínsko-právního hlediska se jedná o *non lege artis* postup, tedy postup, který není v souladu s právními předpisy.

Dle mého názoru by takovéto nároky neměly být předmětem odškodňování, neboť dle mého přesvědčení narozením dítěte nemůže žádná škoda vzniknout. Domnívám se, že každá žena musí při postupování zákroků jako je sterilizace či interrupce být seznámena s tím, že zde existuje jisté riziko, že třeba i přes správně provedený zákrok existuje jistá pravděpodobnost, že může i přesto otěhotnět, popř. že těhotenství nebude přerušeno. S přístupem těchto žen, nechtěných matek se nemohu ztotožnit a dle mého názoru by soudy měly být jejich nároky zamítány, neboť se jedná podle mého názoru o přesouvání odpovědnosti na jiný subjekt, který se činí odpovědný ze vzniku života a narození dítěte.

Konečně z jiné oblasti je rozhodnutí R 15/86,⁷⁴ které dovodilo odpovědnost za škodu způsobenou okolnostmi, jež mají původ v povaze přístroje nebo jiné věci, jichž bylo použito při plnění závazku při poskytování služeb veřejného stravování. V rozhodnutí se dovozuje, že stolní nádobí, příbory, stůl, na němž je prostřeno, i židle, na které zákazník sedí, jsou věcmi, jichž bylo použito při poskytnutí služby veřejného stravování. Pokud je vadnost takové věci příčinou vzniku škody poškozeného, pak je škoda způsobena okolnostmi, které mají původ v povaze věci použité při poskytnutí služby. Za takové situace odpovídá za škodu organizace, která provádí uvedenou službu. Přitom je vzhledem k předpokladům a povaze odpovědnosti za škodu upravené v ustanovení § 421a občanského zákoníku nerozhodné, zda organizace poskytující službu veřejného stravování o vadě židlí věděla nebo mohla vědět.

⁷³ Šustek P., *Život jako újma aneb je narození dítěte záležitost k odškodnění?*, Súkromné právo v európskej perspektíve, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. TypiUnivesitatisTyrnnaviensis, 2011, str. 173 a násl.

⁷⁴Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. *Občanské právo hmotné 2*, 4. aktualizované vydání. Praha: ASPI, 2006, str. 508.

9.4 Odpovědnost za škodu způsobenou těmi, kteří nemohou posoudit následky svého jednání

Tento zvláštní typ odpovědnosti za škodu vychází z teze, že by měla být odškodněna i ta újma, která je způsobena osobami, jež nemají deliktní způsobilost a nejsou tedy za své jednání odpovědné. Občanský zákoník přitom z osob deliktně nezpůsobilých zvlášť upravuje odpovědnost nezletilých osob a odpovědnost osob stížených duševní poruchou. Dle obecné odpovědnosti za škodu by nebylo možné tyto osoby postihnout odpovědností za škodu, přičemž by neexistovala žádná možnost odpovědností postihnout osoby, které mají nad deliktně nezpůsobilými vykonávat dohled.

Ustanovení § 422 občanského zákoníku tedy stanoví, že *nezletilý nebo ten, kdo je stížen duševní poruchou, odpovídá za škodu jím způsobenou pouze, je-li schopen ovládnout své jednání, a posoudit jeho následky, společně a nerozdílně s ním odpovídá ten, kdo je povinen vykonávat nad ním dohled*. Pokud není ten, kdo způsobí škodu, pro nezletilost nebo duševní poruchu schopen ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky, odpovídá za škodu pouze ten, kdo je povinen vykonávat nad ním dohled.

Skutečnost, zda za škodu bude odpovídat nezletilá osoba, nebo osoba stížená duševní poruchou, se bude vždy zkoumat s ohledem na volní a rozpoznávací schopnost jednatelovo, a to v době, kdy ke škodě došlo. U nezletilých osob tedy nezáleží na jejich věku, není stanovena žádná věková hranice, od které by se jejich odpovědnost presumovala. Osoby stížené duševní poruchou, které byly ve způsobilosti k právním úkonům omezeny nebo zbaveny nemusí dokládat, že touto chorobou trpí, neboť tato skutečnost vyplývá dostatečně ze soudního rozhodnutí o omezení, zbavení způsobilosti k právním úkonům. Pokud ovšem k omezení nebo zbavení způsobilosti nedošlo, bude nutné doložit, jakou duševní poruchou trpí a zejména jaké jsou projevy této choroby a jak mohou být intenzivní, je přitom nevýznamné, zda se jedná o poruchu trvalou nebo přechodnou.

V každém jednotlivém případě je tedy nutné zkoumat, zda výše uvedené osoby v době svého jednání, které vedlo ke způsobení škody, byly schopny ovládnout své jednání a zároveň posoudit následky svého jednání, chybí-li jedna složka z těchto dvou, není možné založit odpovědnost takové osoby a odpovědnost v plném rozsahu přechází na toho, kdo má povinnost vykonávat nad takovou osobou dohled. Jinak je osoba vykonávající dohled odpovědná s nezletilým nebo stíženým duševní poruchou společně a solidárně.

Nad nezletilými osobami vykonávají dohled jejich rodiče, popř. osvojitelé, osoby, jimž bylo nezletilé dítě svěřeno do péče, popř. ústav, který má dítě svěřeno do výchovy. Důležitou okolností je skutečnost, že povinnost vykonávat dohled nad nezletilými přechodně přechází na jiné subjekty, kterým je nezletilý svěřen, jedná se zejména o mateřské školky, školy, školní družiny, internáty a další. Pracovníci těchto zařízení mají v tomto smyslu jen pracovněprávní odpovědnost vůči zaměstnavateli. Dohled nad osobami stíženými duševní poruchou vykonává zpravidla opatrovník, nebo v případě nařízení ústavní péče zdravotnické zařízení.

Plná odpovědnost osob vykonávajících dohled nastupuje dle právní úpravy občanského zákoníku tehdy, pokud není dána u jednatelce osoby složka volní nebo rozpoznávací. Osoby vykonávající dohled se mohou zprostit své odpovědnosti, pokud prokáží, že nezanedbaly náležitý dohled nad nezletilcem nebo osobou stíženou duševní poruchou.

Důkazní břemeno v otázce možné liberace leží na osobě, která byla povinna vykonávat dohled. Pokud tato osoba prokáže, že skutečně náležitý dohled nezanedbala, pak za vzniklou škodu neodpovídá nikdo a poškozený si nese škodu sám ve své sféře. Pojmem náležitý dohled se zabývala opakovaně judikatura, která uvedla, že účinným dohledem nad nezletilým není zákaz určitého závadového jednání v situaci, kdy k němu již došlo, ale i celkové výchovné prostředí a působení na dítě. Náležitý dohled tedy nelze ztotožňovat s nepřetržitým dohledem v každém okamžiku.

Judikatura⁷⁵ však dodává, že za situace, kdy se u patnáctiletého nezletilého projevují kázeňské problémy a jeho chování ve škole vyžadovalo neustálý dozor a kontrolu, aby nedocházelo k přestupkům, spočívá náležitý dohled rodičů i ve zvýšeném zájmu o jeho chování, zájmy a záliby, o jeho činnost ve volném čase a v celkovém výchovném působení, aby byly odstraněny nedostatky v jeho chování a předešlo se dalšímu jeho závadnému jednání. Při posouzení náležitého dohledu jsou významné i okolnosti konkrétního případu, týkající se nezletilého, kterými jsou jeho věk, povahové vlastnosti a celkové chování nezletilého, a rovněž okolnosti vzniku škody.

V uvedeném případě soudy posuzovaly chování patnáctiletého chlapce, který střílel ze vzduchovky z areálu mateřské školy směrem k poškozenému, ačkoli byl na nebezpečnost svého jednání upozorněn dospělou osobou, svého jednání nezanechal a zasáhl poškozeného do pravého oka diabolkou, čímž mu způsobil zranění oka a újmu na zdraví s trvalými následky, kterými byla praktická slepota, ztráta prostorového vidění s možností úplného oslepnutí.

Rodiče patnáctiletého chlapce nebyli v době jeho jednání přímo přítomni a dokonce nevěděli, že jejich syn má vzduchovku schopnou střelby, kterou si vypůjčil od svého kamaráda a kterou ukrýval. Soud prvního stupně – Okresní soud v Hodoníně – rozhodl tak, že uložil chlapci povinnost k náhradě škody v celkové výši 321.075,- Kč, když zvýšil hodnotu za náhradu bolestného a za ztížení společenského uplatnění poškozeného (až na patnáctinásobek bodového hodnocení). S ohledem k tomu, že rodiče nevěděli, o držení vzduchovky svým synem soud dovodil, že nezanedbali náležitý dohled a povinnost k náhradě škody jim nestanovil.

Odvolací soud pak změnil rozsudek soudu prvního stupně tak, že povinnost zaplatit poškozenému výše uvedenou částku uložil jak chlapci, tak jeho rodičům, a to společně a nerozdílně a uvedl, že náležitým dohledem sice nelze rozumět nepřetržité dozírání, nicméně tak závažná skutečnost, jako je držení zbraně, by rodičům s náležitým dohledem neměla uniknout.

Nejvyšší soud následně doplnil, že v daném případě bylo prokázáno, že nezletilý se již ve škole dopouštěl přestupků a měl sklony ke lhaní, pak je tedy jednoznačné, že vyžadoval vyšší

⁷⁵Rozhodnutí Nejvyššího soudu spis. zn. 25 Cdo 1333/2001 ze dne 20. 2. 2003, dostupný z <http://www.nsoud.cz/Judikatura>.

míru dozoru a kontroly a výchovného vedení zestrany rodičů, zejména pokud znali jeho zájem o pušku, byť nefunkční a věděli, že má tuto nefunkční pušku v držení. Ta okolnost, že za týden nebo dva nepřišli na to, že si jejich syn opatřil pušku od kamaráda a že nepředpokládali, že by někomu chtěl ublížit na zdraví, není okolností svědčící o tom, že by měli dostatečný přehled o jeho chování a že by účinně zabezpečovali dohled nad ním a činili výchovná opatření, aby jeho jednání nevybočovalo z přijatelných mezí, proto je na místě, aby odpovídali společně a nerozdílně se svým nezletilým synem za způsobenou škodu.

9.5. Odpovědnost při stavu nezpůsobilosti vyvolaného vlastní vinou

Tento typ odpovědnosti za škodu pamatuje na situace, kdy se osoby plně deliktně způsobilé v důsledku svého jednání uvedou do stavu, kdy je jejich schopnost volní nebo rozpoznávací omezena nebo vyloučena, aby se tyto osoby nemohly vyhnout odpovědnosti k náhradě škody poukázáním na svůj stav je do občanského zákoníku zavedeno ustanovení, dle kterého kdo se uvede vlastní vinou do takového stavu, že není schopen ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky, je povinen nahradit škodu v tomto stavu způsobenou.

Ustanovení § 423 občanského zákoníku ještě doplňuje, že společně a nerozdílně s touto osobou odpovídají ti, kteří jej do tohoto stavu úmyslně přivedli. Odpovědnost třetích osob, o kterých se výše uvedené ustanovení zákona zmiňuje, musí být vždy bezpečně prokázána, nestačí pouhá domněnka o úmyslném počínání jiné osoby. Za situace, kdy je dovozena odpovědnost jednatelova a úmyslné jednání třetí osoby k uvedení jednatelova do stavu, kdy není schopen ovládnout své jednání nebo rozpoznat jeho následky, odpovídají oba dva společně a nerozdílně.

V případě, že ovšem není možné dovodit odpovědnost u jednatelova a je dovozen úmysl třetí osoby např. k opití jednatelovy osoby, stíhá odpovědnost za škodu pouze tuto třetí osobu. Také jednatel se může domáhat náhrady škody na třetí osobě, která ho uvedla úmyslně do stavu přechodné duševní poruchy, pokud si svým jednáním v tomto stavu způsobil škodu.

Daný typ odpovědnosti za škodu doplňuje obecnou odpovědnost za škodu upravenou v ustanovení § 420 občanského zákoníku a uplatní se v případech jednání odpovědných osob pod vlivem alkoholu, omamných látek a prostředků.

Předpokladem pro vznik odpovědnosti tedy bude protiprávní jednání odpovědné osoby, vznik škody, existence příčinné souvislosti a zavinění, které se ovšem bude vztahovat nikoli k vlastnímu jednání, ale k požití alkoholu, aplikaci omamných a psychotropních látek a jiných prostředků. Zavinění se tedy v daném typu odpovědnosti vztahuje k uvedení se do stavu, kdy jednatel není schopen ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky, nikoli k jednání v tomto stavu způsobeném. Odlišné pojetí zavinění rozlišuje tento zvláštní typ odpovědnosti za škodu od obecné odpovědnosti.

Judikatura se blíže vyjadřuje ke stavu opilosti, který je typický pro dané případy, když uvádí, že se musí jednat o tzv. těžší stav opilosti, který neodpovídá běžným reakcím lidského

organismu na alkohol. Soudy poukazují na to, že opilost může být u každého jedince individuální, proto není rozhodné, zda odpovídá běžné opilosti při daném množství alkoholu. Každý je totiž povinen počínat si tak, aby si stav těžké opilosti nepřivodil. Stav pouhé podnapilosti, kdy jsou ještě zachovány obvyklé rozpoznávací a rozumové mechanismy, nepředstavuje duševní poruchu, takže vylučuje možnost aplikace § 423 občanského zákoníku.

Škoda se pak posuzuje podle obecné odpovědnosti za škodu, podle daného typu odpovědnosti za škodu se ovšem bude posuzovat jednání, kdy se odpovědný subjekt vlastní vinou uvede do stavu opilosti, a to i když u něho nastal těžší stav opilosti než ten, který odpovídá běžným reakcím lidského organismu na alkohol⁷⁶.

9.6. Odpovědnost za škodu způsobenou úmyslným jednáním proti dobrým mravům

Odpovědnost za škodu způsobenou úmyslným jednáním proti dobrým mravům je v občanském zákoníku stanovena v ustanovení § 424, kde je velmi stručně uvedeno, že za škodu odpovídá i ten, kdo ji způsobil úmyslným jednáním proti dobrým mravům. Konstrukce této zvláštní odpovědnosti za škodu je tedy značně lakonická, ale v praxi bude výkladově obtížné stanovit, co jsou v daném konkrétním případě dobré mravy a zda je někdo za způsobenou škodu odpovědný, neboť ne ve všech případech jednání proti dobrým mravům bude škůdce povinen škodu nahradit.

Odpovědnost postihující jednání proti dobrým mravům stíhá zejména taková jednání, která nejsou přímo upravena zákonem, uplatní se tehdy, když konkrétní povinnosti pro jednatelce nejsou přímo stanoveny zákonem, nýbrž dají se dovodit z dobrých mravů, dále se uplatňuje v případech oprávněného výkonu práva určitého subjektu, který ovšem své právo vykonává tak, že tento výkon ohrožuje nebo poškozuje jiného a je zde nebezpečí na zneužití práva jednoho subjektu na úkor práva druhého subjektu.

Elementárními prvky tohoto typu odpovědnosti jsou dobré mravy a úmyslné jednání proti dobrým mravům. Obsah dobrých mravů nelze obecně vymezit, dobré mravy se posuzují vždy v každém jednotlivém konkrétním případě podle objektivních kritérií s přihlédnutím k subjektivním okolnostem daného případu. Pojem dobrých mravů se pokusil obecně definovat Nejvyšší soud ČR ve svém rozhodnutí spis. zn. 3 Cdon 69/96⁷⁷, ve kterém bylo dovozeno, že dobrými mravy se rozumí souhrn společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních. K naplnění odpovědnosti je nutné, aby škůdce jednal úmyslně proti dobrým mravům. Pro vznik škody se tedy nevyžaduje, aby škoda byla zaviněná úmyslným jednáním, úmysl se u tohoto typu odpovědnosti vztahuje

⁷⁶Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1-459. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2008, 1091 s.

⁷⁷Pokorný, M., Hochman, J. Odpovědnost za škodu v právu občanském a pracovním, 3. aktualizované vydání podle stavu k 1. 10. 2008, Praha. Linde Praha a.s., str. 95.

k vlastnímu jednání, které sice nedosahuje intenzity protiprávnosti (není stanovena konkrétní právní povinnost), ale je v rozporu s dobrými mravy.

Mezi předpoklady odpovědnosti patří existence úkonu, který se přičí dobrým mravům, vznik škody, příčinná souvislost mezi úkonem proti dobrým mravům a škodou a zavinění ve formě úmyslu, které se váže k dobrým mravům. Zavinění se zde nepresumuje, ale je předmětem dokazování. Úkon proti dobrým mravům musí být v rozporu s dobrými mravy v době jednání škůdce, nikoli až následně, nebo důsledkem dalšího jednání. Společenské jednání, chování lidí se vyvíjí, stejně tak i kategorie dobrých mravů je proměnná. Právo postihuje pouze taková jednání, která jsou závažná a mohla by mít společensky nežádoucí následky, z toho důvodu je nutným předpokladem pro naplnění tohoto typu odpovědnosti úmysl škůdce jednat proti dobrým mravům, tedy zavrženíhodným způsobem, tak aby poškozenému byla tímto zavrženíhodným způsobem způsobena škoda.

Proti dobrým mravům bude mimo jiné i jednání, které lze označit za šikanózní způsob výkonu práva jednoho subjektu. Takovým způsobem výkonu práva by mohl být způsob domáhání se např. uhrazení nájemného za užívání bytu tak, že pronajímatel nechá v bytě nájemci odpojit přívod vody. Takový výkon práva nelze označit za výkon, který by byl v souladu s dobrými mravy.

V praxi ovšem zřejmě největší potíže bude činit vyčíslení způsobené škody a následně tedy otázka výše náhrady škody. Na místě je tedy uplatnění ustanovení § 136 občanského soudního řádu, podle kterého nelze-li výši nároku zjistit, nebo lze-li ji zjistit jen s velkými obtížemi, určí soud výši náhrady podle svého uvážení.

9.7. Odpovědnost za škodu způsobenou provozem dopravních prostředků

Zvláštní typ odpovědnosti spočívající v provozu dopravních prostředků je vymezen v ustanovení § 427 a následujících občanského zákoníku a uplatní se tehdy, když je škoda vyvolaná zvláštní povahou provozu dopravního prostředku. Zvláštní povaha provozu dopravního prostředku je tedy jakási zákonem kvalifikovaná škodní událost, nikoli zaviněné porušení povinnosti. Odpovědnost je stanovena tak, že odpovídají fyzické nebo právnické osoby provozující dopravu, a to za škodu, vyvolanou zvláštní povahou tohoto provozu. Stejně odpovídá i jiný provozovatel motorového vozidla, motorového plavidla, i provozovatel letadla.

Mezi předpoklady odpovědnosti za škodu způsobenou provozem dopravních prostředků patří vznik kvalifikované události spočívající v povaze provozu dopravního prostředku, vznik škody a existence příčinné souvislosti mezi vznikem škody a kvalifikovanou událostí. Povaha odpovědnosti je objektivní, objektivita je dána tím, že ke vzniku škody se nevyžaduje porušení právní povinnosti, ale kvalifikovaná událost.

Funkcí tohoto zvláštního typu odpovědnosti je zejména prevence, kdy občanský zákoník vychází ze zásady, že každý provozovatel dopravního prostředku má nést ve své odpovědnostní sféře riziko za nebezpečí, které z provozování dopravního prostředku vyplývá. Odpovědným

subjektem je tedy provozovatel dopravního prostředku, bez ohledu na skutečnost, zda dopravní prostředek v daný okamžik řídil, nebo řídil někdo jiný. Tento zvláštní typ odpovědnosti za škodu není ve vztahu k obecné odpovědnosti v poměru speciality, nýbrž občanský zákoník staví jak tento zvláštní typ odpovědnosti, tak obecnou odpovědnost vedle sebe a stanoví, že lze uplatnit oba typy odpovědnosti za škodu z jedné škodní události. Proti provozovateli dopravního prostředku bude uplatněna odpovědnost dle ustanovení § 427 občanského zákoníku a proti řidiči pak obecná odpovědnost za škodu. Řidič dopravního prostředku bude odpovídat jen za tu škodu, kterou způsobil porušením právní povinnosti, stanovenou typicky v zákoně o provozu na pozemních komunikacích, naopak provozovatel je odpovědný za škodu vzniklou z provozování dopravního prostředku. V případech, kdy je odpovědným subjektem jak provozovatel, tak řidič odpovídají společně a nerozdílně. Jedná se o objektivní odpovědnost založenou na subjektivním principu.

Spoluzavinění poškozeného je možné zvažovat pouze tehdy, pokud se spoluzavinění váže k příčině, či alespoň k jedné z příčin vzniku škody.

Ústředním pojmem tohoto typu odpovědnosti je zvláštní povaha provozu dopravního prostředku. K povaze provozu se nyní budeme věnovat podrobněji.

Za událost vyvolanou zvláštní povahou provozu dopravního prostředku se rozumí každá událost, která je vzhledem ke svému zvýšenému nebezpečnému působení objektivně způsobila vyvolat škodu. Motorové vozidlo je přitom v provozu i tehdy, když stojí, ale má motor v chodu. Za provoz motorového vozidla je tak považována i příprava k jízdě, nebo bezprostřední úkony po skončení jízdy. Okolnost vyplývající z provozu určitého dopravního prostředku je tedy taková okolnost, která je typická pro provoz daného dopravního prostředku, je dána vnitřní povahou dopravního prostředku, a navíc musí být tato okolnost schopná způsobit škodu.

Pro naplnění tohoto typu odpovědnosti musí být vždy bezpodmínečně splněna podmínka, aby byla škoda vyvolána právě zvláštní povahou provozu dopravního prostředku, tedy takovou okolností, která vyplývá ze samotné konstrukce dopravního prostředku. Judikatura⁷⁸ jako okolnost vyvolanou provozem dopravního prostředku vyvodila např. vykolejení vlaku, které je typické pro železniční dopravu, nedostatky či vady materiálu dopravního prostředku, i když nejsou zjevné, rychlost dopravního prostředku, škodu způsobenou tažným zařízením bez vlastního motorového pohonu, které je připojeno za motorové vozidlo, v těchto případech se dovozuje vznik škody z provozu dopravního prostředku, který táhne takové zařízení, nebo např. i jiné vozidlo.

Odpovědnost vyvolaná zvláštní povahou dopravního prostředku se dovozuje i u provozovatelů eskalátorů⁷⁹, neboť eskalátor je vnímán jako dopravní prostředek, který slouží k dopravě či přemístění osob. S eskalátory se dnes přitom nesetkáváme pouze ve stanicích metra, nýbrž např. i v nejrušnějších obchodních a nákupních centrech, městských parkovištích apod. Za situace, kdy dojde ke vzniku škody událostí vyvolanou provozem pohyblivých schodů, odpovídá jejich provozovatel za vzniklou škodu podle ustanovení § 427 občanského zákoníku, tedy podle

⁷⁸Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné 2, 4. aktualizované vydání. Praha: ASPI, 2006, str. 543.

⁷⁹Tamtéž.

objektivní odpovědnosti. Eskalátory splňují podmínku dopravního prostředku dle mého názoru zejména proto, že slouží k přepravě osob a zároveň jsou poháněny motorem. K tomu je ovšem nutné dodat, že škoda musí být vždy v příčinné souvislosti s událostí vyvolanou zvláštní povahou dopravního prostředku.

Za odpovědnost vyvolanou zvláštní povahou dopravního prostředku se naopak nepovažují situace, kdy dojde ke vzniku škody nebo nemajetkové újmy u osoby využívající určitý dopravní prostředek v nástupní hale, čekárně, na nástupišti vlaku, anebo pokud je do dopravního prostředku vhozen zvenčí určitý předmět a způsobí cestujícímu škodu. I přesto se lze ve veřejné hromadné dopravě s odpovědností za škodu vyvolanou zvláštní povahou dopravního prostředku setkat.

Judikatura dovodila tento zvláštní typ objektivní odpovědnosti za škodu tehdy, když dojde ke zranění cestujícího při vystupování ze silničního dopravního prostředku⁸⁰ s odůvodněním, že dokončení přepravy předpokládá, že se cestující oběma nohama postaví na vozovku či chodník. Tento závěr vyplývá z rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR publikovaného pod spis. zn. R 35/1980. Stejně se posuzuje i škoda, kterou utrpěl cestující na schůdcích železničního vagonu, když uklouzl při vystupování, případně při vystupování z lyžařské lanovky.

V případě škod způsobených motorovými pracovními stroji judikatura dovozuje, že pracovní stroj má povahu motorového vozidla jen v případě, že svou vlastní motorickou silou přemísťuje sám sebe z jednoho pracovního místa na druhé (např. když bagr přejíždí na jiné místo hloubit jámu). Při využití pracovního stroje k činnosti, ke které slouží tedy u bagru např. k vyhloubení jámy, není možné dovodit u pracovního stroje funkci dopravního prostředku, a proto nemůže při pracovní činnosti stroje dojít ke vzniku této přísné odpovědnosti.

Odpovědným subjektem v daném zvláštním typu odpovědnosti za škodu je provozovatel dopravního prostředku, motorového plavidla nebo motorového letadla. Dle výkladu judikatury se za provozovatele dopravního prostředku považuje ten subjekt, který má právní i faktickou možnost disponovat s dopravním prostředkem. Odpovědný subjekt může být vlastníkem dopravního prostředku, ale nemusí tomu tak být vždy. Jestliže provozovatel dopravního prostředku půjčí svůj dopravní prostředek jiné osobě k provozu a tato osoba způsobí škodu, přičítá se škoda provozovateli dopravního prostředku, i když sám škodu nezpůsobil, protože ke vzniku této odpovědnosti se nevyžaduje porušení právní povinnosti (nejčastěji dopravních předpisů), ale událost, která má povahu v provozu. Jinak by tomu bylo v případě trvalého přenechání dopravního prostředku třetí osobě, pak by odpovídal faktický provozovatel dopravního prostředku, bez ohledu k tomu, zda přešlo na nového provozovatele vlastnické právo nebo zda již je uveden jako vlastník vozidla v registru silničních motorových vozidel.

Nejasné mohou být v praxi případy, kdy zaměstnanec použije své motorové vozidlo k uskutečnění pracovní cesty, nebo jiného pracovního úkolu pro zaměstnavatele a dojde ke vzniku škody v důsledku provozu motorového vozidla. Odpovědnost za škodu v takovýchto případech stíhá jak zaměstnanec, jakožto provozovatele motorového vozidla, který odpovídá

⁸⁰Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné 2, 4. aktualizované vydání. Praha: ASPI, 2006, str. 543.

podle zvláštní odpovědnosti za škodu způsobenou provozem dopravního prostředku, tak zaměstnavatele, který odpovídá za škodu podle obecné odpovědnosti za škodu za odpovědnost za škodu způsobenou těmi, které zaměstnavatel použil pro plnění určitého úkolu.

Odpovědnost za škodu způsobenou provozem dopravního prostředku totiž nevylučuje i vznik obecné odpovědnosti za škodu. K tomu blíže rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR publikované pod spis. zn. R 29/1979⁸¹, podle kterého, i když za škodu způsobenou provozem motorového vozidla odpovídá provozovatel tohoto dopravního prostředku, není tím vyloučena zároveň odpovědnost např. řidiče motorového vozidla za škodu, kterou způsobil při těžce škodné události poškozenému porušením právní povinnosti podle obecné odpovědnosti, pokud nešlo o případ, kdy tyto osoby samy za škodu takto způsobenou neodpovídají. Další rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR⁸² se vyjadřuje k takovým případům, kdy je povinna hradit škodu pojišťovna odpovědného subjektu, s tím, že okolnost, že za účastníka dopravní nehody, odpovědného za škodu podle § 427 občanského zákoníku je povinna plnit jeho pojišťovna ze zákonného pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem motorového vozidla, nevylučuje povinnost škůdce platit úroky z prodlení.

Ustanovení § 428 občanského zákoníku umožňuje zproštění odpovědnosti provozovatele vozidla, když stanoví, že odpovědnosti se může provozovatel zprostit jen, jestliže prokáže, že škodě nemohlo být zabráněno ani při vynaložení veškerého úsilí, které lze požadovat. Svě odpovědnosti se ovšem nemůže provozovatel zprostit, pokud byla škoda způsobena okolnostmi, které mají původ v provozu. Zproštění odpovědnosti tak je možné pouze tehdy, když provozovatel vynaložil veškeré úsilí k zabránění škody a navíc konkrétní okolnost, která škodu způsobila, nemá původ v provozu dopravního prostředku.

Vynaložení veškerého úsilí se chápe v objektivním slova smyslu, tedy je potřeba vynaložit tolik úsilí, které by mohl vynaložit každý, kdo provozuje dopravní prostředek, subjektivní snaha provozovatele dopravního prostředku zabránit vzniku škody, ani porušení právní povinnosti není podstatné. Při objektivním posuzování vynaložení veškerého úsilí se zvažují veškeré objektivní možnosti, které mohly být využity pro zabránění vzniku škody.

Zproštění odpovědnosti je podmíněno také skutečností, že škoda nebyla způsobena okolnostmi, které mají původ v provozu. Jako okolnosti mající původ v provozu doktrína dovozuje např. selhání brzd, vada materiálu, upadnuté kolo, nedostatečná údržba zařízení provozu a další. V rozsahu, v jakém byla škoda způsobena následkem vadného technického stavu vozidla, popř. dopravního zařízení, či následkem selhání osob užitých v provozu je vyloučeno zproštění odpovědnosti provozovatele⁸³. Naopak okolností mající původ v provozu není skutečnost, že ke škodě došlo v důsledku živelní pohromy nebo zásahem zvířete, za předpokladu, že této škodě nemohlo být zabráněno objektivně vyvinutým úsilím k odvrácení škody, dovozuje se zproštění odpovědného subjektu za škodu.

⁸¹Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1-459. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2008, 1099 s.

⁸²Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 25 Cdo 649/2001 ze dne 31. 3. 2003, dostupné na www.nsoud.cz/Judikatura.

⁸³Švestka J., Spáčil J., Škárová M., Jehlička. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C.H. BECK, 1994, str. 1244.

Zproštění odpovědnosti za škodu vymezuje ustanovení § 428 občanského zákoníku tak, že odpovědným subjektem musí být vynaložena veškerá objektivně možná péče k zabránění vzniku škody. Možnost zproštění odpovědnosti se tedy neposuzuje podle subjektivních kritérií jednajícího subjektu, tedy provozovatele dopravního prostředku, nezjišťuje se ani protiprávnost úkonu provozovatele dopravního prostředku, nýbrž veškeré možné úsilí, k zabránění vzniku škody je posuzováno objektivně ve smyslu všech možností, které mohl provozovatel dopravního prostředku v dané situaci vynaložit k zabránění vzniku škody.

Provozovatel dopravního prostředku se může odpovědnosti zprostit zcela nebo zčásti též poukázáním na spoluodpovědnost poškozeného.

Pokud ovšem byla alespoň jednou z příčin vzniku škody okolnost mající původ v provozu, pak zproštění odpovědnosti v celém rozsahu není připuštěno. Je-li tedy zaviněný protiprávní úkon poškozeného jen jednou z příčin škody vyvolané zvláštní povahou provozu určitého dopravního prostředku, a bylo-li třeba hledat další příčinu na straně provozovatele, potom může poškozený nést škodu jen poměrně a zčásti za ni odpovídá provozovatel dopravního prostředku.

Otázka rozsahu odpovědnosti provozovatele za škodu je stanovena speciálním ustanovením § 429 občanského zákoníku, které stanoví, že provozovatel odpovídá jak za škodu způsobenou na zdraví a věcech, tak za škodu způsobenou odcizením nebo ztrátou věci, pozbyla-li fyzická osoba při poškození možnost je opatrovat. Poškozenou osobou může být v případě daného typu odpovědnosti např. spolujezdec, cestující v hromadném dopravním prostředku, řidič či spolujezdec jiného dopravního prostředku, chodec či osoba, jejíž majetek byl škodní událostí poškozen, např. v důsledku dopravní nehody, přičemž pokud dojde k poškození věci přímo dopravní nehodou, tedy v důsledku nárazu, nebo jiné škodní události, pak provozovatel odpovídá za škodu na těchto věcech vždy, pokud ovšem došlo vlivem dopravní nehody k odcizení či ztrátě věci, pak je provozovatel odpovědný za škodu na těchto věcech (čili za ztrátu či poškození), jen pokud poškozená osoba ztratila díky dopravní nehodě dohled nad věcmi a nebyla tak schopna věci náležitě opatrovat.

Judikatura doplnila rozsah odpovědnosti provozovatele, když stanovila, že jinak se posuzuje odpovědnost provozovatele na věcech, zavazadlech, které má poškozený při sobě a jinak na věcech, zavazadlech, které se přepravují odděleně od poškozeného. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR publikované pod spis. zn. R 50/1968⁸⁴ uvádí, že lyže, které byly přepravovány na střeše autobusu jsou zavazadla přepravovaná odděleně od cestujícího, dopravce odpovídá za škodu na lyžích podle ustanovení o odpovědnosti při nákladní přepravě. Náhradu škody na věcech přepravovaných odděleně od cestujících ve vlaku řeší soudní rozhodnutí Nejvyššího soudu R 52/1983⁸⁵ v tom smyslu, že dopravce odpovídá za škodu, která vznikla cestujícímu během přepravy na zavazadlech, přepravovaných společně s ním, anebo na věcech, které měl u sebe, jen tehdy, byla-li škoda vyvolána zvláštní povahou provozu dopravního prostředku. Dopravce tu proto neodpovídá za odcizení uvedených věcí přepravovaných v kupé lůžkového vagonu.

⁸⁴ Švestka J., Spáčil J., Škárová M., Jehlička. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C.H. BECK, 1994, str. 1247.

⁸⁵ Tamtéž.

Právní úprava občanského zákoníku pamatuje dokonce i na případy, kdy třetí osoba užije dopravní prostředek bez vědomí jeho provozovatele, či dokonce proti vůli provozovatele, když ve svém následujícím ustanovení dovozuje, že místo provozovatele odpovídá ten, kdo použije dopravního prostředku bez vědomí nebo proti vůli provozovatele, nicméně provozovatel odpovídá společně s touto třetí osobou za škodu tehdy, pokud takové užití dopravního prostředku svou nedbalostí umožnil.

Na základě ustanovení § 430 občanského zákoníku dochází tedy k přesunu odpovědnosti za škodu z provozovatele na třetí osobu. Nutným předpokladem tohoto přesunu odpovědnosti ovšem je, aby třetí osoba užila dopravní prostředek bez vědomí jeho provozovatele, tedy aniž by o tom měl provozovatel tušení, nebo jízdy na černo anebo případ, kdy třetí osoba užije dopravní prostředek přes výslovný zákaz provozovatele. Použití dopravního prostředku bez vědomí provozovatele zahrnuje i případy odcizení vozidel, kdy pachatel při způsobení škody, která má původ v povaze provozu dopravního prostředku bude odpovědný namísto provozovatele dopravního prostředku. Použití dopravního prostředku bez vědomí jeho provozovatele má stejné důsledky, jako jeho použití přes výslovný zákaz provozovatele, právní úprava tak v tomto nečiní rozdíl.

Občanský zákoník zavádí ještě jednu výlukou odpovědnosti provozovatele dopravního prostředku, a to sice v situacích, kdy je dopravní prostředek v opravě, servisu. V těchto případech, ovšem pouze po dobu opravy dopravního prostředku, odpovídá za škodu způsobenou na zdraví a na věcech třetím osobám provozovatel opravy, nebo servisu. Odpovědnost provozovatele opravy je dovozena z důvodu jeho dispozičního oprávnění s dopravním prostředkem, naopak by v těchto případech nebylo spravedlivé požadovat náhradu škody na provozovateli, který dispoziční oprávnění k dopravnímu prostředku v danou chvíli neměl. V případě způsobení škody opravy na opravovaném vozidle se jedná o odpovědnost za škodu podle ustanovení § 421 občanského zákoníku nebo případně z titulu odpovědnosti zhotovitele díla za škodu v důsledku vadně provedené opravy.

Přesun odpovědnosti byl do občanského zákoníku zaveden z důvodu ochrany poškozeného subjektu, tak aby i ve výše uvedených případech byla zachována objektivní odpovědnost za způsobenou škodu, i když nestíhá provozovatele dopravního prostředku. Smyslem přesunu odpovědnosti je tedy ochrana slabší strany, ochrana poškozeného. Na druhé straně ovšem občanský zákoník stíhá jednání provozovatele dopravního prostředku spoluodpovědností, pokud svou nedbalostí umožnil třetí osobě provozování vozidla. Tyto případy se často uplatňují v rodinách, kdy dospělý provozovatel dopravního prostředku (rodič) ponechá klíčky od dopravního prostředku volně přístupné i svému nezletilému dítěti. Pokud nezletilé dítě použije dopravní prostředek, odpovídá rodič i nezletilý za způsobenou škodu společně a nerozdílně. V uvedených případech se můžeme setkat se střetem odpovědnosti provozovatele dopravních prostředků a odpovědnosti osoby, která není schopna ovládnout své jednání nebo posoudit následky tohoto jednání, případně osoby, která zanedbala nad nezletilými osobami dohled. Pokud se jedná o způsobení škody v důsledku provozu dopravního prostředku, pak má tato odpovědnost přednost a postupuje se podle ustanovení § 430 občanského zákoníku.

Výklad ustanovení § 430 občanského zákoníku obsahuje rozhodnutí Nejvyššího soudu R 3/1984⁸⁶, které stanoví, že: „*použije-li řidič motorové vozidlo bez vědomí provozovatele nebo proti jeho vůli, odpovídá místo provozovatele, jestliže však provozovatel umožnil svou nedbalostí takové použití dopravního prostředku, odpovídají oba společně. Za nedbalost provozovatele ve smyslu ustanovení § 430 občanského zákoníku soudy považují porušení jen takové povinnosti, která je uložena určitým obecně závazným předpisem. Nejčastěji k tomu dochází po neoprávněném použití motorového vozidla, když provozovatel poruší svou povinnost, vzdálí se od vozidla tak, že nemůže v případě potřeby okamžitě zasáhnout a neučiní ani jiné náležité opatření, např. řádně neuzamkne vozidlo, aby ho nemohla použít jiná osoba. To přichází v praxi zejména při zmocnění se vozidla rodinným příslušníkem bez vědomí rodiče, který je provozovatelem motorového vozidla*“.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR⁸⁷, které je o dvacet let mladší k tomu dodává, že vlastník, který svěřil nezletilému synovi motocykl, aby s ním jezdil a fakticky jej provozoval, odpovídá společně a nerozdílně za škodu způsobenou při jízdě na motocyklu třetí osobou, již syn motocykl půjčil přes ústní pokyn rodiče, aby motocykl nikomu nepůjčoval.

Vlivem dopravní nehody může dojít též ke střetu provozu dopravních prostředků různých provozovatelů. Vypořádání vzájemných nároků provozovatelů dopravních prostředků upravuje občanský zákoník speciálně v ustanovení § 431, které stanoví, že provozovatelé dopravních prostředků se při způsobení škody navzájem vypořádají mezi sebou tak, že odpovídají podle účasti na způsobení vzniklé škody. Odpovědnost ve vztahu k ostatním poškozeným osobám se posuzuje podle § 427.

Ke střetu provozu dopravních prostředků nemusí dojít pouze při přímém střetu dopravních prostředků, ale i v důsledku porušení jiného dopravního prostředku, nebo k němu může dojít, pokud provozovatel jednoho dopravního prostředku narazí do stojícího vozidla, anebo typicky při odrazení kamene vozidlem předjíždějícím či jedoucím před jiným vozidlem. I v tomto případě se jedná o škodu způsobenou provozem dopravního prostředku a navíc se zde střetává provoz jednoho provozovatele dopravního prostředku s jiným provozovatelem. Ke střetu provozů dopravních prostředků dochází, i pokud jedoucí motorové vozidlo narazí do zastaveného motorového vozidla, které řidič uvedl do klidu nebo s nímž přerušil jízdu, ale nenechal je stát bez možnosti v případě potřeby zasáhnout, takže s tímto vozidlem nepřestal být účastníkem silničního provozu.

Otázka míry účasti na způsobení vzniklé škody se posuzuje podle toho, kdo z provozovatelů přispěl svým jednáním k hlavním příčinám vzniku škody. Při hodnocení účasti na vzniku škody se přihlíží i otázce zavinění některého z provozovatelů. Současně ovšem platí, že odpovědnost provozovatelů dopravních prostředků je i v případě střetu provozů objektivní. J. Švestka⁸⁸ k otázce střetu provozů dodává, že: „*dopravní nehoda může být a často bývá výsledkem více*

⁸⁶Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1-459. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2008, 1106 s.

⁸⁷Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis zn. 25 Cdo 2157/2004 ze dne 26. 1. 2006, dostupný z <http://nsoud.cz/Judikatura>.

⁸⁸Švestka J., Spáčil J., Škárová M., Jehlička, a kol. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C.H. BECK, 1994, str. 1251.

příčin. Příčinou je přitom každé jednání, opomenutí či jiná okolnost, bez níž by následek nenastal. K přetržení příčinné souvislosti by došlo, jestliže by k původní příčině přistoupila jiná okolnost, která jako výlučná a samostatná příčina způsobila škodlivý následek. Pokud však jedna okolnost bez druhé by ke způsobení škody nevedla, spolupůsobily by obě na vzniku škody“.

Posuzování otázek příčin dopravních nehod se věnuje i rozhodnutí Nejvyššího soudu R 64/1972⁸⁹, které uvádí, že rozbor příčin a jejich hodnocení z hlediska významu pro vznik střetu provozů má rozhodující význam, neboť jde o situace, které jsou charakterizovány mnohostí příčin na rozdíl od ostatních případů objektivní odpovědnosti, kde rozlišování mezi hlavními a vedlejšími příčinami nemá zpravidla rozhodující význam, pokud všechny tyto příčiny vyvstaly z povahy provozu. Také formulace „účast na způsobení vzniklé škody“ nasvědčuje tomu, že skutečnost, zda některý z provozovatelů při střetu dvou nebo více provozů škodu zavinil, není sama o sobě rozhodující a může být při posuzování právního vztahu a obsahu i rozsahu závazku hodnocena jen v souvislosti s hodnocením všech faktorů objektivní povahy.

Na závěr bych pouze chtěla zmínit, že s provozem dopravních prostředků a s jejich povahou je spjata povinné pojištění provozovatelů dopravních prostředků za způsobenou škodu, tzv. „povinné ručení“, které je upraveno zákonem č. 168/1999 Sb., ve znění pozdějších právních předpisů, o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla a o změně některých souvisejících zákonů. Každý provozovatel dopravního prostředku tak má povinnost uzavřít s některou pojišťovnou smluvní pojištění odpovědnosti za provoz dopravního prostředku. Při způsobení škody vlivem dopravní nehody je škoda kryta pojištěním. I přes zákonnou povinnost uzavřít pojištění odpovědnosti provozu dopravního prostředku je u nás provozováno cca. 9% nepojištěných dopravních prostředků z celkového počtu provozovaných dopravních prostředků. Škoda z dopravních nehod nepojištěných provozovatelů dopravních prostředků je poškozenému nahrazena z Garančního fondu České kanceláře pojistitelů, do kterého přispívají všechny smluvní pojišťovny, které sjednávají povinné ručení. Nepojištěným provozovatelům dopravních prostředků následně hrozí finanční sankce za neuzavření pojištění.

Poškozený má nárok na tzv. pojistné plnění, které mu vyplácí pojišťovna provozovatele motorového vozidla. Poškozený tedy může nárok na výplatu pojistného plnění uplatnit přímo vůči pojišťovně, poskytující pojištění motorového vozidla škůdce a tím se vyhne případnému prokazování škody proti provozovateli vozidla. Výše uvedený zákon tedy do jisté míry usnadňuje procesní postavení poškozeného při uplatnění náhrady škody z provozu dopravních prostředků.

⁸⁹Švestka J., Spáčil J., Škárová M., Jehlička. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C.H. BECK, 1994, str. 1252.

9.8. Odpovědnost za škodu způsobenou provozem zvlášť nebezpečným

Zvláštní typ odpovědnosti za škodu, představuje odpovědnost za škodu, která byla způsobena zvlášť nebezpečným provozem. Občanský zákoník poměrně stručně stanoví, že za škodu vyvolanou povahou provozu zvlášť nebezpečného odpovídá provozovatel stejně jako provozovatel dopravního prostředku. Občanský zákoník ovšem blíže nedefinuje provoz zvlášť nebezpečný výkladem ani taxativním, ani příkladným. Jako provoz zvlášť nebezpečný přitom může být i činnost a jednání, které za jiných okolností nebezpečné není. K pojmu zvlášť nebezpečného provozu se blíže vyjadřuje J. Švestka⁹⁰, který uvádí, že za zvlášť nebezpečný provoz se považuje provoz, jehož povaha, způsob výroby, povaha výrobků či odpadů vznikajících při výrobě, má zvlášť nebezpečný charakter. Zvlášť nebezpečný provoz lze tedy charakterizovat jako činnost, která je provozována opakovaně a při které jsou využívány technické či přírodní síly, které nelze ovládnout natolik, aby bylo možno vyloučit vznik škody.

Mezi provozy zvlášť nebezpečné bychom mohli zařadit provozy s jaderným materiálem, a to včetně zacházení s jaderným odpadem, provozy v uhelných dolech, lomech, provozovny, kde se pracuje s jedovatými látkami, výbušninami, plyny či chemickými látkami a jiné.

Judikatura⁹¹ dovodila zvlášť nebezpečný provoz např. ve vztahu k domu nacházejícímu se na pozemku souvisejícím s komunikací, kde mohou být i pravidelné a opakované průjezdy těžkých stavebních a nákladních mechanismů, způsobujících nadměrné zatížení pozemní komunikace, jejíž stavebnětechnický stav není takovému namáhání uzpůsoben.

Obecně se za provoz zvláště nebezpečný považuje takový provoz, s nímž je spojena možnost zvýšeného nebezpečí vzniku závažných škod. Zdrojem zvýšeného nebezpečí mohou být i věci, jejichž užívání má za určitých okolností vedlejší škodlivé účinky, které nejsou plně ovladatelné člověkem a s nimiž je spojen vysoký stupeň pravděpodobnosti vyvolání újmy (např. rámová pila umístěná v neodpovídajících geologických podmínkách)⁹².

Charakter tohoto typu odpovědnosti je stejně jako u škody způsobené provozem dopravních prostředků objektivní. Základním předpokladem této zvláštní odpovědnosti je určitá zákonem kvalifikovaná událost, která spočívá ve zvlášť nebezpečném provozu. Škoda v těchto případech vzniká z povahy nebezpečného provozu, nevyžaduje se tedy žádné porušení povinnosti jednatelického subjektu, ani opomenutí jednatelického subjektu, neboť ke vzniku škody dochází z povahy provozu, který je sám o sobě nebezpečný a vznik škody nelze vyloučit ani přijetím zvláštních bezpečnostních opatření. Pro založení odpovědnosti provozovatele takového nebezpečného provozu se vyžaduje, aby byla naplněna příčinná souvislost mezi nastalou škodou

⁹⁰Švestka J.,SpáčilJ.,ŠkárováM.,Jehlička. a kol. Občanský zákoník. Komentář.10. vydání ,Praha:C.H.BECK,1994, str. 1253.

⁹¹Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 25 Cdo 972/2000 ze dne 25. 4. 2002, dostupné na www.nsoud.cz/Judikatura.

⁹²Švestka J.,SpáčilJ.,ŠkárováM.,Jehlička. a kol. Občanský zákoník. Komentář.10. vydání.Praha:C.H.BECK,1994, str. 1253.

a povahou provozu, není přitom relevantní, zda byl tento provoz úředně schválen, či zda je provozován proti předpisům.

Z velké škály provozů, které mohou být považovány za zvlášť nebezpečné, jsou některé upraveny speciálním právním předpisem, který stanoví podmínky jejich provozu a povinnosti provozovatelů, jedná se zejména o mírové využívání jaderné energie a ionizujícího záření. Podmínky provozu jaderných zařízení jsou stanoveny zákonem č. 18/1997 Sb., ve znění pozdějších právních předpisů, který transformuje do českého právního řádu přijaté mezinárodní předpisy, zejména Vídeňskou úmluvu o občanskoprávní odpovědnosti za jaderné škody, Společný protokol o její aplikaci a aplikaci Pařížské úmluvy. Citovaný zákon stanoví také povinnost pro držitele povolení provozu jaderného zařízení sjednat povinně pojištění odpovědnosti za jadernou škodu, která vzniká z provozu jaderného zařízení. Povinnost k náhradě jaderné škody, tedy zejména otázky způsobu a rozsahu náhrady škody se řídí podle úpravy v občanském zákoníku.

Provozovatel nebezpečného provozu odpovídá při naplnění předpokladů odpovědnosti vždy, zproštění odpovědnosti je možné pouze za předpokladu, že škoda nemá původ ve zvlášť nebezpečném provozu a zároveň mohlo být škodě zabráněno vynaložením veškerého úsilí.

Vynaložení veškerého úsilí je posuzováno, stejně jako v případě odpovědnosti u provozovatele dopravního prostředku, tedy v objektivním měřítku, zavinění provozovatele není pro vznik odpovědnosti relevantní. Ke zproštění odpovědnosti může dojít též při spoluzavinění škody poškozeným, spoluodpovědnost poškozeného se posuzuje podle obecné úpravy odpovědnosti za škodu a přihlíží se k míře zavinění poškozeného, odpovědnost provozovatele zvlášť nebezpečného provozu se posuzuje podle tohoto zvláštního typu odpovědnosti za škodu. Pokud by nebyla škoda způsobena důsledkem nebezpečného provozu, pak by bylo možno uvažovat o naplnění předpokladů obecné odpovědnosti za škodu, případně odpovědnosti podle § 420a občanského zákoníku.

9.9. Odpovědnost za škodu na věcech vnesených, odložených, umístěných

Odpovědnost za škodu na věcech vnesených, odložených a umístěných je dalším zvláštním typem odpovědnosti za škodu, přičemž zahrnuje jednak odpovědnost za škodu na věcech vnesených, dále zahrnuje odpovědnost za škodu na věcech odložených a konečně odpovědnost za škodu na věcech umístěných.

Odpovědnost podle ustanovení § 433 a násl. občanského zákoníku je objektivní, tedy bez zřetele na zavinění. Odpovědným subjektem může být fyzická nebo právnická osoba, vždy se ovšem bude jednat o osobu, která je provozovatelem ubytovacích služeb, služeb, při nichž obvykle dochází k odkládání věcí, nebo provozovatelem garáží a služeb podobného druhu. Odpovědnost provozovatele nastupuje i v případech, kdy škodu na předmětných věcech způsobila třetí osoba, např. zaměstnanec, nebo jiný zákazník. V takovém případě má provozovatel regres vůči skutečnému škůdci podle ustanovení § 440 občanského zákoníku.

Odpovědnost provozovatelů výše zmíněných služeb lze dovodit pouze v případě, že mezi provozovatelem a zákazníkem vznikl závazkový vztah, na základě kterého došlo k uskutečnění určité služby, nebo k uskutečnění služby, má teprve dojít. Provozovatel této určité služby nemůže vyloučit svou odpovědnost jednostranným prohlášením, ani dohodou s poškozeným uzavřenou ještě před vznikem škody.

Jelikož se jedná o objektivní typ odpovědnosti, dovozuje se pouze jeden obecný liberační důvod, jehož existenci musí prokázat provozovatel, pokud se ho chce dovolat. Jedná se o případ, že by ke škodě došlo i jinak, tedy i pokud by se zákazník nevyskytoval v provozovně, nebo prostoru provozovatele. Tento liberační důvod je možný použit zejména v případech, kdy povaha věci je taková, že např. podléhá rychlé zkáze, nebo zničení. Ke škodě může dojít jinak i v případě vnějších příčin, což může být např. povodeň, požár atd. Někteří autoři, jako např. K. Eliáš⁹³, zahrnují pod liberační důvod i tzv. vyšší moc. Podle názoru K. Eliáše je možné tento liberační důvod uplatnit pouze v případě věcí odložených. Uvádí, že k odkládání věcí dochází zpravidla při návštěvě restaurace, lékaře, sportovního areálu apod., přičemž bývá obvyklé, že v lokalitě, kde navštíví zákazník tyto provozy současně i bydlí. Právě v těchto případech by tedy mohl provozovatel prokázat, v případě zničení věci v důsledku živelní pohromy, že by ke škodě došlo i jinak.

K. Eliáš také dále uvádí, že v evropském kontextu není příliš obvyklé, aby provozovatelé odpovídali za škodu na věcech odložených. Pro evropskou právní úpravu je typická odpovědnost za škodu na věcech vnesených, nikoli odložených.

U odložených věcí se přitom dostáváme do konfliktu s ustanovením § 415 občanského zákoníku, kde je zakotvena obecná prevenční povinnost. Každý se má chovat tak, aby nedocházelo ke škodám na životě, zdraví, majetku a životním prostředí, proto lze dovodit, že v případě odložených věcí je také na zákazníkovi, aby si o své věci pečoval sám.

Pro vznik odpovědnosti za škodu na věcech vnesených, odložených a umístěných se vyžaduje, aby byly naplněny tyto předpoklady: škodní událost, vznik škody, příčinná souvislost mezi protiprávním úkonem a vznikem škody, a dále přistupují zvláštní předpoklady, existence majetkové újmy, která musí vzniknout zákazníkovi předmětné služby, a to na věci odložené, vnesené nebo umístěné, souvislost vzniku škody s činností spočívající v poskytování ubytovacích služeb, s činností, s níž je zpravidla spojeno odkládání věcí, nebo s činností provozovatele garáží nebo provozů obdobného druhu.

Nyní se zaměřím na jednotlivé provozy, při kterých může dojít ke vzniku tohoto typu odpovědnosti za škodu.

Provozovatelé poskytující ubytovací služby

Dle ustanovení § 433 odst. 1 občanského zákoníku odpovídá provozovatel poskytující ubytovací služby za škodu na věcech, které byly ubytovanými fyzickými osobami nebo pro ně vneseny, ledaže by ke škodě došlo i jinak.

⁹³Eliáš a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde Praha a.s., 2008, str. 935.

Provozovatelem poskytujícím ubytovací služby může být osoba fyzická i právnická, přičemž není rozhodné, zda poskytování ubytovacích služeb je hlavním nebo vedlejším předmětem podnikání takové osoby. Smluvní vztah mezi provozovatelem ubytovacího zařízení a ubytovaným vzniká na základě smlouvy o ubytování, dle ustanovení § 754 a násl. občanského zákoníku. Z povahy ubytovacích služeb vyplývá, že půjde o ubytování dočasné, tento typ odpovědnosti se nevztahuje na ubytovací vztahy založené nájemní smlouvou. Odpovědnými subjekty budou zejména provozovatelé hotelů, nocleháren, penzionů, ubytoven, studentských kolejí, internátů, hlídaných stanových táborů a tábořišť⁹⁴ a jiných ubytovacích zařízení.

Dále výše zmíněné ustanovení definuje vnesené věci jako věci, které byly přineseny do prostor, které byly vyhrazeny k ubytování nebo k uložení věcí, anebo které byly za tím účelem odevzdány provozovateli nebo některému z pracovníků provozovatele.

Z dikce této definice tedy vyplývá, že ochranu požívají i věci, které ubytovaný host svěřil vrátnému, recepční, nebo jinému zaměstnanci, aniž musí být přímo pověřený od zaměstnavatele k přebírání věcí od hostů.

Odpovědnost provozovatele ubytovacích služeb vzniká ze zákona okamžikem vnesení věcí do prostorů provozovatele ubytovaným, nebo jinou osobou pro něj.

Nicméně nezbytnou podmínkou vzniku odpovědnosti je skutečnost, že se jedná o ubytovaného hosta, odpovědnost tedy vzniká až v od okamžiku uzavření smlouvy o ubytování.

Pokud si host přinese věci do recepcie, kde vyčkává na uzavření smlouvy o ubytování a v tomto okamžiku se mu určité věci ztratí, pak provozovatel ubytovacího zařízení za vzniklou škodu neodpovídá, jeho odpovědnost vzniká sice vnesením věcí, ale pouze ve vztahu k již ubytovanému hostu. Smlouvu o ubytování nemusí uzavřít osobně ubytovaná fyzická osoba, ale závazkový vztah mezi touto osobou a provozovatelem ubytovacích služeb musí již existovat.

Odpovědnost provozovatele ubytovacích služeb zaniká, pokud ubytovaný host přestane využívat ubytovací služby.

Provozovatelé činností, s nimiž je zpravidla spojeno odkládání věcí

Ustanovení § 433 odst. 2 občanského zákoníku uvádí, že je-li s provozováním nějaké činnosti zpravidla spojeno odkládání věcí, odpovídá ten, kdo ji provozuje, fyzické osobě za škodu na věcech odložených na místě k tomu určeném nebo na místě, kam se obvykle odkládají, ledaže by ke škodě došlo i jinak.

Klíčovým prvkem této odpovědnosti je stanovení činností, s kterými je při provozu zpravidla spojeno odkládání věcí. Judikaturou bylo dovozeno, že mezi tyto činnosti patří zejména provozování restaurací, jídelen, kaváren, kadeřnictví, koupališť, divadel, škol, zdravotnických zařízení, nemocnic atd. Mezi činnosti, s kterými je zpravidla spojeno odkládání věcí, naopak nepatří samoobsluhy, bufety atd. Hlavním znakem je, aby k odkládání věcí docházelo zpravidla, tedy poměrně často, a ne pouze občas, nebo příležitostně.

⁹⁴Švestka J., Spáčil J., Škárová M., Jehlička. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C.H. BECK, 1994, str. 1116.

Druhým stěžejním prvkem pro vznik tohoto typu odpovědnosti je, že provozovatel je dle zákona oprávněn vyhradit ve své provozovně místo, kam si mají jeho zákazníci věci odkládat. V takovém případě nastupuje odpovědnost provozovatele pouze za předpokladu, že si zákazník odložil své věci právě na místo provozovatelem vyhrazené, pokud by si věci odložil na jiné místo, provozovatel by za škodu na odložených věcech neodpovídal. V případech, kdy místo vyhrazené provozovatelem není dostačující a zákazník si věc odloží na jiné místo, z důvodu přeplněnosti takto vyhrazeného místa, provozovatel odpovídá i tomuto zákazníkovi za škodu způsobenou na odložených věcech, byť je měl zákazník na jiném, než vyhrazeném místě.

V praxi se vyskytují i případy, kdy provozovatel např. divadla zřídí pro odkládání věcí návštěvníků šatnu s vlastní obsluhou. Pokud dojde ke ztrátě takto odložené věci, pak nenastupuje odpovědnost provozovatele podle ustanovení § 433 odst. 2 občanského zákoníku, ale vzniká odpovědnost dle ustanovení § 421 občanského zákoníku, neboť mezi návštěvníkem a provozovatelem došlo k uzavření smlouvy o úschově podle ustanovení § 747 a násl. občanského zákoníku. Odložená věc se tak stává předmětem smluvního závazku, a proto nastupuje odpovědnost za poškození, zničení, ztrátu předmětu, který je předmětem smluvního závazku podle § 421 občanského zákoníku.

Jestliže provozovatel nevyhradí nikde ve své provozovně místo, kam si mají jeho zákazníci věci odkládat, pak musí provozovatel nahradit škodu vzniklou na věci, kterou si zákazník odložil na místo, kde se věci tohoto druhu zpravidla odkládají. V takových provozech, kde kromě šaten byly provozovatelem zřízeny i věšáky pro odkládání svršků, provozovatel odpovídá nejen za věci odložené v šatně, ale i za svršky odložené na věšácích. Provozovatel ale nebude odpovídat za věci odložené na místě jiném, než k tomu vyhrazeném.

Jako zvláštní předpoklad pro vznik odpovědnosti takového provozovatele je navíc skutečnost, že zákazník, který se nacházel v jeho provozovně, měl skutečně záměr využít služby provozovatele. Tato okolnost se vždy zkoumá, a pokud by se prokázalo, že osoba, která se nacházela v provozovně, neměla zájem využít služby provozovatele, nemohla by být dovozena ani odpovědnost provozovatele.

Provoz, u kterého je nutné, aby zákazník nebo návštěvník prošel více místnostmi, přičemž se vyžaduje, aby se zákazník zdržoval postupně ve všech těchto místnostech, bude splňovat podmínky pro vznik odpovědnosti na odložených věcech takovým způsobem, že za místo vyhrazené k odkládání věcí se bude považovat vždy ta místnost, ve které se momentálně zákazník zdržuje. Zákazník si tedy musí své věci postupně přemísťovat do každé místnosti a tam si je odkládat na místo k tomu určené.

K. Eliáš⁹⁵ upozorňuje na otázku, zda lze dovodit odpovědnost provozovatelů hypermarketů a supermarketů za škodu vzniklou na automobilu odstaveném na parkovišti před takovým obchodním zařízením. Přiklání se k názoru, že s ohledem na současné zvyklosti nakupování je potřeba dovodit odpovědnost i takového provozovatele, neboť lze dovodit, že provoz hypermarketu nebo supermarketu je zpravidla spojen s odkládáním věcí tohoto druhu.

⁹⁵Eliáš a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde Praha a.s., 2008, str. 937.

Judikatura⁹⁶ sice setrvává na názoru, že samoobslužný prodej není v zásadě provozováním činnosti spojené zpravidla s odkládáním věcí, nicméně podle K. Eliáše je zapotřebí reagovat na současný vývoj doby a tento názor modifikovat.

Mohu pouze konstatovat, že i já se přikláním k názoru K. Eliáše a myslím si, že je nutné v určitých případech reflektovat současnou situaci.

Jiná je situace, kdy dochází k odkládání věcí v prostředcích hromadné dopravy, např. v autobuse, ve vlaku, v tramvaji atd. V těchto případech nevzniká provozovateli dopravního prostředku odpovědnost podle ustanovení § 433 odst. 2 občanského zákoníku, ale jeho odpovědnost je založena ustanovením § 429, o odpovědnosti za škodu způsobenou provozem dopravních prostředků.

Odpovědnost za škodu na věcech odložených cestujícím v dopravním prostředku vzniká, pokud je škoda vyvolaná zvláštní povahou tohoto provozu. Pokud ovšem vznikne cestujícímu škoda na věci, která je přepravována odděleně od cestujícího, pak provozovatel odpovídá za takto vzniklou škodu dle ustanovení § 764 odst. 2 občanského zákoníku, jeho odpovědnost se tedy odvozuje od smluvního vztahu založeného smlouvou o přepravě, přičemž dopravce odpovídá podle ustanovení o odpovědnosti za škodu při nákladní přepravě.

Pokud jde ovšem o věci odložené v provozovně, která souvisí s provozem hromadných dopravních prostředků, např. nádražní čekárna, tak zde půjde o vznik odpovědnosti za škodu provozovatele podle ustanovení § 433 odst. 2 občanského zákoníku.

Provozovatelé garáží a provozů podobného druhu

Ustanovení § 435 občanského zákoníku uvádí, že stejně jako provozovatel poskytující ubytovací služby odpovídají i provozovatelé garáží a jiných podniků podobného druhu, pokud jde o dopravní prostředky v nich umístěné a jejich příslušenství.

Tento druh odpovědnosti za škodu postihuje provozovatele garáží a podniků podobného druhu pouze za předpokladu, že se jedná o provoz, který je způsobilý ke garážování dopravních prostředků a jeho provozovatel skutečně vyvíjí činnost pro zabezpečení a ochranu umístěných dopravních prostředků. Pokud jde o parkoviště na volném prostranství, pak je možné dovodit tento druh odpovědnosti za škodu u provozovatele pouze v případě, že se jedná o hlídané parkoviště nebo je takové místo oploceno.

Pokud je pouze zpoplatněno parkování na určitém místě, které patří soukromému majiteli, pak dochází k uzavření nájemní smlouvy mezi uživatelem parkoviště a jeho provozovatelem a odpovědnost za škodu na umístěném dopravním prostředku dle § 435 občanského zákoníku zde nevzniká. V takovém případě by mohlo dojít ke vzniku obecné odpovědnosti za škodu podle ustanovení § 420 občanského zákoníku, u které je nutné naplnit všechny obecné předpoklady

⁹⁶Eliáš a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde Praha a.s., 2008, str. 937.

vzniku odpovědnosti za škodu, včetně zavinění. V těchto případech je samozřejmě také nutné mít na paměti ustanovení § 441 občanského zákoníku o spoluzavinění poškozeného, které by jistě přicházelo v úvahu.

Tento typ odpovědnosti za škodu nestíhá pouze provozovatele garáží, ale také podniků podobného druhu, kam bychom mohli zařadit např. provozovatele motelů, provozovatele, kteří kromě své hlavní činnosti provozují i garáže např. hotel s vlastními garážemi, dále sem patří také provozovatelé hlídaných parkovišť, provozovatelé úschoven jízdních kol, provozovatelé autokempů, provozovatelé motorestů atd.

Provozovatelé těchto podniků odpovídají pouze za škodu, vzniklou na dopravním prostředku umístěném v takovém podniku, a dále odpovídají za škodu vzniklou na příslušenství takového dopravního prostředku, které souvisí s jeho provozem.

Pojem dopravní prostředek není blíže v zákoně vymezen, proto je nutné vykládat tento pojem tak, že se může jednat o dopravní prostředky motorové i nemotorové, tedy např. i o jízdní kolo. Pojem příslušenství dopravního prostředku se vykládá ve smyslu příslušenství věci podle ustanovení § 121 odst. 1 občanského zákoníku.

Příslušenství dopravního prostředku je tvořeno věcmi, které náleží vlastníku dopravního prostředku a jsou určeny k tomu, aby byly s dopravním prostředkem užívány. Typickým příkladem příslušenství dopravního prostředku bude u automobilu povinná výbava, ale také např. i autorádio, autotelefon, v dnešní době je možné za příslušenství dopravního prostředku považovat i automobilovou navigaci, nebo autorádio s GPS navigací. Příslušenstvím dopravního prostředku naopak nebudou věci, které jsou v dopravním prostředku pouze příležitostně odložené, např. nákup v kufru automobilu. Za věci příležitostně v dopravním prostředku odložené provozovatel garáží nebo podniku podobného druhu neodpovídá. V těchto případech je namístě aplikovat obecnou zásadu prevence, která stanoví, že každý je povinen chovat se tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví, majetku a jiných hodnotách.

Každý má možnost věc, která je pouze příležitostně odložená v dopravním prostředku zabezpečit proti odcizení. Ke vzniku odpovědnosti na umístěných věcech se nevyžaduje, aby dopravní prostředek do garáže nebo podniku podobného druhu umístil jeho vlastník, ke vzniku odpovědnosti postačí, když dopravní prostředek umístí do garáže nebo podobného podniku jakákoli osoba.

Oprávněnou osobou je v tomto případě ten, kdo s provozovatelem garáže nebo podniku podobného druhu uzavřel dohodu o umístění dopravního prostředku a ten, kdo dopravní prostředek v garáži nebo podniku podobného druhu skutečně umístil.

Společná podmínka pro náhradu škody, která platí pro všechny výše zmíněné provozy, je podmínka uplatnění práva na náhradu škody u provozovatele, a to bez zbytečného odkladu, nejpozději však do patnáctého dne po dni, kdy se poškozený o škodu dozvěděl. Lhůta patnácti dnů je lhůtou prekluzivní, proto pokud by poškozený své právo na náhradu škody neuplatnil u provozovatele v této lhůtě, pak mu právo na náhradu škody zanikne.

Nestačí tedy pouze oznámit např. odcizení věci u policie, ale v případě, že poškozený hodlá uplatnit právo na náhradu škody u provozovatele, musí jemu samotnému tuto skutečnost oznámit.

Forma uplatnění práva na náhradu škody u provozovatele, není nikde stanovena, proto bude dostačující, pokud poškozený sdělí provozovateli tuto skutečnost ústně, telefonicky, dopisem, ten ovšem musí být doručen nejpozději patnáctý den poté, co se poškozený o vzniku škody dozvěděl provozovateli. Nestačí pouhé odevzdání dopisu poslední den lhůty na poštu, neboť tato lhůta má povahu hmotněprávní. Není rozhodné, zda právo na náhradu škody u provozovatele učinil vlastník věci nebo ten, kdo uzavřel s provozovatelem závazkový vztah, na základě kterého mu byla poskytnuta předmětná služba.

Jestliže poškozený uplatní své právo na náhradu škody u provozovatele v průběhu stanovené lhůty a nedojde-li mezi nimi k dohodě o náhradě škody, pak poškozený musí své právo uplatnit u soudu, a to ve lhůtě dvou let, tato lhůta počíná běžet od okamžiku, kdy se poškozený dozví o vzniklé škodě a o tom, kdo za ni odpovídá, jinak dojde k promlčení práva na náhradu škody.

Důležitá u tohoto typu odpovědnosti za škodu je také limitace náhrady škody, která se uplatňuje u klenotů, peněz a jiných cenností a platí pro všechny výše zmíněné provozy. Ustanovení § 434 občanského zákoníku totiž stanoví, že za klenoty, peníze a jiné cennosti se takto odpovídá jen do výše stanovené právním předpisem.

Byla-li však škoda na těchto věcech způsobena těmi, kteří v provozu pracují, hradí se bez omezení. Bez omezení se hradí i škoda na věcech, které byly převzaty do úschovy, protože v takových případech vzniká závazkový vztah založený smlouvou o úschově podle ustanovení § 747 občanského zákoníku. Provozovatel pak odpovídá za škodu dle ustanovení § 751 občanského zákoníku. Limit pro náhradu škody na klenotech, penězích a jiných cennostech je stanoven nařízením vlády č. 258/1995 Sb., ve znění pozdějších právních předpisů. Podle tohoto právního předpisu odpovídá provozovatel za výše zmíněné věci do maximální částky 5.000,- Kč.

Pro uplatnění limitované náhrady škody je důležité stanovit, kterých konkrétních věcí se vlastně týká a kdy se tedy bude uplatňovat.

Za klenoty se považují zejména prsteny, náhrdelníky, náušnice, náramky atd. Penězi se rozumí platná česká i zahraniční měna. Jiné cennosti jsou pak zejména starožitnosti, směnky a šeky, nepovažují se za ně drahé předměty běžné potřeby⁹⁷. Neuplatňuje se tedy ani v tomto případě princip zvláštní obliby věci, kdy si poškozený může běžné spotřební věci vážit a cenit si ji na mnohem vyšší hodnotu, než ve skutečnosti taková věc má.

Způsob náhrady škody je shodný jako u obecné odpovědnosti za škodu, přednost se tedy dává náhradě škody v penězích.

⁹⁷Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné 2, 4. aktualizované vydání. Praha: ASPI, 2006, str. 522 a násl.

Právní úprava v novém občanském zákoníku

Nový občanský zákoník nově upravuje škodu na odložené věci (ustanovení § 2945), která se vztahuje i na provozovatele hlídaných garáží nebo zařízení podobného druhu a odpovědnost na vnesené věci, která je upravena samostatně (ustanovení § 2946), samostatnou úpravu pak má i odpovědnost na věci převzaté (ustanovení § 2944).

Pokud jde o věci odložené, přejímá se dosavadní úprava. Také úprava náhrady škody na věcech vnesených ubytovanými nebo pro nědozařízení, v němž se poskytují ubytovací služby, vychází z dosud platné úpravy. Nově se ale navrhuje stanovit limit výše náhrady, v závislosti na ceně ubytování. Bez omezení však má být hrazena škoda, byla-li věc převzata do úschovy nebo odmítl-li ubytovatel věc do úschovy nezákonně převzít, popřípadě způsobil-li škodu ubytovatel samotný nebo osobapracující v provozu ubytovacího zařízení.

Rovněž se navrhuje, podle německého vzoru, vyjmout z povinnosti k náhradě škody případy škod na vozidlech nebo na živých zvířatech, ledaže byla zvlášť převzata do úschovy. Pojetí odpovědnosti za škodu na umístěných věcech, která postihuje provozovatele garáží a podniků podobného druhu se také do nového občanského zákoníku přejímá v dosavadní podobě.

Významnou změnou, oproti současnému stavu je opuštění stávajícího pojetí zániku práva na náhradu škody prekluzí (§ 436 platného občanského zákoníku). Povinné osobě se poskytuje dostatečná ochrana založením práva k námitce opožděného uplatnění práva na náhradu. Nelze jí však bránit, aby z důvodů, které sama uzná za vhodné, náhradu škody ze své vůle sama poskytla i v případě, kdy poškozený uplatnil právo po lhůtě⁹⁸.

Judikatura k odpovědnosti za škodu na věcech vnesených, odložených a umístěných

Jak je zmíněno výše předpokladem pro úspěšné uplatnění práva na náhradu škody na věcech vnesených, odložených a umístěných je podmínka uplatnění práva na náhradu škody u provozovatele, a to bez zbytečného odkladu, nejpozději však do patnáctého dne po dni, kdy se poškozený o škodu dozvěděl. Pokud poškozený uplatní své právo po této lhůtě nelze mu již přiznat nárok na náhradu vzniklé škody. Soudní praxe se v souvislosti s touto podmínkou zabývala otázkou, od kterého okamžiku zmíněná patnáctidenní lhůta pro uplatnění práva na náhradu škody počíná běžet⁹⁹. Nejvyšší soud ČR řešil otázku náhrady škody na zaparkovaném automobilu v podzemních garážích, a to v době povodní v srpnu roku 2002, při kterých bylo vozidlo poškozeného zatopeno a zničeno.

Soud prvního stupně poškozenému vyhověl a zavázal provozovatele podzemních garáží zaplatit žalobci částku 634.527,- Kč s příslušenstvím, zatímco žalobu o zaplacení částky 109.503,- Kč s příslušenstvím zamítl. Soud prvního stupně konstatoval, že provozovatel podzemních garáží porušil prevenční povinnost dle § 415 občanského zákoníku, neboť neprovedl

⁹⁸ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku, <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrhzakona.html>, str. 504.

⁹⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 28 Cdo 2329/2006 ze dne 19. 8. 2008, dostupný na <http://www.nsoud.cz/Judikatura>.

opatření směřující k odstranění hrozby vzniku škody, přičemž uvedl, že prekluzivní lhůta k uplatnění práva na náhradu škody podle § 436 občanského zákoníku, se v daném případě neuplatní.

Odvolací soud rozhodnutí soudu prvního stupně zrušil a vrátil mu věc k dalšímu řízení, neboť konstatoval, že není dán žádný zákonný důvod pro argument, aby se ustanovení § 436 občanského zákoníku, o prekluzi práva na náhradu škody neuplatnilo.

Nejvyšší soud ve svém odůvodnění dovedl, že „pro počátek běhu subjektivní patnáctidenní lhůty k uplatnění práva na náhradu škody je rozhodné, kdy se poškozený dozví o již vzniklé škodě (nikoli tedy jen o protiprávním úkonu či o škodné události) a kdo za ni odpovídá. Při posuzování otázky, kdy se poškozený dozvěděl o škodě, je třeba vycházet z prokázané vědomosti poškozeného o vzniklé škodě (nikoli z jeho předpokládané vědomosti o této škodě). Dozvědět se o škodě znamená, že se poškozený dozvěděl o majetkové újmě určitého druhu a rozsahu, kterou lze natolik objektivně vyčíslit v penězích, že lze právo na její náhradu důvodně uplatnit u soudu. Jak již Nejvyšší soud konstatoval v rozhodnutí ze dne 24. 11. 2004, sp. zn. 25 Cdo 1098/2004, "o škodě se poškozený dozví, jakmile zjistí skutkové okolnosti, z nichž lze dovodit vznik škody a orientačně (přibližně) i její rozsah tak, aby bylo možné určit přibližně výši škody v penězích. K uplatnění nároku u soudu není třeba, aby znal výši škody přesně (např. na základě odborného posudku).

Výkladem pojmu odložené věci se opakovaně zabývá judikatura, která dovozuje za odložené věci např. i jízdní kolo v tábořišti (25 Cdo1519/2002¹⁰⁰). Poškozený zde spolu s manželkou a svými známými stanoval, přičemž automobil zaparkoval a stan si postavil na označeném místě v objektu, kola podle pokynů recepčního umístil v blízkosti stanu, opřel o strom a zamkl speciálními zámky, přičemž poškozenému byla odcizena dvě jízdní kola. Poškozený škodu ihned oznámil ústně na recepci kempu a následně přivolal policii.

Nejvyšší soud ČR konstatuje, že „podle ustanovení § 433 odst. 2 občanského zákoníku je-li s provozováním nějaké činnosti zpravidla spojeno odkládání věcí, odpovídá ten, kdo ji provozuje, fyzické osobě za škodu na věcech odložených na místě k tomu určeném nebo na místě, kam se obvykle odkládají, ledaže by ke škodě došlo i jinak. Podle odst. 3 uvedeného ustanovení odpovědnosti podle odstavce 2 se nelze zprostit jednostranným prohlášením ani dohodou.

Subjekt odpovědný za škodu podle tohoto ustanovení je určen tím, že provozuje činnost, s níž je zpravidla spojeno odkládání věcí. Jde o výkon takových činností, při nichž je jejich adresát (zákazník) za účelem využití poskytované služby nucen na určitou, většinou poměrně krátkou dobu, přerušit dohled nad svými věcmi a tzv. je odložit. Mezi typické případy patří například odkládání kabátů návštěvníky restaurace, aby se mohli pohodlně naobědvat, případně pacienti, aby se mohli podrobit lékařskému vyšetření ve zdravotnickém zařízení. Zákon výčet takových věcí nepodává a zároveň ani žádné věci z režimu citovaného ustanovení nevylučuje. Věci ve smyslu tohoto ustanovení je pak ta věc, jejíž odkládání je zpravidla spojeno s využitím určité služby, přičemž provozování různých činností je spojeno s nutností odkládat různé věci. Z tohoto

¹⁰⁰<http://salvia2.gurkol.net/>

pohledu není vyloučeno, aby věci ve smyslu ustanovení § 433 odst. 2 občanského zákoníku bylo i jízdní kolo; podstatné však je, aby bylo odloženo v souvislosti s činností, jejíž provozování odložení kola vyžaduje.

(...) Provozování tábořiště, tj. nabídka místa pro stanování v rámci vymezeného areálu, je tedy činností, s níž je zpravidla spojeno i odkládání věcí, neboť využití určeného místa pro táboření (bydlení ve vlastním stanu či karavanu) vyžaduje, aby zákazníci přerušili dohled nad svými věcmi, jak to bývá obvyklé i u typických činností uvedených v předchozím odstavci. Je tedy zřejmé, že provozování veřejného tábořiště jako prostoru pro umístění vlastního stanu či karavanu zákazníka za účelem přenocování, je činností, s níž je obvykle spojeno i odkládání jízdního kola v prostoru tábořiště“.

Nejvyšší soud ČR se také vyjadřoval v předmětném sporu k povaze oznámení vzniku škody u provozovatele a shodně s ustálenou judikaturou setrval na stanovisku, že není nikde v zákoně blíže specifikována forma pro uplatnění náhrady škody, proto postačí i ústní úkon poškozeného vůči provozovateli, ve kterém poškozený vyjádří kde, kdy a jakým způsobem došlo ke vzniku škody a současně vyjádří i požadavek na náhradu takové škody, přičemž z důvodu povinnosti je v zájmu poškozeného, aby učinil toto oznámení písemně.

Skutkově zajímavý případ řešil Nejvyšší soud ČR¹⁰¹, ve kterém se vyjadřoval k aktivní a pasivní legitimaci účastníků řízení o náhradu škody. Poškozenému totiž byly odcizeny osobní věci, které si odložil v šatně základní školy, když se účastnil tréninku řecko-římského zápasu v tělocvičně základní školy. Provozovatelem tréninku byl sportovní klub, který si pro účely výuky a trénování řecko-římského zápasu pronajímal prostory základní školy, a to na základě nájemní smlouvy se zřizovatelem základní školy. Poškozený se domáhal náhrady škody na zřizovateli základní školy a nikoli na sportovním klubu, jakožto provozovateli této činnosti.

Nejvyšší soud se vyslovil k možnosti uplatnění práva na náhradu škody u zřizovatele školy následujícím způsobem: „(...) Kdo je osobou, která takovou činnost provozuje, zákon blíže nestanoví a nečiní její vymezení závislým ani na vlastnickém, nájemním či obdobném právu této osoby k prostorám, v nichž působí. Z toho je třeba dovodit, že není podstatné, v jakém právním vztahu je provozovatel činnosti k vlastníku prostor, kde svou činnost vykonává, jakou formou má vyřešeno právo prostory užívat, ani zda a nakolik má možnost ovlivnit stav těchto prostor, včetně jejich uzpůsobení pro bezpečné odkládání věcí. Rozhodující je pouze to, zda je skutečně tím, kdo činnost (nemusí jít o činnost výdělečnou), s níž je odkládání věcí spojeno, nabízí v podobě služby adresátům této činnosti (zákazníkům), kteří ji využívají při vědomí, že ji čerpají právě u této osoby. Tomu odpovídá i povinnost poškozeného uplatnit právo na náhradu škody u provozovatele činnosti v prekluzivní patnáctidenní lhůtě (§ 436 občanského zákoníku), tedy u toho, jehož služeb využíval, aniž by bylo možno po něm požadovat, aby zjišťoval, jaké jsou vlastnické či nájemní vztahy ohledně prostor, v nichž si odložil věci.

Obecně platí, že vlastník či provozovatel školy (příp. výchovného zařízení) odpovídá za škodu na věcech odložených při účasti na činnosti školy či výchovného zařízení, tj. na činnosti

¹⁰¹Rozsudek Nejvyššího soudu ČR 25 Cdo 1048/2002 ze dne 27. 11. 2003, dostupný na <http://www.nsoud.cz/Judikatura>.

školou přímo organizované, popřípadě z účelu a povahy provozu školy vyplývající. V posuzovaném případě však bylo zjištěno, že žalobci vznikla škoda ztrátou věcí, které odložil v šatně školy ve vlastnictví žalované, v době, kdy se v tělocvičně této školy účastnil sportovního tréninku pořádaného pravidelně jednou za týden sportovním klubem, jehož byl členem. Sportovní klub využíval těchto prostor pro svou činnost (obdobně jako jiné subjekty) na základě dohody se žalovanou.“

Závěr Nejvyššího soudu ČR není nijak překvapující, neboť pokud by naopak dovodil odpovědnost zřizovatele základní školy, pak bychom museli dojít k závěru, že pokud určitá osoba pronajme své prostory jinému podnikatelskému subjektu, aby v těchto prostorech provozovala svou činnost, bude právě pronajímatel odpovídat za škodu na vnesených nebo odložených věcech. Taková teorie by byla proti smyslu odpovědnosti provozovatelů za škodu na věcech vnesených, odložených a umístěných.

Posledním příkladem odpovědnosti za škodu na věcech vnesených, který si dovolím zmínit je rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, které se zabývá ubytováním v souvislosti se zahraniční dovolenou.¹⁰² Poškozený uzavřel s jistou obchodní společností smlouvu o obstarání pobytového zájezdu, který se měl konat v zahraničí. Obchodní společnost se zavázala pro poškozeného obstarat i ubytování na tomto zájezdu, což také učinila. Obchodní společnost ale sama ubytování neposkytla, pouze ho obstarala. Poškozený se následně domáhal náhrady škody na této obchodní společnosti, když mu vznikla škoda tím, že mu třetí osoba odcizila osobní věci a finanční hotovost, kterou poškozený měl v ubytovacích prostorech.

Nejvyšší soud dovodil, že odpovědnost podle ustanovení § 433 odst. 1 občanského zákoníku postihuje provozovatele ubytovacího zařízení a nikoli obstaratele ubytování. Poškozený s obstaratelem pobytového zájezdu neuzavřel žádnou smlouvu o ubytování, a proto nemůže obchodní společnost, jako obstaratel zájezdu být odpovědná za škodu na odcizených věcech poškozeného. Svůj nárok na náhradu škody měl poškozený uplatnit přímo u provozovatele ubytovacího zařízení.

Soudní praxe se často vyjadřovala k otázce, jaké provozy je možné považovat za garáže nebo podniky podobného druhu. Jedním takovým případem je i rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR publikované pod spis. zn. 25 Cdo 97/99.¹⁰³

V uvedeném případě bylo prokázáno, že provozovatel poskytoval prostřednictvím svých zařízení ubytovací služby, kde nabízel i možnost parkování na hotelovém parkovišti. Ubytovaným zákazníkům pak provozovatel umožňoval za podmínek stanovených v organizačním řádu zaparkovat na hotelovém parkovišti, které bylo volně přístupné, neoplocené a nestřežené a nacházelo se v prostoru za hotelem. Jednomu z ubytovaných hostů, byl na tomto parkovišti, odcizen osobní automobil, který zde měl zaparkovaný.

¹⁰² Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 30 Cdo 755/2001 ze dne 28. 2. 2002, dostupný na <http://www.nsoud.cz/Judikatura>.

¹⁰³ <http://salvia2.gurkol.net/>

Soud dospěl ve výše uvedeném rozhodnutí ke stanovisku, že pokud „nabídne ubytovatel ubytovanému možnost zaparkovat osobní motorové vozidlo na tzv. hotelovém parkovišti, bude mít vůz charakter věci vnesené a odpovědnost ubytovatele za škodu ve smyslu ustanovení § 433 odst. 1 občanského zákoníku bude dána jen tehdy, bude-li parkoviště vyhovovat definici prostor určených k uložení věci, bude-li tedy prostranstvím uzavřeným, např. garáží či parkovištěm situovaným uvnitř ubytovacího objektu nebo oploceným či obestavěným prostranstvím vně ubytovacího objektu tak, aby bylo zabráněno přístupu neoprávněných osob.

Jestliže ubytovatel nedisponuje parkovištěm splňujícím podmínky prostor ve smyslu ustanovení § 433 odst. 1 občanského zákoníku nelze jeho odpovědnost za škodu na vozidle ubytovaného posuzovat podle tohoto ustanovení, nýbrž přichází do úvahy odpovědnost podle § 435 občanského zákoníku. Provozovatel ubytování může totiž současně splňovat i znaky provozovatele garáží či provozovatele podniku podobného druhu nejen ve vztahu k osobám ubytovaným, pokud ovšem hotelové parkoviště charakter takového podniku má. Aby však provozování parkoviště bylo možno považovat za jiný podnik obdobného druhu ve smyslu citovaného ustanovení, musí jít o činnost kvalifikovanou – takovou, při níž jsou zaparkované dopravní prostředky provozovatelem střeženy (tzv. parkoviště hlídaná). Není nutné, aby šlo o plochu oplocenou či obestavěnou, postačí i osobní, monitorované či jinak technicky provedené střežení jinak nechráněné plochy“.

V daném případě bylo zjištěno, že parkoviště nebylo žádným způsobem zabezpečeno, proto takovéto parkoviště u hotelu nelze označit za jiný podnik druhu podobného garáží podle ustanovení § 435 občanského zákoníku, a proto není v tomto případě dána odpovědnost provozovatele hotelu za škodu způsobenou odcizením vozidla z takového hotelového parkoviště.

Jiným příkladem na dovození odpovědnosti za škodu na automobilu umístěném v prostoru provozovatele určité služby je rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR z roku 2003.¹⁰⁴ V tomto případě bylo poškozenému odcizeno vozidlo z placeného parkoviště, provozovaného na letišti Praha Ruzyně. V průběhu soudního řízení bylo zjištěno, že se jedná o placené parkoviště, které ovšem není monitorované kamerovým systémem, nebo jakkoli jinak hlídané a není ani uzavřeným prostorem. Na tuto skutečnost jsou ostatně uživatelé parkoviště upozorněni již při vjezdu na tam umístěné tabuli a také na parkovacích lístcích.

Odpovědnost za škodu podle ustanovení § 433 odst. 1 občanského zákoníku by zde přicházela v úvahu, pouze v případě, kdyby parkoviště bylo uzavřeným prostranstvím. Jestliže se o uzavřený prostor nejedná, bylo by možné dovodit odpovědnost provozovatel podle § 435 občanského zákoníku v případě, že provozování parkoviště představuje činnost kvalifikovanou, tedy takovou, při níž jsou zaparkované dopravní prostředky provozovatelem střeženy, a to buď za pomoci personálu, technického vybavení či kombinace těchto prostředků chráněny před neoprávněným vniknutím, odcizením či poškozením.

¹⁰⁴Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 25 Cdo 1174/2003 ze dne 31. 8. 2004, dostupný na <http://www.nsoud.cz/Judikatura>.

10. Právní úprava odpovědnosti více škůdců

Odpovědností povinnost může postihnout více subjektů najednou, kdy za jednu způsobenou škodu bude odpovídat více škůdců. Vzájemné vztahy mezi škůdci upravuje ustanovení § 438 občanského zákoníku, které stanoví, že způsobí-li škodu více škůdců, odpovídají za ni společně a nerozdílně, v odůvodněných případech pak může soud rozhodnout, že ti, kteří škodu způsobili, odpovídají za ni podle své účasti na způsobení škody.

Základním pravidlem při odpovědnosti více škůdců za jednu škodu je tedy solidární odpovědnost, při které všichni škůdci odpovídají společně a nerozdílně. Pro poškozeného znamená solidární odpovědnost všech škůdců skutečnost, že se může domáhat náhrady celé škody na kterémkoli ze škůdců, popř. na některých z nich a tito jsou povinni celou škodu poškozenému uhradit, nemohou poškozeného odkázat ve zbývajících částech na ostatní škůdce.

Poškozený tak má při pojetí solidární odpovědnosti výhodné postavení v tom, že celý nárok na náhradu škody může uplatnit, a to i soudní cestou na nejvíce solventním škůdci, nebo na škůdci vůči kterému bude nejsnazší prokázat nárok na náhradu škody. Má tak právo volby, zda uplatní celý nárok na náhradu škody na jednom ze škůdců, anebo zda uplatní nárok na náhradu škody na všech škůdcích současně.

Pokud uplatní nárok na náhradu škody na všech škůdcích současně, pak soud zaváže k povinnosti nahradit poškozenému škodu každému jednotlivému škůdci, a to v celém rozsahu. Poškozený má následně možnost domáhat se soudního výkonu rozhodnutí třeba i na jednom ze škůdců pro celou náhradu škody.

Jednotliví škůdci se následně mezi sebou vypořádají podle ustanovení § 440 občanského zákoníku, neboť pokud nahradil někdo na způsobené škodě více, tedy odpovídá za škodu způsobenou zaviněním jiného, má vůči němu postih.

Solidární odpovědnost se uplatňuje zásadně ve všech případech odpovědnosti více subjektů bez ohledu na to, zda někteří škůdci způsobili škodu úmyslně nebo z nedbalosti a též bez ohledu k tomu, zda jednání všech odpovědných subjektů bylo na sobě nezávislé nebo zda byli domluveni na určitém jednání.

Společná odpovědnost může být prolomena pouze rozhodnutím soudu, který může určit, že každý ze škůdců bude odpovídat za způsobenou škodu podle své individuální účasti, kterou se podílel na vzniku celkové škody. V tomto případě je nezbytné určit u jednotlivých škůdců konkrétní podíly na způsobené škodě.

U jednotlivých zvláštních typů odpovědnosti za škodu, které jsou závislé na zavinění je rozhodujícím kritériem pro určení podílu účasti na celkové škodě forma zavinění, pokud jde o objektivní typ odpovědnosti za škodu, tak je rozhodujícím kritériem posouzení míry a závažnosti účasti na způsobené škodě.

Judikatura¹⁰⁵ dovodila jako případ, kdy by se odpovědnost více škůdců neměla posuzovat jako solidární, ale jako dělená případ, kdy podíl jednoho ze škůdců na způsobení škody v poměru k ostatním škůdcům je nepatrný.

Soud by přitom měl v každém konkrétním případě posuzovat, zda daný případ odpovědnosti více škůdců za jednu způsobenou škodu nepatří mezi tzv. odůvodněné případy ve smyslu ustanovení § 438 odst. 2 občanského zákoníku, při kterém se uplatňuje dělená odpovědnost, namísto odpovědnosti společné.

Společná odpovědnost se uplatňuje i v případě odpovědnosti za škodu upravené v obchodním zákoníku. Zákoník práce však solidární odpovědnost za škodu nezná, a proto v těch případech odpovědnosti, ve kterých jeden odpovědný subjekt odpovídá podle občanského zákoníku a jiný podle zákoníku práce nelze solidární odpovědnost založit.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu R 22/1979¹⁰⁶ se vyjadřuje k uplatnění nároku na náhradu škody, když stanoví, že pravomocné přisouzení nároku na náhradu škody v adhezním řízení brání projednání stejné věci v občanském soudním řízení v tom rozsahu, v jakém bylo o náhradě rozhodnuto. O překážku věci rozsouzené však nejde, jestliže v adhezním řízení byla stanovena povinnost k náhradě škody jednoho z odpovědných subjektů, u nichž vyplývá ze zákona solidární odpovědnost za škodu a žalobce žaluje dalšího z nich.

V takovém případě, lze-li dovodit solidární odpovědnost škůdců, je možné žalobě o náhradu škody vyhovět, a to výrokem rozsudku, že žalovaný je povinen škodu nahradit společně a nerozdílně s dalším škůdcem, u něhož byla stanovena povinnost k náhradě trestním rozsudkem.

Občanský zákoník doplňuje, že pokud někdo plnil na škodu způsobenou zaviněním jiného, má proti němu postih. Právo proti tomu, kdo vznik škody zavinil má pouze ten, kdo poškozenému škodu nahradil, popř. nahradil alespoň částečně a zároveň není tato osoba společně a nerozdílně odpovědná za způsobenou škodu poškozenému.

¹⁰⁵Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1-459. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2008, 1127 s.

¹⁰⁶Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1-459. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2008, 1129 s.

11. Spoluodpovědnost poškozeného

Platná právní úprava občanského práva stanoví v § 441 občanského zákoníku, že byla-li škoda způsobena také zaviněním poškozeného, nese škodu poměrně; byla-li škoda způsobena výlučně jeho zaviněním, nese ji sám. Platí to i pro případy objektivní odpovědnosti za škodu. Zavinění je chápáno jako vnitřní psychický vztah škůdce k protiprávnímu jednání a ke způsobené škodě. V případě, že účast poškozeného na způsobení vlastní škody bude tvořit její jedinou a výlučnou příčinu, nekonkurující si se žádnou jinou příčinou, pak si poškozený ponese nastalou majetkovou újmu zcela sám.¹⁰⁷

V případě, že je škoda způsobená také přičiněním poškozeného, neboť účast poškozeného ve formě zaviněného úkonu bude jednou z více příčin vedoucích ke způsobení škody, je třeba následek škody poměrně rozdělit mezi škůdce a poškozeného, který si tak ponese škodu, ve své majetkové sféře poměrně.

Jestliže škůdce jedná s úmyslem způsobit poškozenému škodu a poškozený jedná v nedbalosti, bude zpravidla nedbalost poškozeného v poměru k úmyslnému zavinění škůdce tak nepatrná, že poměrné snížení náhrady škody v důsledku zavinění poškozeného nebude přicházet v úvahu.

Právní úprava zavinění poškozeného se uplatňuje na případy, kdy škůdce odpovídá subjektivně, stejně tak i na případy, kdy odpovídá objektivně. Spoluzavinění poškozeného je tedy obecným liberačním důvodem, ke kterému je nutno přihlížet i v takových případech, kde zákon výslovně liberační důvody nestanoví. Soud musí vždy zkoumat, zda jsou dány podmínky pro použití § 441 občanského zákoníku bez zřetele k tomu, zda spoluzavinění poškozeného bylo žalovaným výslovně namítáno¹⁰⁸.

V praxi mohou nastat dva případy, kdy se bude aplikovat výše zmíněné ustanovení občanského zákoníku o spoluzavinění poškozeného.

Prvním případem je situace, kdy jednání poškozeného bude jedinou příčinou vzniku škody ve sféře poškozeného. V takovém případě si poškozený ponese majetkovou újmu zcela sám.

Druhým případem je situace, kdy jednání poškozeného bude pouze jednou z příčin vzniku škody v jeho sféře. V takové situaci dojde k poměrnému snížení rozsahu škůdcovy povinnosti nahradit škodu, poškozený si tak ponese ve své majetkové sféře tu část škody, kterou způsobil a ve zbytku vznikne škůdci povinnost k náhradě škody¹⁰⁹.

V soudní praxi se lze velmi často setkat právě s případy, kdy poškozený svým jednáním spoluzavinil vzniklou škodu, tj. případy, kdy si poškozený nese část škody ve své majetkové sféře. Jednání poškozeného může přímo přispět ke vzniku škody, a to tak, že časově předstihne

¹⁰⁷Švestka, J. Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Praha: Academia, 1966, str. 155.

¹⁰⁸Fiala, J. a kol. Občanské právo hmotné. 3. Doplněné a opravené vydání. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 1993, str. 359.

¹⁰⁹Švestka, J. Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Praha: Academia, 1966, str. 155.

zavinění škůdce nebo působení právně významné události, nebo umožní škůdci způsobit škodu (např. pokud poškozený opomene učinit určitou skutečnost, která by jinak vzniku škody zabránila). Jednání poškozeného může ovšem také působit zároveň se zaviněním škůdce či škodlivým působením právně významné události.

Příkladem, takového jednání, které posuzoval Nejvyšší soud ČR¹¹⁰ je poměrně tragický příběh z provozu dopravních prostředků. Poškozený s manželkou a dětmi jeli svým osobním automobilem po silnici. V protisměru projížděl mezinárodní cyklistický závod, doprava byla proto zastavena a poškozený odstavil auto ve směru své jízdy na krajnici. Poté, co byl dán signál, že silnice je opět průjezdná, se dcera poškozeného rozběhla a chtěla přeběhnout vozovku. V té chvíli však přijížděl z protisměru motocyklista působící jako motospojka cyklistického závodu. Poškozený hned vyběhl za dcerou, odhodil ji a přijíždějící motocyklista do poškozeného narazil. Poškozený při tomto střetu utrpěl těžké zranění, řidič motocyklu po převozu do nemocnice na následky zranění při této nehodě zemřel.

Soud při svém rozhodování vyšel ze zjištění, provedeného znaleckým posudkem, ze kterého vyplynulo, že chodec svým chováním vytvořil řidiči motocyklu náhlou překážku, kterou nemohl vidět, když výhled mu zakrýval nákladní automobil stojící před automobilem poškozeného, a ve chvíli, kdy chodce spatřil, nebylo již možno střetu zabránit.

Zaviněné porušení právní povinnosti řidičem motocyklu naopak spočívalo v tom, že v rozporu s § 12 odst. 1 písm. a) tehdy platné vyhlášky č. 100/1975 Sb. nepřizpůsobil rychlost svým schopnostem, vlastnostem vozidla a jiným okolnostem, které mohl předvídat. Směl jet pouze takovou rychlostí, aby byl schopen zastavit vozidlo (motocykl) na vzdálenost, na kterou má rozhled. Ze znaleckého posudku vyplynulo, že zavinění poškozeného představovalo 90 % na způsobené škodě, zavinění řidiče motocyklu tvořilo 10 % na způsobené škodě.

Odvolací soud doplnil, že částečné zavinění shledal i na straně řidiče motocyklu, který překročil povolenou rychlost. Navíc je nutné zdůraznit, že řidič motocyklu samozřejmě musí přizpůsobit rychlost jízdy všem okolnostem, jež lze objektivně předpokládat a očekávat, avšak nelze po něm požadovat, aby při jízdě zohlednil i faktory nepředvídatelné, mezi něž bezesporu patří i náhlé vběhnutí dítěte a jeho rodiče do vozovky (§ 441 občanského zákoníku), neboť právě jejich nečekaná přítomnost na silnici měla hlavní a určující podíl na tragickém střetu. Pohyb chodců na vozovce se totiž řídí velmi přísnými pravidly (v době nehody vyhláškou č. 100/1975 Sb.), která z důvodů bezpečnosti téměř nedovoluje (výjimkou jsou např. přechody pro chodce) jejich výskyt na jiném místě než u krajnice. Nejvyšší soud ČR podané dovolání zamítl.

Jednání poškozeného ovšem také může spočívat v tom, že sice přímo nepřispěje ke způsobení vzniku škody, ale přispěje ke zvětšení rozsahu nastalé škody.

Smyslem ustanovení § 441 občanského zákoníku je především důraz na to, aby se všichni chovali v souladu s principem prevence a neohrožovali se svým životem, zdravím, majetkem a dalšími hodnotami. Pokud se sám poškozený chová tak, že zavdává příčinu ke vzniku škody, pak by nebylo spravedlivé, aby náhradu škody nesl pouze škůdce, ale rozdělení náhrady škody je

¹¹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, spis. zn. 25 Cdo 1968/2006 ze dne 12. 6. 2007, dostupný na <http://www.nsoud.cz/Judikatura>

zcela namístě. Institut spoluviny poškozeného má působit především preventivně, a to tak, aby všichni dbali určité míry opatrnosti ve svém jednání.

Také obecná prevenční povinnost se vztahuje na všechny účastníky občanskoprávních vztahů, tedy i na toho, komu riziko vzniku škody hrozí. Porušení prevenční povinnosti samotným poškozeným může zakládat jeho spoluzavinění na vzniku škody (§ 441 občanského zákoníku), neboť je povinností každého chovat se tak, aby nezpůsobil škodu, a to nejen ve vztahu k ostatním, ale i vůči sobě samému.

Každý je podle § 415 občanského zákoníku povinen zachovávat takový stupeň pozornosti, který lze po něm vzhledem ke konkrétní časové a místní situaci rozumně požadovat a který - objektivně posuzováno - je způsobilý zabránit či alespoň co nejvíce omezit riziko vzniku škod na životě, zdraví či majetku. Nepočíná-li si někdo v souladu s takto obecně stanovenou právní povinností, chová se protiprávně a je-li toto jednání jednou z příčin vzniku škody na jeho straně, nese svou škodu poměrně ve smyslu § 441 občanského zákoníku. Stejně jako u škůdce tak i u poškozeného přichází v úvahu takové jednání, jež bylo příčinou (jednou z příčin) vzniku škody (rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 25 Cdo 657/2006, ze dne 19. 3. 2008¹¹¹).

K poměrnému snížení rozsahu náhrady škody škůdcem dochází podle ustanovení § 441 občanského zákoníku pouze tehdy, pokud jednání poškozeného naplňuje určitou zákonem kvalifikovanou událost.

Především jednání poškozeného musí mít charakter zaviněného jednání, a dále mezi tímto zaviněným jednáním poškozeného a škodou způsobenou škůdcem, musí existovat příčinná souvislost¹¹².

Jistě lze přisvědčit názoru J. Švestky, který dospěl k závěru, že pro aplikaci ustanovení § 441 občanského zákoníku musí být na straně poškozeného splněny tytéž předpoklady, jaké se vyžadují pro vznik odpovědnosti škůdce. Na straně poškozeného tak musí být naplněny základní předpoklady pro vznik odpovědnosti za škodu, především tedy protiprávní úkon, škoda, příčinná souvislost a zavinění. Protiprávnost úkonu lze dovodit z porušení obecné prevenční povinnosti, stanovené v ustanovení § 415 občanského zákoníku. Pokud se poškozený chová v rozporu s touto zásadou, byť ve vztahu k vlastnímu životu, zdraví a majetku, je třeba dovodit protiprávnost takového jednání poškozeného.

V situacích, kdy je zásah do vlastních práv dovolen není možné dovodit protiprávnost tohoto jednání, ale v těchto situacích půjde o výkon vlastního práva. V případě aplikace ustanovení § 441 občanského zákoníku se tak vychází z konstrukce, kdy poškozený je v podstatě vůči škůdci odpovědným subjektem. Odpovědným je v tom smyslu, že je povinen způsobenou škodu poměrně snášet¹¹³.

¹¹¹<http://salvia2.gurkol.net/>

¹¹²Švestka, J. Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Praha: Academia, 1966, str. 157.

¹¹³Švestka, J. Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Praha: Academia, 1966, str. 159.

Také v případě odpovědnosti za škodu způsobenou provozem dopravního prostředku, byla-li škoda způsobena okolnostmi, které mají původ v provozu, lze použít ustanovení § 441 občanského zákoníku; v souvislosti s ustanovením § 427 odst. 1 a § 428 občanského zákoníku nepůjde tu o výlučné zavinění poškozeného, nýbrž o jednu z příčin škody vyvolané zvláštní povahou provozu (R28/73¹¹⁴).

Při snížení náhrady škody způsobené více škůdci a také poškozeným podle ustanovení § 450 občanského zákoníku, má soud nejprve zjistit jaký díl škody si ponese poškozený a náhradu škody pak rozvrhne mezi jednotlivé škůdce, podle jejich účasti na způsobení škody.

Poměrné snížení rozsahu náhrady škody poškozenému v důsledku jeho protiprávního úkonu, podílejícího se na vzniku škody připadá v úvahu pouze tehdy, když jsou na straně poškozeného splněny všechny předpoklady nezbytné pro vznik odpovědnosti za škodu. Poškozený musí jednat protiprávně, musí nastat škoda, dále musí být naplněn znak příčinné souvislosti a zavinění. Zavinění může mít povahu nedbalosti či úmyslu.

Pokud soud dospěje k závěru, že si poškozený částečně vzniklou škodu zavinil svým jednáním sám, rozhodne o poměrném snížení náhrady škody, a to ve všech jejích složkách, tedy i bolestného a náhrady za ztížení společenského uplatnění.

Určení poměrných podílů povinnosti k náhradě škody bude soud posuzovat podle účasti škůdce a poškozeného na způsobení vzniklé škody. Kritérium účasti na způsobení škody se uplatní i při zvláštních typech odpovědnosti za škodu, tedy i v případech, kdy škůdce odpovídá za způsobenou škodu bez zřetele k jeho případnému zavinění. Soud tedy v každém konkrétním případě bude zvažovat jednotlivé okolnosti, které se na vzniku škody podílely a též skutečnost, kdo se na těchto okolnostech podílel.

12. Uplatnění práv z odpovědnosti za škodu

Poškozený primárně uplatňuje svůj nárok na náhradu škody na škůdci, tedy odpovědném subjektu. V případě, že je odpovědný subjekt pojištěn pro případ způsobení škody a škodná událost je kryta pojištěním, pak škodu hradí poškozenému pojišťovna. Takové případy jsou typické pro odpovědnost za škodu způsobenou provozem dopravního prostředku, provozem zvlášť nebezpečným, nebo u odpovědnosti za škodu na věcech vnesených či odložených. Proti odpovědnosti za škodu se může pojistit každá osoba, v případě způsobení škody osobou nezletilou nebo osobou, která není schopna posoudit následky svého jednání, se mohou pojistit osoby vykonávající dohled nad těmito osobami, pro případ způsobení škody. Způsobená škoda může být za určitých skutkových okolností zčásti pokryta pojistným plněním a zčásti se na ni

¹¹⁴Pokorný, M., Hochman, J., Odpovědnost za škodu v právu občanském a pracovním, 3. aktualizované vydání podle stavu k 1. 10. 2008, Praha. Linde Praha a.s., str. 86.

pojistné plnění nemusí vztahovat, pak rozdíl mezi výší způsobené škody a vyplacenou výší pojistného plnění musí odpovědný subjekt uhradit.

Jestliže odpovědný subjekt není pro případ způsobení škody pojištěn, musí nést náhradu škody ve své vlastní sféře a je povinen náhradu škody poškozenému poskytnout.

Náhradu škody tedy může odpovědný subjekt poskytnout poškozenému dobrovolně, pokud není sporu o tom, že je za způsobenou škodu odpovědný a není mezi stranami sporu o výši škody. Odpovědný subjekt ovšem také může odmítnout poškozenému poskytnout náhradu škody, pak poškozenému nezbyvá nic jiného, než se domáhat na odpovědném subjektu náhrady škody soudní cestou v rámci občanského soudního řízení.

Poškozený je v tomto typu občanskoprávního řízení – sporného řízení žalobcem, je tedy na poškozeném, aby prokázal všechny konkrétní předpoklady odpovědnosti za škodu a prokázal, že je naplněna odpovědnost škůdce za vzniklou škodu, tedy že škodu je možné připsat k tíži škůdci. Poškozený musí též naprosto bezpochybně prokázat výši způsobené škody. Otázka výše škody je přitom v praxi často problematická a zejména při způsobení újmy na zdraví bude např. psychická újma předmětem znaleckého zkoumání. Ustanovení § 136 občanského soudního řádu přitom k výši škody uvádí, že nelze-li výši škody bezpečně zjistit, pak soud určí výši škody přibližně, podle provedených důkazů.

Judikatura se vyslovuje v otázce uplatnění náhrady škody k situacím, kdy škůdce svým jednáním spáchá trestný čin, při kterém dojde ke vzniku škody. Poškozený pak může uplatnit svůj nárok na náhradu škody v trestním řízení, kdy trestní soud bude rozhodovat o nároku poškozeném v adhezním řízení. Pokud je poškozenému přiznána na náhradě škody nižší částka, než kterou poškozený uplatnil v tomto řízení, zpravidla trestní soud odkáže poškozeného ve zbytku na uplatnění tohoto nároku na řízení ve věcech občanskoprávních. Pokud ovšem trestní soud přizná poškozenému náhradu škody v nižší částce, aniž poškozeného odkázal na řízení ve věcech občanskoprávních, jde v této zbývající části nároku o věc nerozsouzenou a tuto část nároku lze uplatnit žalobou v občanském soudním řízení (R 31/83¹¹⁵).

Jak je uvedeno výše, při způsobení škody více škůdci je na poškozeném, zda se bude soudně domáhat náhrady škody pouze na jednom škůdci, nebo zda svůj nárok uplatní vůči všem škůdcům. Pokud poškozený uplatní svůj nárok na náhradu škody před soudem pouze vůči jednomu z více odpovědných škůdců, tak je možné i na tomto jednom škůdci domáhat se náhrady celé škody, to ovšem za předpokladu, že jde o případ solidární odpovědnosti více škůdců. Pokud by se nejednalo o solidární odpovědnost a soud by podle ustanovení § 438 odst. 2 občanského zákoníku určil podíly jednotlivých škůdců, pak škůdci uloží povinnost náhrady škody, která se bude rovnat podílu na něj připadajícího a ve zbytku nároku žalobu zamítne.

Uplatní-li poškozený svůj nárok na náhradu škody vůči všem škůdcům, má na výběr, zda se bude na všech domáhat náhrady škody společně a nerozdílně, nebo se může na každém z nich domáhat podílu, který na něj podle jeho účasti na způsobení škody připadá. V případě solidární odpovědnosti za způsobenou škodu bude pro poškozeného výhodné, aby se domáhal na všech

¹¹⁵Eliáš a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde Praha a.s., 2008, str. 983.

škůdcích náhrady škody společně a nerozdílně. Soud škůdcům uloží povinnost k náhradě škody společně a nerozdílně, s tím, že pokud jeden škůdce uhradí celý nárok poškozeného, má vůči ostatním škůdcům postih podle ustanovení § 440 občanského zákoníku. Tam, kde se nejedná o případ solidární odpovědnosti za škodu, uloží soud každému z více škůdců povinnost, nahradit poškozenému takový podíl z celkové škody, který na něj připadá.

13. Promlčení práv z odpovědnosti za škodu

Otázka promlčení nároků vyplývajících z odpovědnosti za škodu je systematicky zařazena k úpravě promlčení jako takového, tedy mezi ustanoveními § 100 a následujících občanského zákoníku. Ustanovení § 106 a § 108 upravuje promlčení práva na náhradu škody, když stanoví, že se právo na náhradu škody promlčí za dva roky ode dne, kdy se poškozený dozví o škodě a o tom, kdo za ni odpovídá. Promlčecí doba dvou let je tedy subjektivní promlčecí dobou, neboť její počátek je stanoven ode dne, kdy se poškozený dozví o škodě a o odpovědném subjektu. Subjektivní promlčení lhůta je doplněna objektivní promlčecí lhůtou, která činí tři roky a u škody způsobené úmyslně je stanovena tato objektivní lhůta na deset let. Počátek promlčecí lhůty objektivní je přitom stanoven ode dne, kdy došlo k události, z níž škoda vznikla.

Speciální úprava promlčení je stanovena pro právo na náhradu škody, jde-li o škodu na zdraví. U škody na zdraví, lépe řečeno újmy na zdraví je občanským zákoníkem vyloučena objektivní promlčecí doba, čili práva z újmy na zdraví se promlčují podle výše zmíněné úpravy subjektivní promlčecí doby, která činí dva roky ode dne, kdy se poškozený dozví o vzniku újmy a o tom, kdo je za ni odpovědný. Z titulu újmy na zdraví je možné domáhat se náhrady za ztížení společenského uplatnění, náhrady za bolest, náhrady za ztrátu na výdělku, náhrady nákladů na léčení. Každý z těchto nároků má přitom stanoven počátek doby promlčení jinak, a to tak, aby časový okamžik odpovídal danému nároku.

Pro náhradu účelně vynaložených nákladů na léčení, se promlčecí doba stanoví ode dne skutečného vynaložení nákladů, nejpozději ode dne skončení léčení, pro náhradu za ztrátu na výdělku po dobu pracovní neschopnosti, promlčecí doba začíná ode dne vyplacení poslední dávky nemocenského, pro náhradu za ztrátu na výdělku po skončení pracovní neschopnosti. Promlčecí doba běží pro každou vyplacenou mzdu, která je nižší než původně dosahovaný výdělek samostatně, bolestné se promlčuje ode dne ukončení léčebného procesu a ztížení společenského uplatnění se promlčuje, ode dne kdy jsou prokazatelné nepříznivé následky pro životní úkony poškozeného.¹¹⁶

Jednotlivá práva z odpovědnosti za škodu musí poškozený uplatnit v promlčecí době u soudu, občanský zákoník stanoví pouze pro určité zvláštní typy odpovědnosti za škodu jako podmínku úspěšného uplatnění práva u soudu, že právo musí poškozený nejprve uplatnit u

¹¹⁶ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné 2. 4 vydání. Praha: ASPI, 2006, str. 488 a násl.

odpovědné osoby. Mezi tyto zvláštní typy odpovědnosti za škodu patří např. odpovědnost za škodu na věcech vnesených, umístěných nebo odložených. Poškozený musí své právo na náhradu škody nejprve uplatnit u provozovatele určité činnosti, s nímž je odkládání věcí spojeno, a to ve lhůtě patnácti dnů ode dne, kdy se o škodě dozvěděl. Neuplatněním práva u provozovatele v této poměrně krátké době jeho právo z odpovědnosti za škodu zaniká a nemůže být ani přiznáno soudním rozhodnutím. Uplatnění práva na náhradu škody u odpovědné osoby je stanoveno též např. u odpovědnosti za škodu způsobené při přepravě osob či věcí. Práva z přepravy se navíc promlčují již za jeden rok, s výjimkou případů škody při přepravě osob.

Zajímavou otázkou je promlčitelnost práv na poskytnutí přiměřeného zadostiučinění za neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti podle právní úpravy § 13 občanského zákoníku, které dovoluje přiznat na náhradě nemajetkové újmy peněžité zadostiučinění, které nepodléhá tabulkovému ohodnocení, tak jak je tomu u újmy způsobené na zdraví, kde se posuzuje způsobený zásah do zdraví podle vyhlášky Ministerstva zdravotnictví č. 440/2001 Sb., ve znění pozdějších právních předpisů, která oceňuje jednotlivá poškození zdraví.

K otázce promlčitelnosti práv při zásahu do nemajetkových práv poškozeného K. Eliáš¹¹⁷ dovozuje, že: „zatímco v případě práva na náhradu škody na majetku jde o právo majetkové újmy se všemi důsledky s tím spojenými, u práva na náhradu škody na zdraví se jedná o právo osobní, a to opět se všemi důsledky s tím spojenými. Zvláštní ustanovení § 106 o promlčení práva na náhradu škody je proto nutno vyložit zužujícím způsobem tak, že se vztahuje jen na majetkové právo na náhradu škody na majetku. Nikoli na reparační právo osobní u škody na zdraví, jiný výklad by nebyl správný, neboť by nejenže nedostatečně rozlišoval mezi promlčitelnými subjektivními právy majetkovými a nepromlčitelnými subjektivními právy osobními, ale zejména by zastřel, že není-li promlčitelné právo vlastnické, o to více není nepromlčitelné právo osobní, jež se týká samé lidské osobnosti, resp. chráněného zdraví. Proto by jiný výklad nebyl s dostatek ústavně konformní“.

Tezi, že právo na přiměřené zadostiučinění za neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti nepodléhá promlčení, zastávala též judikatura. Obrat v otázce promlčitelnosti těchto práv v judikatuře nastal s rozhodnutím velkého senátu Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 31 Cdo 3161/2008¹¹⁸. Toto rozhodnutí Nejvyššího soudu znamená zásadní změnu v chápání promlčitelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy, výše zmíněné rozhodnutí uvádí, že: „právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích podle ustanovení § 13 odst. 2 občanského zákoníku podléhá promlčení“.

Po publikování výše uvedeného rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR došlo k obratu v rozhodování u obecných soudů, které začaly rozhodovat tak, že právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích, které je žalováno podle ustanovení § 13 odst. 2 občanského zákoníku podléhá promlčení a takovéto žaloby zamítaly.

¹¹⁷Eliáš a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde Praha a.s., 2008, str. 159.

¹¹⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 31 Cdo 3161/2008 ze dne 12. 11. 2008, dostupný na <http://www.nsoud.cz/Judikatura>

Své právní stanovisko k otázce promlčitelnosti práv na náhradu nemajetkové újmy v penězích vyslovil i Ústavní soud ČR, který se zachoval jako strážce nad ústavními právy jednotlivců a připustil možnost, že toto právo promlčení nepodléhá.

Ve svém nálezu spis. zn. II. ÚS 635/09¹¹⁹ ze dne 31. 8. 2010 uvádí, že, *Obecné soudy totiž musí mít při posuzování všech právních věcí na mysli - jakožto jakýsi interpretační korektiv při výkladu nejednoznačných právních norem - ideu spravedlnosti. V této souvislosti je vhodné ještě připomenout, že by bylo dle Ústavního soudu v rozporu s principem důvěry občana v právo, který je součástí komplexu formujícího principy materiálního právního státu podle ustanovení čl. 1 odst. 1 Ústavy, pokud by měl být jednotlivec zbaven svého oprávněného nároku toliko na základě nevyjasněné koncepce ne/promlčitelnosti tohoto práva.*

Judikatura nemůže být bez vývoje a není vyloučeno, aby (a to i při nezměněné právní úpravě) byla nejen doplňována o nové interpretační závěry, ale i měněna. Každá změna rozhodovací soudní praxe, zvláště jde-li o praxi nejvyšší soudní instance povoláné i k sjednocování judikatury nižších soudů, je ovšem jevem ve své podstatě nežádoucím, neboť takovouto změnou zjevně je narušen jeden z principů demokratického právního státu, a to princip předvídatelnosti soudního rozhodování. To je prioritním důvodem, proč platná právní úprava předepisuje pro soudy nejvyšších instancí i pro Ústavní soud zvláštní a závazná pravidla přijímání rozhodnutí v situacích, kdy jimi má být jejich dosavadní judikatura překonána."

Ústavní soud nemohl v dané věci ponechat stranou veškeré okolnosti případu, které se z výsledku řízení nabízejí. Předně stěžovatelka žalobu podala dne 13. listopadu 2006, v době, kdy se právo na nemajetkovou újmu jako takovou dle tehdy existující ustálené judikatury nepromlčovalo. Dále obecné soudy zcela formalisticky bez ohledu na princip právní jistoty, rovnosti v právech a nediskriminace v otázkách náhrady škody uzavřely, že uplatnění námitky promlčení není v rozporu s dobrými mravy. V tomto směru lze přisvědčit argumentaci vznesené v ústavní stížnosti stěžovatelkou, neboť nastalá situace, kdy až v rozhodnutí velkého senátu Nejvyššího soudu, vydaného dne 12. listopadu 2008 pod sp. zn. 31 Cdo 3161/2008 (in www.nsoud.cz) bylo judikováno, že právo na nemajetkovou újmu je promlčitelné ve tříleté promlčecí době (§ 100 občanského zákoníku), fakticky vytváří nerovnost mezi účastníky řízení. Stěžovatelka žalobu podala v dobré víře, že její právo promlčeno není a k odstranění tohoto nerovného postavení je proto soud oprávněn přihlédnout i konstatováním, že uplatnění námitky promlčení je v rozporu s dobrými mravy (§ 3 odst. 1 občanského zákoníku)."

Stanovisko Ústavního soudu ČR považuji v dané otázce za příznačné a plně se s ním ztotožňuji, neboť se domnívám, že by uplatněním zásady promlčitelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy v penězích došlo k nepřiměřeně přísnému a formalistickému zásahu do práv jednotlivců, pokud byli přesvědčeni o nepromlčitelnosti práv na náhradu nemajetkové újmy. Ke krajně přísným a nespravedlivým závěrům by mohly vést případy, kdy došlo u poškozeného k zásahu do jeho zdraví v důsledku spáchaného trestného činu, poškozený uplatnil nárok na náhradu škody v rámci trestního řízení, jelikož ovšem byl pachatel trestného činu zproštěn

¹¹⁹Nález Ústavního soudu spis. zn. II. ÚS 635/09 ze dne 31. 8. 2010, dostupný z nalus.usoud.cz/Search/Search.aspx

obžaloby (a to např. i z důvodu jeho nepřičetnosti v době způsobení škody na zdraví) nebylo právo na náhradu škody na zdraví trestním soudem poškozenému přiznáno. Poškozený tedy po skončení trestního řízení uplatní své právo u civilního soudu, a to v době, kdy se právo na přiznání peněžitého zadostiučinění považovalo, dle judikatury soudů za neprohlášené, a ten rozhodne tak, že právo na poskytnutí peněžitého zadostiučinění v penězích je promlčeno.

Výše uvedený případ neuvádím pouhou náhodou, ale uvádím ho z toho důvodu, že jsem se přesně s výše popsáním případem ve své koncipientské praxi setkala. Škůdce byl v rámci trestního řízení zproštěn obžaloby z trestného činu z důvodu své nepřičetnosti, v rámci žaloby na ochranu osobnosti v civilním řízení pak namítal promlčení práva na peněžité zadostiučinění. S ohledem na výše uvedený nálezn Ústavního soudu bylo rozhodnuto tak, že právo na přiznání peněžitého zadostiučinění v penězích z titulu nemajetkové újmy není promlčeno, neboť uplatnění námítky promlčení shledal v daném případě soud v rozporu s dobrými mravy.

14. Náhrada škody a její rozsah

Stěžejním pojmem souvisejícím s odpovědností za škodu je náhrada způsobené škody. K náhradě škody směřuje celá právní úprava odpovědnosti za škodu. Občanský zákoník stanoví způsob a rozsah náhrady škody systematicky v závěrečných ustanoveních o odpovědnosti za škodu. Rozsah náhrady škody vymezuje, jakou výši škody je povinen škůdce poškozenému nahradit, způsob náhrady škody pak určuje, jakou formou se náhrada škody poskytuje. Náhrada škody by měla být tak dostatečná, aby poškozenému bylo umožněno obnovit stav před vznikem škody.

Občanský zákoník ve svém ustanovení § 442 uvádí, že se hradí skutečná škoda a to, co poškozenému ušlo, tedy ušlý zisk. Úplná náhrada škody však nebyla původně koncepčně v občanském zákoníku stanovena. Ustanovení § 442 původního znění občanského zákoníku přiznávalo náhradu škody pouze u skutečné škody, a to uvedením do původního stavu, s tím, že pokud není uvedení do původního stavu možné nebo účelné, pak se hradí škoda v penězích.

Náhradu i jiné než skutečné škody umožňoval druhý odstavec výše uvedeného ustanovení, který stanovil, že pokud byla škoda způsobena úmyslně, má soud oprávnění přiznat náhradu i jiné škody, jestliže by nepřiznání této další náhrady odporovalo pravidlům socialistického soužití. Ani úmyslné způsobení škody tedy nezakládalo právo pro poškozeného na náhradu veškeré škody, když přiznání práva na náhradu veškeré škody bylo ponecháno na úvaze soudu. Náhradu skutečné škody po vzoru občanského zákoníku převzal i hospodářský zákoník, zákon č. 138/1970 Sb., který ve svém ustanovení § 147 odst. 1 stanovil, že předmětem náhrady je to, oč se majetek poškozené organizace škodnou událostí zmenšil. U škod na zemědělských a lesních porostech a škod na živočišné produkci navíc podléhal náhradě také ušlý zisk. Náhrada ušlého zisku byla stanovena pouze pro dané obory hospodářské činnosti, které byly pro sovětské pojetí hospodářství klíčové.

Zásada, podle které se náhrada škody poskytovala pouze pro škodu skutečnou, nebyla v době vzniku občanského zákoníku, tedy v polovině šedesátých let dvacátého století typická ani pro státy tzv. sovětského bloku, navíc právní úprava občanského zákoníku z roku 1950 stanovila, že se hradí nejen skutečná škoda, nýbrž i to, co poškozenému ušlo.

Opuštění zásady plné náhrady škody v občanském právu představovalo naprosto nekoncepční změnu, která byla již při svém vzniku oprávněně kritizována, a bylo poukazováno na skutečnost, že náhrada pouze skutečné škody povede k neoprávněnému zužování odpovědnosti škůdců na úkor nevinných poškozených, a tím ve svých důsledcích i k porušení principu rovného postavení účastníků. Jedinou kodifikací, která u nás ve své době zachovala standart plné náhrady přímé škody, tak byl zákoník o mezinárodním obchodu (zákon č. 101/1963 Sb.), který stanovil, že se hradí skutečná škoda i ušlý zisk. Tento standard převzal obchodní zákoník a v důsledku novely občanského zákoníku, zákona č. 509/1991 Sb., rovněž i občanský zákoník v platném znění¹²⁰.

Skutečnou škodu vykládá judikatura jako újmu spočívající ve zmenšení majetkového stavu poškozeného a reprezentující majetkové hodnoty, které bylo nutné vynaložit, aby došlo k uvedení věci do předešlého stavu¹²¹. V případě, že nelze opatřit věc ztracenou nebo zničenou škodnou událostí, pak se za skutečnou škodu považuje i hodnota nákladů vynaložených na obstarání této věci nebo zhotovení její kopie¹²². Uvedený přístup se přiklání k pojetí, že škůdce je povinen hradit škodu, která vznikla na věci. Pozitivní škoda tedy vzniká dle uvedeného pojetí na aktivních majetkových hodnotách, přičemž zatížení majetku poškozeného pohledávkou se za škodu nepovažuje.

Nejvyšší soud ČR¹²³ k pojetí škody dodává, že škoda na majetku poškozeného vzniká až zaplacením pohledávky, nikoli již jejím vznikem. Uvedený přístup pojem škody zužuje, nepřihlíží totiž k tomu, že vznikem pohledávky dochází ke zvětšení pasiv poškozeného a naopak ke zmenšení hodnoty jeho aktivního majetku. Aby poškozený dosáhl náhrady škody je nucen nejprve ze svého majetku vynaložit určité plnění, k němuž by nebyť škodné události nebyl povinen a teprve následně se může domáhat na škůdci náhrady toho, co musel takto vynaložit. Za škodu se tedy považuje zmenšení majetkových aktiv poškozeného, nikoli zvětšení jeho pasiv.

Občanský zákoník ve svém současném pojetí ovšem takto jednoznačnou odpověď nedává, neboť pojem škoda vůbec blíže nedefinuje. V odborné literatuře se lze setkat též s názorem, podle něhož za situace, kdy škůdce zavdává protiprávně příčinu vzniku pohledávky poškozeného vůči třetí osobě, teze, že škoda nevzniká poškozenému již vznikem pohledávky, ale až jejím zaplacením, nekonvenuje s článkem 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, neboť bez spravedlivého důvodu poskytuje vyšší ochranu majetku škůdce než majetku poškozeného¹²⁴.

¹²⁰ Eliáš, K., Obsah, způsob a rozsah náhrady škody v soukromém právu, Právní rádce 12/2007, dostupný také na <http://pravniradce.ihned.cz>.

¹²¹ Eliáš a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde Praha a.s., 2008, str. 970.

¹²² Tamtéž.

¹²³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, publikované pod spis. zn. R 14/05, Eliáš, K., Obsah, způsob a rozsah náhrady škody v soukromém právu, Právní rádce 12/2007, dostupný také na <http://pravniradce.ihned.cz>.

¹²⁴ Tamtéž.

Ve starší judikatuře Nejvyššího soudu¹²⁵ se lze setkat též s názorem, že není potřeba, aby poškozený vynaložil peněžní prostředky na odstranění škody, kterou způsobil škůdce poškozenému, k tomu, aby se mohl domáhat náhrady způsobené škody. Náhrady škody se lze domáhat z titulu způsobené škody, bez ohledu na to, zda poškozený skutečně na náhradu škody již vynaložil finanční prostředky ze svého majetku. Vznikem škody tak došlo k zásahu do majetkové sféry poškozeného, spočívající ve zmenšení majetku na straně poškozeného.

Skutečnou škodou se podle ustálené právní teorie považuje zmenšení majetkového stavu poškozeného škodlivou událostí. Výše skutečné škody vyjadřuje peněžní vyvážení zmenšení majetku poškozeného, popř. majetkové hodnoty nutné pro uvedení do původního stavu, může vyjadřovat také náklady účelně vynaložené k odvrácení škody, náklady účelně vynaložené k vyvážení majetkových důsledků toho, že uvedení do původního stavu nebylo provedeno, popř. náklady vynaložené účelně v důvodném očekávání, že se druhá strana bude chovat podle práva, nikoli protiprávně. Skutečnou škodu tedy představuje škoda na věci, dále škoda na majetkových právech a též škoda na jiných hodnotách.

Ušlý zisk byl soudy definován jako újma, která vzniká proto, že u poškozeného nemůže dojít vlivem škodní události ke zhodnocení či rozmnožení majetkových hodnot, ačkoli by k tomuto zvětšení majetku poškozeného za běžných okolností došlo, nebo by se zvětšení majetku poškozeného dalo očekávat.

V důsledku škodní události mohou vznikat poškozenému i jiné druhy škod, než pouze skutečná škoda a ušlý zisk. Jedná se zejména o jakési druhotné škody, které mohou vznikat i třetím osobám. Z druhotných škod je asi nejvíce diskutovanou z pohledu náhrady škody nepřímá škoda. Nepřímou škodou se zpravidla rozumí majetková újma vzniklá třetí osobě proto, že poškozeného zasáhla škodná událost a v důsledku vztahu této osoby k poškozenému, vzniká majetková ztráta i této třetí osobě¹²⁶. Za nepřímou škodu můžeme označit případy, kdy v důsledku nastalé újmy na zdraví u poškozeného dojde k fatální změně rodinného života poškozeného a jeho blízkých a tím pádem i ke změně finanční situace rodiny poškozeného.

Jako nepřímou škodu lze označit i situaci, kdy třetí osoba přeruší nebo omezí svou výdělečnou činnost z důvodu poskytování osobní péče poškozenému. V praxi se lze setkat také se situacemi, kdy se ke škodné události náhodně či z podnětu jiného subjektu přidruží další okolnosti, způsobující další škodu, i tyto další nastalé škody lze hodnotit jako škody nepřímé. Náhrada škody se u nepřímé škody nepředpokládá, ledaže by náhradu nepřímé škody stanovil výslovně občanský zákoník.

Platná právní úprava občanského práva předpokládá náhradu nepřímé škody v ustanoveních § 444 odst. 3, dále v ustanovení § 448 a § 449 odst. 3 občanského zákoníku, v jiných případech se poškozenému náhrada nepřímé škody nepřiznává a musí si ji tak nést ve své majetkové sféře.

¹²⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu spis. zn. R 55/1971, Pokorný, M, Hochman, J, Odpovědnost za škodu v právu občanském a pracovním, 3. aktualizované vydání podle stavu k 1. 10. 2008, Praha. Linde Praha a.s., str. 86.

¹²⁶ Eliáš a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde Praha a.s., 2008, str. 975.

K. Eliáš¹²⁷ k uvedenému dodává, že ve skutečnosti v podobných případech nejde o nepřímou škodu v právním slova smyslu, nemá tedy význam rozlišovat mezi přímou a nepřímou škodou, ale daleko důležitější v daných případech je zabývat se posouzením těchto případů z hlediska existence či neexistence příčinné souvislosti mezi škodnou událostí a škodou. Pokud jde o obecnou úpravu povinnosti hradit škodu podle § 420 občanského zákoníku, nabízí se ke zvážení teorie adekvátní příčinnosti, při které je podstatné, co je ještě zaviněním škůdce kryto.

Odborná literatura rozlišuje mimo jiné také škodu předvídatelnou a nepředvídatelnou. Občanský zákoník s těmito pojmy přímo nepracuje, nicméně se s nimi setkáváme v právu obchodním, kdy obchodní zákoník stanoví, že náhradě škody nepodléhá škoda, jež převyšuje škodu, kterou v době vzniku závazkového vztahu povinná strana jako možný důsledek porušení své povinnosti předvíдалa nebo kterou bylo možno předvídat s přihlédnutím ke skutečnostem, jež v uvedené době povinná strana znala nebo měla znát při obvyklé péči. Obecně se tento závěr bezvýjimečně použije při porušení smluvní povinnosti, při deliktní odpovědnosti se výše uvedený závěr nepoužije vždy, někteří autoři dokonce pro deliktní odpovědnost vylučují možnost, že by byla náhrada nepředvídatelné škody vyloučena. V oblasti občanského práva je potřeba pro naplnění obecné odpovědnosti za škodu splnit obligatorní předpoklady, mezi které patří také zavinění, tedy alespoň nevědomá nedbalost, kdy škůdce nevěděl, že porušením právní povinnosti může vyvolat škodlivý následek, ale vědět měl a mohl. Prokáže-li škůdce, že nevěděl, a ani nemohl vědět o možnosti škodlivého následku, nemohl tedy existenci škodlivého následku předvídat, pak se zproští povinnosti k náhradě škody, a to i škody nepředvídatelné. Tuto skutečnost musí ovšem škůdce náležitě prokázat.

Jednotlivé kvalifikované skutkové podstaty odpovědnosti za škodu mají stanovené speciální předpoklady pro vznik odpovědnostního vztahu mezi škůdcem a poškozeným. Pokud je přitom podle těchto zvláštních skutkových podstat vyžadováno pro vznik odpovědnosti za škodu zavinění ve formě úmyslu, např. u škody způsobené úmyslným jednáním proti dobrým mravům nebo u škody způsobené tím, kdo se vlastní vinou uvede do takového stavu, že není schopen ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky, pak se hledisko předvídatelnosti škody nepoužije, neboť úmysl škůdce zde není vyžadován pro způsobení škody, ale k uvedení se do stavu ve kterém není škůdce schopen ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky nebo k porušení dobrých mravů. Předvídatelnost škody se neuplatňuje ani v případech tzv. objektivní odpovědnosti za škodu, tedy odpovědnosti, pro jejíž vznik není potřeba existence zavinění na straně škůdce.

V právní teorii se vyskytuje také pojem veškerá škoda, která v sobě zahrnuje škodu podléhající náhradě, tedy jak je výše uvedeno, hradí se skutečná škoda a ušlý zisk. U pojmu ušlý zisk si dovoluji se více zastavit a na vybraných rozhodnutích Nejvyššího soudu ČR se pokusím tento pojem blíže vymezit.

¹²⁷ Eliáš, K., Obsah, způsob a rozsah náhrady škody v soukromém právu, Právní rádce 12/2007, dostupný také na <http://pravniradce.ihned.cz>.

Dle judikatury Nejvyššího soudu ČR¹²⁸ se dovozuje, že ušlým ziskem může být i ztráta vyvolaná tím, že poškozený byl nucen zaplatit pokutu na základě rozhodnutí později zrušeného pro nezákonnost a přišel tak o výnos s těmito penězi spojenými.

U tohoto rozhodnutí bych si dovolila trochu více se zastavit, neboť mi výše uvedené rozhodnutí připadá trochu kontroverzní. V žádném případě nechci zpochybňovat možnost bránit se proti nezákonnému rozhodnutí použitím a využitím řádných či mimořádných opravných prostředků stanovených zvláštním procesním předpisem, nicméně se již neztotožňuji s tím, že bude ten, kdo musel uhradit pokutu tvrdit, že pokud by nemusel uhradit pokutu, mohl své peněžní prostředky investovat do některého finančního instrumentu. Ušlý zisk ve ztrátě vyvolané uhrazením pokuty není dle mého názoru tak snadné prokázat a tento také vyčíslit.

Jak uvádí další rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR¹²⁹ tak se majetková újma způsobená tím, že škodná událost zasáhla do průběhu děje vedoucího k určitému zisku, odškodňuje jen za předpokladu, že k ní došlo v příčinné souvislosti s protiprávním jednáním škůdce, pouhé tvrzené zmaření zamýšleného podnikatelského záměru poškozeného k odškodnění nestačí.

Platná právní úprava občanského práva nestanoví žádnou maximální hranici při náhradě škody a neumožňuje, aby poškozený uzavřel se škůdcem dohodu o náhradě škody, předtím než ke škodě dojde. Po vzniku škody je podle platné právní úpravy možné, aby se škůdce s poškozeným dohodl o rozsahu náhrady škody.

Při způsobení škody na věci, popř. majetku je škůdce povinen poškozenému nahradit veškerou způsobenou škodu, tzn. skutečnou škodu i ušlý zisk. Škoda způsobená na zdraví je upravena občanským zákoníkem speciálním ustanovením, které definuje jednotlivé nároky, které se při škodě na zdraví odškodňují, jedná se o jednorázové odškodnění bolesti poškozeného, ztížení společenského uplatnění, náhrady nákladů léčení a dále se poskytuje náhrada za ztrátu na výdělku, případně důchodu, konečně občanský zákoník zavádí též jednorázové odškodnění při způsobení smrti poškozeného vlivem škodní události.

Náhrada škody na věci by měla být tedy taková, aby poskytla poškozenému možnost pořídit si jinou věc bezvadnou. Výše náhrady škody by měla být v ideálním případě tak vysoká, aby si za ni mohl poškozený opatřit věc stejného druhu a kvality jako byla věc zničená nebo poškozená vlivem škodní události. Z uvedeného je patrné jaký způsob náhrady škody občanský zákoník preferuje, když na první místo způsobu náhrady škody klade peněžitou náhradu škody, pouze za předpokladu, že o to poškozený požádá a že je takový způsob možný a účelný, je možné poskytnout náhradu škody uvedením v předešlý stav. Při způsobení škody úmyslným jednáním

¹²⁸Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 25 Cdo 296/2006 ze dne 23. 8. 2007, Vojtek, P. Náhrada škody podle občanského zákoníku. Přednáška pro ČAK Brno ze dne 6. 4. 2011, www.cak.cz/assets/nahrada-skody-podle...petr-vojtek_2.ppt

¹²⁹Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 25 Cdo 818/2005 ze dne 25. 1. 2006, Vojtek, P. Náhrada škody podle občanského zákoníku. Přednáška pro ČAK Brno ze dne 6. 4. 2011, www.cak.cz/assets/nahrada-skody-podle...petr-vojtek_2.ppt

škůdce, které naplňuje znaky trestného činu, je připuštěno, aby se poškozený při náhradě škody uspokojil též z majetkového prospěchu, který škůdce nabyl.

Domnívám se, že v praxi nejsložitější otázkou související s odpovědností za škodu a její náhradou je otázka vyčíslení škody. Občanský zákoník k výši škody na věcech uvádí, že se při stanovení výše škody na věci, vychází z ceny věci v době poškození, přičemž touto cenou je hodnota věci v okamžiku, kdy došlo ke vzniku škody. Je-li škodnou událostí věc prakticky nepoužitelná, tedy ji nelze použít k tomu účelu, ke kterému je určena, pak se při náhradě škody vychází z ceny, za kterou si poškozený může obstarat jinou druhově i kvalitativně stejnou věc, s přihlédnutím k jejímu opotřebení.

Není přitom rozhodné, jak poškozený naloží s danou poškozenou věcí, může ji darovat, využít k jinému účelu či dokonce zcizit a přesto má stále nárok na náhradu škody na této věci¹³⁰.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že u starších, určitý čas používaných věcí se náhrada škody poskytuje ve výši, za kterou si poškozený pořídí jinou věc stejného druhu i stejné kvality, nicméně od ceny nové věci, kterou si bude muset poškozený zakoupit, či jinak obstarat se odečte hodnota opotřebení věci. Výši náhrady škody neovlivňuje skutečnost, jakou formou si poškozený opravu věci zajistí, nezáleží tedy na tom, zda si nechá věc opravit v odborném servisu, či zda si opravu zajistí sám. Výše náhrady škody způsobené u nové věci je pak dána její celou cenou pořizovací.

Otázka výše náhrady poskytované škody je dotvářena též judikaturou. Z bohaté škály soudních rozhodnutí bych chtěla zmínit některá významná.

Za klíčové rozhodnutí v otázce výše náhrady škody považuji rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, publikované pod spis. zn. R 54/2003¹³¹, ve kterém Nejvyšší soud vyjádřil názor, že při stanovení výše škody vzniklé poškozením věci použité a částečně opotřebované musí být přihlédnuto k obvyklé (tržní) ceně věci v době poškození a k rozsahu poškození, přičemž od částky vyjadřující náklady na opravu věci musí být odečtena částka odpovídající zhodnocení věci její opravou proti původnímu stavu.

Výše uvedené hledisko pro náhradu škody bylo však do jisté míry pozměněno výkladem Ústavního soudu ČR¹³², který dovodil, že rozsah náhrady škody musí zohlednit výši všech nutných prostředků, které byl poškozený nucen vynaložit k obnovení původního majetkového stavu, tak aby byla věc z technického hlediska stejně provozuschopná jako před škodnou událostí.

Ústavní soud v daném případě posuzoval náhradu škody při způsobené autonehodě, kdy pojišťovna vyplatila poškozenému pouze část finančních prostředků, které musel na opravu vozidla vynaložit s tím, že je nutné přihlédnout k amortizaci nových náhradních dílů, které byly při opravě poškozeného vozidla použity. Ústavní soud v posuzovaném případě uvádí, že je třeba přihlédnout i k tomu, že v případě havarovaného vozidla, byť opraveného novými díly je jeho

¹³⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 25 Cdo 2575/2000 ze dne 19. 9. 2002, dostupný z <http://www.nsoud.cz/Judikatura>.

¹³¹ Eliáš a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde Praha a.s., 2008, str. 985.

¹³² Nález Ústavního soudu spis. zn. II. ÚS 2221/07 ze dne 19. 3. 2008, dostupný z <http://nalus.usoud.cz>.

hodnota vždy nižší než původní hodnota použitého vozidla. Poškozený se v důsledku dopravní nehody, ačkoli si počínal podle práva a nic nezavil, dostává do situace, kdy je nucen vynaložit ze svého značnou částku na to, aby své vozidlo mohl vůbec používat jako před škodnou událostí. Jestliže poškozený má po provedení opravy havarovaného vozidla ve svém majetku vůz ve stavu odpovídajícím stavu před poškozením, dle znaleckého posudku opravou nedošlo ke zhodnocení vozidla, avšak sám poškozený musel vynaložit na uvedení vozu do předchozího stavu předmětnou částku, je zřejmé, že se jeho majetková sféra v důsledku škodné události zmenšila. Smyslem a účelem ustanovení o náhradě škody je zajistit, aby byla poškozenému v plné míře kompenzována majetková újma.

V každém individuálním případě je proto třeba pečlivě srovnat majetkový stav poškozeného před vznikem škody a po provedení opravy poškozeného vozidla, přičemž rozsah náhrady v penězích musí zohledňovat výši veškerých jím vynaložených prostředků nutných k obnovení provozuschopnosti vozidla, tedy původního majetkového stavu. S ohledem na možný vznik bezdůvodného obohacení v důsledku provedené opravy je nutné zvažovat i nezbytnost a účelnost vynaložených nákladů na uvedení věci do původního stavu.

Domnívám se, že tímto výkladem stanovil Ústavní soud ČR jistá pravidla pro soudy nižších stupňů pro rozhodování o výši náhrady škody, když neříká, že opravou starší věci provedenou novými díly dochází ke zhodnocení ceny věci, nicméně tuto možnost nevylučuje a stanoví, že je nutné v každém konkrétním případě zkoumat, zda opravou věci nedošlo ke zhodnocení věci a možnému vzniku bezdůvodného obohacení na straně poškozeného. V případě, že ke zhodnocení věci opravou provedenou novými díly nedojde, pak je na místě, aby poškozenému byla poskytnuta plná náhrada škody, tedy v plné výši to, co musel ze své majetkové sféry vynaložit na uvedení věci do původního stavu.

Prokázání výše způsobené škody je předpokladem pro úspěšné uplatnění náhrady škody v soudním řízení. Rozhodnutí Nejvyššího soudu R 13/1985¹³³ uvádí, že jestliže poškozený prokáže v občanském soudním řízení vznik škody, ale neprokáže její výši uplatněnou v žalobě, přizná soud náhradu škody ve výši, jež byla prokázána, ohledně té části škody, jejíž výši lze zjistit jen s nepoměrnými obtížemi nebo ji nelze zjistit vůbec, může soud s přihlédnutím k výsledkům provedeného dokazování použít ustanovení § 136 občanského soudního řádu. Výše škody na věci nemusí být prokázána vyúčtováním její opravy, lze vycházet z ceny věci v době poškození a z rozsahu poškození.

Jak jsem uváděla výše, náhrada újmy způsobené na zdraví je upravena v občanském zákoníku zvláště a odškodňují se pouze nároky stanovené občanským zákoníkem.

Újma způsobená na zdraví se odškodňuje vždy v penězích, a to buď vyplacením jednorázového peněžního plnění, nebo hrazením renty, opakovaného plnění. Mezi jednorázové peněžité nároky náhrady za způsobení újmy na zdraví občanský zákoník stanoví odškodnění účelně vynaložených nákladů spojených s léčením, odškodnění bolestného a ztížení

¹³³<http://salvia2.gurkol.net/>

společenského uplatnění a při usmrcení poškozeného vyplacení jednorázového odškodnění pozůstalým a nárok na vyplacení přiměřených nákladů spojených s pohřbem.

Charakter opakujícího se peněžitého plnění má nárok na náhradu ztráty na výdělku, případně důchodu a nárok na náhradu nákladů na výživu pozůstalým.

U způsobené újmy na zdraví musí být splněny všechny stanovené předpoklady pro vznik škody, aby mohla být předmětem odškodnění. V praxi může určitý problém vyvolávat naplnění příčinné souvislosti mezi jednáním škůdce a vznikem újmy na zdraví.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu publikované pod spis. zn. R 46/1983¹³⁴ uvádí, že příčinnou souvislost mezi pracovněprávním úrazem a onemocněním způsobujícím invaliditu pracovníka nelze vyloučit pro zdravotní predispozice pracovníka, jestliže pracovní úraz nemoc vyvolal nebo byl alespoň jednou z hlavních příčin invalidity, popřípadě příčinou dovršující invaliditu pracovníka.

Jednotlivé nároky vznikající poškozeným při újmě způsobené na zdraví

1. Jednorázové peněžité nároky

1.1 Účelně vynaložené náklady spojené s léčením

Nárok na náhradu nákladů spojených s léčením může na subjektu odpovědném za vznik újmy na zdraví uplatnit poškozený, nebo ten, kdo tyto náklady skutečně vynaložil. Náhrada těchto nákladů se přiznává pouze tehdy, když nepodléhají úhradě ze všeobecného zdravotního pojištění. Dle učebnice občanského práva Masarykovy univerzity v Brně¹³⁵ se těmito náklady rozumí např. výdaje vynaložené na zdravotní a rehabilitační pomůcky, náklady na vydatnější či dietní stravu, náklady vynaložené na pomoc poskytovanou poškozenému po dobu nemoci jinou osobou apod. Uvedený výčet nákladů, které podléhají odškodňování, byl vyložen též judikaturou¹³⁶, která jejich rozsah modifikovala a uvádí, že: „*ustanovení § 449 odst. 1 občanského zákoníku zakládá nárok na náhradu účelně vynaložených nákladů spojených s léčením následků újmy na zdraví způsobené škůdcem, tedy nákladů, jejichž účelem je obnovení zdraví nebo alespoň zlepšení zdravotního stavu poškozeného, nikoliv nákladů, byť byly skutečně vynaloženy, na zajištění prací spojených s chodem jeho domácnosti, které poškozený vzhledem k trvalým následkům poškození zdraví nemůže sám vykonávat*“.

¹³⁴ Pokorný, M., Hochman, J., Odpovědnost za škodu v právu občanském a pracovním, 3. Aktuální vydání podle stavu k 1.10.2008. Praha. Linde Praha a.s., str. 89.

¹³⁵ Fiala, J. a kol. Občanské právo hmotné. 3. Doplněné a opravené vydání. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 1993, str. 362.

¹³⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky spis. zn. 25 Cdo 2456/2008 ze dne 19. 10. 2010, dostupný na <http://www.nsoud.cz/Judikatura>.

Judikatura Nejvyššího soudu ČR tedy nepovažuje peněžní plnění vynaložené poškozeným jiné osobě za pomoc při obstarávání domácnosti jako náklady vynaložené na léčení a jejich náhradu nepřiznává. V uvedeném případě přitom soudy posuzovaly otázku nároků ze způsobené újmy na zdraví u poškozené, která po prodělané operaci štítné žlázy na chirurgické klinice žalované nemocnice prodělala poruchu hlasu a poškození nervů, což vedlo k silnému dušení, poškozená se musela podrobit několika dalším operacím, byl jí přiznán částečný invalidní důchod a bylo zjištěno, že operační postup při operaci štítné žlázy byl jediným objektivně prokázaným zdrojem poškození jejího zdraví.

Soud poškozené přiznal náhradu za ztrátu na výdělku po dobu a po skončení pracovní neschopnosti, náhradu bolestného a za ztížení společenského uplatnění se zvýšením na desetinásobek, což odráželo skutečnost, že poškozená utrpěla újmu na zdraví v produktivním věku a musela výrazně omezit dosavadní způsob života.

Soud vzal za prokázané, že poškozená, která žije sama, v důsledku poškození zdraví není schopna provádět veškeré domácí práce, v tom jí pomáhají její zletilé děti a jejich partneři. Poškozená žádala přiznat měsíční rentu na výdaje za pomoc v domácnosti, tyto jí však soud nepřiznal s odůvodněním, že nároky na náhradu škody na zdraví upravuje občanský zákoník v ustanoveních § 444 až § 449a, při škodě na zdraví se podle § 445 občanského zákoníku peněžitým důchodem hradí ztráta na výdělku, jehož poškozený před poškozením dosahoval, a jeho výše se odvíjí od průměrného výdělku poškozeného.

V případě jiné majetkové újmy, jak již konstatoval odvolací soud, zákon přiznání peněžitého důchodu do budoucna neumožňuje. Nepřichází proto v úvahu formou renty nahrazovat zvýšené náklady na zajištění péče o poškozeného, a to ani za předpokladu, že náklady vznikají poškozenému průběžně.

Lze tedy shrnout, že náklady vynaložené na léčení, u kterých je možné domáhat se náhrady na jejich vyložení, jsou zejména náklady na nemocniční ošetření, léky, léčebné pomůcky, náklady na rehabilitaci, náklady spojené s přilepšením na stravě, náklady dietního stravování a náklady nejbližších příbuzných poškozeného spojené s návštěvami nemocného v nemocnici, náklady na ošetřovatele, to ovšem pouze za předpokladu, že jejich vynaložení bylo nezbytné ke zlepšení nebo stabilizaci zdravotního stavu poškozeného. Náklady vynaložené na léčbu musí být účelně vynaložené.

Náhrada těchto nákladů se poskytuje tomu, kdo je skutečně vynaložil, přičemž nárok na náhradu těchto nákladů je přípustný i pokud poškozený v průběhu léčení zemřel. Povinnost tvrzení a důkazní břemeno nese poškozený, popř. osoba, která náklady skutečně vynaložila, při neunesení důkazního břemene nelze náhradu nákladů na léčení přiznat.

1.2 Bolestné

Dalším jednorázově odškodňovaným nárokem poškozeného při utrpění újmy na zdraví je náhrada za vytrpěnou bolest. Odškodnění bolesti se poskytuje za bolest způsobenou poškozením na zdraví, dále za bolest způsobenou léčením poškozeného zdraví nebo odstraňováním utrpěných následků na zdraví. Za bolest se přitom považuje každé tělesné a duševní strádání způsobené újmou na zdraví osobě, která tuto újmu utrpěla a tato újma vznikla v souvislosti s protiprávním úkonem nebo zákonem kvalifikovanou událostí, která zakládá právo na náhradu škody. Náhrada za vytrpěnou bolest představuje pro poškozeného jistou satisfakci za vytrpěnou bolest, kterou samozřejmě nemůže zmírnit či odstranit.

Nárok na náhradu za vytrpěnou bolest má poškozený, který v důsledku protiprávního jednání škůdce či zákonem kvalifikované škodní události utrpěl nějaké zranění či tělesné nebo duševní strádání, které není možné označit pouze za přechodné, krátkodobé. Náhrada pak náleží i tomu, kdo utrpěl toto strádání následně při léčení, nebo následné rehabilitaci.

Právo na náhradu za vytrpěné bolesti je osobnostní právo, které náleží pouze poškozenému, pokud tedy poškozený uplatní právo na náhradu bolestného u soudu, ale před jeho rozhodnutím zemře je nutné soudní řízení zastavit. I pokud by bylo právo na náhradu bolestného pravomocně přiznáno soudním rozhodnutím, ale nebylo za života poškozeného naplněno, není možné, aby se pozůstalí domáhali jeho zaplacení.

Jak bylo uvedeno výše, právo na náhradu za vytrpěné bolesti se odškodňuje jednorázově, to ovšem neznamená, že v případě vzniku nových či dalších bolestí v důsledku pokračující léčby nemohou být tyto nové nároky na náhradu bolestného odškodněny.

Peněžitá výše vytrpěných bolestí se určuje tabulkově podle vyhlášky Ministerstva zdravotnictví ČR č. 440/2001 Sb., ve znění pozdějších právních předpisů, která stanoví pro jednotlivá tělesná a duševní poškození určitý počet bodů. Bodové ohodnocení zranění poškozeného provádí jeho ošetřující lékař, který vypracuje posudek oceňující jednotlivé vytrpěné bolesti a provede přepočty bodů na finanční plnění, když výše jednoho bodu je stanovena částkou 120,- Kč. Pro ilustraci si dovoluji uvést několik příkladů bodového ohodnocení zranění, když vyhláška např. stanoví za lehký otřes mozku 20 bodů, za vymknutí kolena 70 bodů, za ztrátu zubu 10 bodů, nebo za traumatickou amputaci ucha 60 bodů.

Vyhláška přitom nestanoví obdované peněžní náhrady jako definitivní, ale umožňuje soudu, rozhodujícímu o nároku poškozeného v ustanovení § 7 odst. 3 vyhlášky, přiměřeně náhradu za vytrpěné bolesti zvýšit, přičemž nestanoví maximální limit odškodnění. Konkrétní výše odškodnění je stanovena po zhodnocení všech významných okolností rozhodnutím soudu.

V praxi pak soudy často přistupují ke zvýšení náhrady bolestného, neboť dle vyhlášky by byly přiznávány velmi nízké finanční náhrady. Uvedené ustanovení tak přenechává soudu, aby v každém jednotlivém případě sám vymezil hypotézu právní normy ze širokého, předem neomezeného okruhu okolností, tedy aby sám podle svého uvážení posoudil, jaké zvýšení náhrady je v konkrétní posuzované věci "přiměřené". Úvaha soudu v tomto směru tedy není

zcela neomezená, neboť právní předpis tím, že rámcově stanoví předpoklady pro vznik nároku na základní výměru odškodnění a pro vznik nároku na jeho zvýšení, stanoví zároveň hlediska, ke kterým je třeba přihlížet a jimiž (jejich vzájemnou návazností a kombinací) je úvaha soudu o míře "přiměřenosti" zvýšení v jednotlivých zcela výjimečných případech hodných mimořádného zřetele usměrňována.

Ústavní soud ČR k výkladu ustanovení § 7 odst. 3 výše uvedené vyhlášky dodává, že je třeba vycházet z principu proporcionality a přihlídnout k závažnosti způsobené škody, možnosti jejího vyléčení či eliminace následků a k míře zavinění. Judikatura Ústavního soudu tedy v podstatě požaduje, aby některá kritéria posuzování práva na náhradu za bolest nebo náhradu za ztížení společenského uplatnění byla zohledněna dvakrát. Jednou je zohledňuje znalec, v rámci stanovení počtu bodů pro konkrétní následek a po druhé je zohledňuje soud při zvyšování náhrady soudem podle § 7 odst. 3 vyhlášky¹³⁷.

Ústavní soud se neztotožnil s ustáleným způsobem bodového ohodnocení poškození zdraví, kdy existuje určitá hierarchizace a gradace mezi základním bodovým ohodnocením, jeho navýšením posuzujícím lékařem a mimořádným zvýšením soudem a nespokojil se s kritérii vyžadovanými obvykle pro připuštění mimořádného navýšení náhrady škody soudem, které civilní judikatura chápe jako výjimečný institut, jemuž sluší spíše restriktivní přístup.

1.3 Ztížení společenského uplatnění

Ztížení společenského uplatnění se odškodňuje u poškozeného v tom případě, pokud má újmu na zdraví, kterou utrpěl v důsledku protiprávního jednání škůdce nebo v důsledku zákonem kvalifikované události trvalé a nepříznivé následky na zdraví, které dosahují takové intenzity, že ovlivňují jeho běžný život.

Dle ustanovení § 3 výše citované vyhlášky Ministerstva zdravotnictví ČR č. 440/2001 Sb., se ztížení společenského uplatnění poskytuje za následky škody na zdraví, které jsou trvalého rázu a mají prokazatelně nepříznivý vliv na uplatnění poškozeného v životě a ve společnosti, zejména na uspokojování jeho životních a společenských potřeb, včetně výkonu dosavadního povolání nebo přípravy na povolání, dalšího vzdělávání a možnosti uplatnit se v životě rodinném, politickém, kulturním a sportovním, a to s ohledem na věk poškozeného v době vzniku škody na zdraví.

Náhrada za ztížení společenského uplatnění vyjadřuje především ztrátu či omezení dosavadních schopností poškozeného uplatnit se v těch formách společenského života, které slouží rozvoji jeho osobnosti¹³⁸.

¹³⁷Nález Ústavního soudu ČR spis. zn. III. ÚS 350/2003, Koliba, I., Elischer, D., Hochman, J., Hunjan Koblihová, R., Tuláček, J.: Náhrada škody podle občanského a obchodního zákoníku, zákoníku práce, v oblasti průmyslového vlastnictví a podle autorského zákona. Praktická příručka. Praha: Leges, 2012, 175 s.

¹³⁸Švestka, J. Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Praha: Academia, 1966, str. 179.

Odškodňuje se tak omezená možnost seberealizace poškozeného ve sféře společenského, rodinného i kulturního života, stejně tak újma, která spočívá v tom, že poškozený má díky následkům újmy na zdraví omezenou možnost volby povolání. Mezi formy ztížení uplatnění ve společnosti patří taková zranění, která jsou viditelná navenek, ale i zranění, která viditelná nejsou, a přesto znamenají omezení pro poškozeného v jeho dosavadním životě.

Výše peněžitého odškodnění ztížení společenského uplatnění se určuje stejně, jako v případě bolestného podle tabulkového ohodnocení jednotlivých zásahů do života poškozeného stanovené ve vyhlášce Ministerstva zdravotnictví ČR č. 440/2001 Sb., ve znění pozdějších právních předpisů. Soudy by při rozhodování o konkrétním odškodnění ztížení společenského uplatnění měly zohlednit, jaké aktivity měl poškozený před vznikem škodní události a jaký byl způsob jeho života a jaké aktivity mu dovoluje jeho zdravotní stav po vzniku škodní události a jak se změnil způsob jeho života.

Vyhláška stanoví např. u jednostranné hluchoty bodové ohodnocení 500-1000 bodů a např. u potratu způsobeného v důsledku úrazu do ukončeného 23. týdne těhotenství 300 bodů. I v případě ztížení společenského uplatnění může soud přiměřeně výši odškodnění zvýšit. Právo na uhrazení peněžní náhrady za ztížení společenského uplatnění je právem osobním a se smrtí poškozeného zaniká.

Problematické vyčíslení nároku na ztížení společenského uplatnění se věnuje např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR 25 Cdo 847/2004.¹³⁹ V tomto sporu se řešilo, zda má poškozený nárok na zvýšení základního odškodnění za ztížení společenského uplatnění, tedy zda jde o případ mimořádného zřetele hodný, tak jak o něm hovoří ustanovení § 7 odst. 3 vyhlášky Ministerstva zdravotnictví ČR č. 440/2001 Sb., ve znění pozdějších právních předpisů.

Ze skutkového stavu výše zmíněného případu vyplynulo, že poškozený utrpěl vážný úraz v produktivním věku v důsledku dopravní nehody. Poškozený nicméně nadále pracoval jako pojišťovací poradce, i když se jeho pracovní výkon v důsledku úrazu snížil. Dále bylo konstatováno, že poškozený je vyřazen ze sportovního a kulturního života a také má psychické potíže v důsledku úrazu. Nejvyšší soud uvedl, že „*poškozený je jistě značně omezen ve všech oblastech svého života, včetně toho, že má psychické problémy, a jde tudíž o případ hodný mimořádného zřetele podle ustanovení § 7 odst. 3 vyhlášky, avšak přesto se nelze ztotožnit s názorem, že je namístě zvýšení odškodnění za ztížení společenského uplatnění o desetinásobek základního bodového ohodnocení. Prokazatelně nepříznivé důsledky poškození zdraví s trvalými následky byly již poškozenému odškodněny a takto výrazně zvýšená náhrada za ztížení společenského uplatnění je vyhrazena případům, kdy pro následky úrazu je poškozený téměř vyřazen ze života a kdy jeho předpoklady k uplatnění ve společnosti jsou téměř ztraceny, není schopen se sám obsloužit apod*“.

V praxi se lze často setkat s případy, kdy se poškozený domáhá náhrady za újmu na zdraví nikoli podle ustanovení § 444 a násl. občanského zákoníku, ale podle ustanovení o ochraně osobnosti fyzické osoby, kde není peněžitá náhrada za zásah do nemajetkové sféry poškozeného limitována.

¹³⁹Vojtek, P. Přehled rozhodnutí ve věcech náhrady škody. Praha: Judikatura, 2006.

K souběhu žalob z titulu náhrady nemajetkové újmy z náhrady škody na zdraví a z titulu ochrany osobnosti se vyjadřuje M. Ryška, soudce Krajského soudu v Brně, ve svém článku publikovaném v Právních rozhledech¹⁴⁰, ve kterém M. Ryška upozorňuje na judikaturu Nejvyššího soudu ČR¹⁴¹, podle které jsou nároky na náhradu škody na zdraví a na náhradu nemajetkové újmy při zásahu do osobnostního práva na zdraví samostatné. (...) „*Občanský zákoník proto právo na ochranu osobnosti fyzické osoby upravuje jako jednotné právo, jehož úkolem je v občanskoprávní oblasti zabezpečit respektování osobnosti fyzické osoby a její všestranný svobodný rozvoj. Jde o důležité rozvedení a konkretizaci článků 7, 8, 10, 11, 13 a 14 Listiny základních práv a svobod. Přitom v tomto jednotném rámci práva na ochranu osobnosti existují jednotlivá dílčí práva, která zabezpečují občanskoprávní ochranu jednotlivých hodnot (stránek) osobnosti fyzické osoby jako neoddělitelných součástí celkové fyzické a psychicko-morální integrity osobnosti. Ke vzniku občanskoprávních sankcí za nemajetkovou újmu způsobenou zásahem do osobnosti fyzické osoby (předpokládaných ustanovením § 13 občanského zákoníku) musí být jako předpoklad odpovědnosti splněna podmínka existence zásahu objektivně způsobitelného vyvolat nemajetkovou újmu spočívající buď v porušení, nebo jen ohrožení osobnosti fyzické osoby v její fyzické a morální integritě, tento zásah musí být neoprávněný (protiprávní) a musí zde být příčinná souvislost mezi tímto zásahem a neoprávněností (protiprávností) takového zásahu. Neoprávněným zásahem je zásah do osobnosti fyzické osoby, který je v rozporu s objektivním právem, tj. s právním řádem, přičemž dotčena tak může být jakákoliv z chráněných složek osobnosti fyzické osoby. Právo na ochranu zdraví je pak bez jakékoliv pochybnosti pro každého jedním z nejvýznamnějších, neboť má bezprostřední dopad na kvalitu existence fyzické osoby, resp. na její existenci vůbec“.*

Dle M. Ryšky toto nesystematické navyšování nároků vzniklých z titulu „náhrady škody za nemajetkovou újmu“ v podobě bolestného a náhrady za ztížení společenského uplatnění cestou ochrany osobnosti není přípustné ani účelné, neboť by vedlo k porušení ústavního principu proporcionality, nikoli z hlediska podhodnocení vzniklé nemajetkové újmy, ale z pohledu opačného, k němuž by případné duplicitní hodnocení a odškodnění téže nemajetkové újmy přispívalo. V systému kompletní ochrany osobnosti člověka je ochrana lidské osobnosti (resp. jednotlivých osobnostních statků) zakotvena nejen v obecné rovině v § 11 a násl. občanského zákoníku, ale i v jiných ustanoveních speciální povahy, která tuto obecnou právní ochranu zpřesňují či doplňují. V tomto rámci je pak právní ochrana lidského zdraví zakotvena, jedná-li se o relutární nároky z porušení těchto osobnostních statků vzešlé, právě v režimu „náhrady škody za nemateriální újmu“, tj. v § 444 odst. 1, 2 občanského zákoníku.

Dvojím hodnocením na lidském zdraví vzniklé nemajetkové újmy (v řízení o náhradu škody na zdraví i v řízení o ochranu osobnosti) by však docházelo k flagrantnímu porušení obecné právní zásady non bis in idem, neboť soudy by v obou řízeních řešily stále stejný skutek.

M. Ryška nicméně dodává, že nepochybně proto mohou existovat situace, v nichž ochrana osobnosti v určité souvislosti s porušením práva na zdraví své místo bude mít. Ty se ale musí týkat toliko odlišných věcí (v procesním slova smyslu), tj. skutků, nároků (jakkoli

¹⁴⁰ M. Ryška, Náhrada škody na zdraví a ochrana osobnosti, Právní rozhledy, 2009, č. 16, str.591-593.

¹⁴¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR, spis. zn. 30 Cdo 154/2007, ze dne 28. 6.

2007http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/obcanske-pravo/art_6618/nahrada-skody-na-zdravi-a-ochrana-osobnosti.aspx

pojmenovaných) a osob odlišných od skutků, nároků či osob spadajících do právního režimu náhrady škody na zdraví, resp. dále mohou nastat i tam, kde je právní úprava náhrady škody natolik paušální, že ji nelze považovat za vyčerpávající řešení daného problému.

O odlišnosti skutků v obou právních režimech (náhrada škody na zdraví a ochrana osobnosti) lze s úspěchem uvažovat např. v situacích osobnostních žalob podávaných v důsledku absence informovaného souhlasu pacienta, kdy předmětem ochrany osobnosti je odlišný osobnostní statek než lidské zdraví (konkrétně právo na informace, na sebeurčení a na svobodné individuální rozhodování pacienta). O různost nároků se jedná v případech, jsou-li cestou ochrany osobnosti nárokovány morální satisfakce (nejtypičtěji omluva za zásah) dle § 13 odst. 1 občanského zákoníku, kterých se cestou náhrady škody na zdraví domáhat nelze.

O odlišnosti osob lze hovořit tehdy, domáhají-li se příbuzní osoby, jejíž právo na zdraví bylo porušeno, ochrany vlastní osobnosti s poukazem na neoprávněný zásah do svého rodinného života, jehož kvalita neoprávněným zásahem do práva na zdraví osoby blízké utrpěla. Ochrana osobnosti má své místo i tam, kde „náhrada škody za nemateriální újmu“ je zcela paušální a neumožňuje individuální posouzení případu. Tak je tomu v případě jednorázového odškodnění při úmrtí osoby blízké dle § 444 odst. 3 občanského zákoníku, když však nutno zdůraznit, že předmětem ochrany zde není právo na život a zdraví zemřelého, ale právo pozůstalých na rodinný život, o který byli usmrcením osoby blízké připraveni.

Možnost takové právní cesty vedle nároků dle § 444 odst. 3 občanského zákoníku, připustil i Ústavní soud ČR¹⁴², dle kterého zákonodárce tímto ustanovením upravil způsob a rozsah náhrady za tento druh „*imateriální škody*“ s tím však, že tato úprava je natolik paušální, že ji nelze považovat za vyčerpávající řešení daného problému a nevylučuje, pokud jednorázové odškodnění není dostatečnou satisfakcí za vzniklou újmu na osobnostních právech, aby se dotčené osoby domáhaly další satisfakce podle ustanovení na ochranu osobnosti.

Dle mého názoru není striktní pojmání jednotnosti nároků, jak uvádí M. Ryška vhodné, neboť jsou případy, kdy takto striktní uplatňování nároků vede k nespravedlivým závěrům. Osobně se proto ztotožňuji s výše uvedeným rozhodnutím Ústavního soudu ČR, podle kterého je možné domáhat se náhrady nemajetkové újmy způsobené na zdraví též z titulu ochrany osobnosti fyzické osoby, neboť zásah do zdraví je možné považovat za zásah do osobnosti fyzické osoby, který je v rozporu s objektivním právem.

V této souvislosti si dovoluji upozornit na případ¹⁴³ dosud nejvyššího odškodnění, které bylo v České republice přisouzeno poškozené za tížení společenského uplatnění na základě vyhlášky Ministerstva zdravotnictví ČR č. 440/2001 Sb., ve znění pozdějších právních předpisů, s využitím § 7 odst. 3 vyhlášky, a to 13.617.000,- Kč.

¹⁴² Nález Ústavního soudu spis. zn.Pl. ÚS 16/04 ze dne 4. 5. 2005, dostupný na www.nalus.cz, vyhlášený ve Sbírce zákonů ČR pod č. 265/2005 Sb.

¹⁴³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 25 Cdo 759/2005 ze dne 27. 4. 2006, dostupný z <http://www.nsoud.cz/Judikatura>

Odškodněna byla dívka, která ve svých dvaceti čtyřech letech utrpěla úraz, v jehož důsledku u ní došlo ke ztrátě hybnosti, gnostických a komunikačních schopností, je nepohyblivá a trvale odkázána na péči druhé osoby i v základních osobních potřebách a její stav vyžaduje trvale usilovnou rehabilitaci. Obvodní soud pro Prahu 1, který posuzoval daný případ v prvním stupni, přisoudil poškozené částku 33.714.000,- Kč, odvolacím soudem byla tato částka snížena o 20.097.000,- Kč a takový stav potvrdil též Nejvyšší soud ČR.

1.4.Jednorázové odškodnění za ztrátu blízké osoby

Občanský zákoník zavádí jednorázové odškodnění pozůstalých pro případ, že škodní událostí nebo zákonem kvalifikovanou událostí dojde k smrtelnému zranění poškozeného. Odškodňuje se tak nemajetková újma za ztrátu člena rodiny, nebo blízké osoby. Nárok na vyplacení jednorázového odškodnění mají pouze nejbližší osoby, které byly ve vztahu k zemřelému buď manželem, rodičem, dítětem, sourozencem či osobou blízkou, která žila s poškozeným ve společné domácnosti. Ustanovení § 444 odst. 3 občanského zákoníku stanoví paušálně konkrétní finanční odškodnění, aniž by toto ustanovení zohledňovalo konkrétní skutkové okolnosti daného případu. Odškodnění je tak vázáno na příbuzenský či pokrevní vztah poškozeného a pozůstalého, bez ohledu na jejich skutečné vztahy či odkázanost jednoho na druhého. Právo na jednorázové odškodnění je osobním právem toho kterého pozůstalého a uplatňuje se vůči škůdci či odpovědnému subjektu.

Toto paušální odškodňování pozůstalých není v našem právním řádu zakotveno dlouho, bylo do občanského zákoníku zavedeno novelou¹⁴⁴ s účinností od 1. 5. 2004. Nutno poznamenat, že důvodem pro zavedení jednorázového odškodnění byla snaha zákonodárců sjednotit rozhodování soudů v případech přiznávání nároků pozůstalým při úmrtí poškozeného a též z důvodu zavedení právní jistoty do právního řádu. Jednorázové odškodnění pozůstalým soudy přiznávaly i před výše uvedeným datem, ovšem z titulu zadostiučinění podle ustanovení § 13 odst. 2 občanského zákoníku, tedy z titulu ochrany osobnosti. Výše odškodňování nebyla předurčena žádnou finanční částkou, nebyla limitována a soudům umožňovala rozhodovat podle svého volného uvážení se zhodnocením všech konkrétních relevantních okolností případu.

Osm let aplikace zákonem pevně stanovených částek pro jednorázové finanční odškodnění pozůstalých ovšem dle mého názoru nesplnilo očekávání, neboť ke sjednocení judikatury v této otázce nedošlo. Soudy vykládají právo na jednorázové odškodnění tak, že je součástí práva na náhradu škody, a proto pokud je ztráta blízké osoby mimořádně závažným důsledkem pro pozůstalé, může být jednorázové odškodnění doplněno peněžitým zadostiučiněním podle ustanovení § 13 odst. 2 občanského zákoníku na ochranu osobnosti.

¹⁴⁴Česko. Zákon č. 47 ze dne 14. 1. 2004, kterým se mění zákon č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla, a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In Sbíрка zákonů České republiky. 2004, částka 14, vydána dne 12. 2. 2004. Dostupný také z <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-47>.

Na základě žaloby z titulu ochrany osobnosti lze navrhopvat jakoukoli finanční částku jako odškodnění, je pouze na rozhodnutí soudu, jak vysokou výši odškodnění přizná pozůstalým.

Na druhou stranu judikatura¹⁴⁵ též dovodila možnost soudu snížit jednorázové odškodnění stanovené pevnou částkou v občanském zákoníku pod tuto zákonem stanovenou částku, pokud pro takové rozhodnutí soud shledá závažné důvody, kterými mohou být především spoluzavinění poškozeného či mimořádné důvody hodné zvláštního zřetele.

Dle mého názoru existují právní názory pro i proti výše uvedené úpravě, která stanoví paušální částky pro odškodňování pozůstalých osob. Názor podporující tuto úpravu může vycházet z toho, že pozůstalým je státem garantováno alespoň nějaké peněžní zadostiučinění při úmrtí poškozeného. Pozůtalý tak má určitou představu o majetkovém plnění škůdce. Názorem proti paušálnímu odškodňování je jistě skutečnost, že stát daným zákonem ocenil lidský život, jako kdyby se jednalo o majetkovou tržní hodnotu, se kterou se obchoduje, aniž by si uvědomil, že existují hodnoty, které jsou penězi neocenitelné.

Podle mého názoru je stanovení pevných částek jako odškodnění při ztrátě blízké osoby nešťastné a neztotožňuji se s tímto ustanovením. Nový občanský zákoník již nadále nepočítá s jednorázovým odškodňováním při úmrtí poškozeného stanovením paušálních částek právním předpisem.

1.5.Náhrada přiměřených nákladů spojených s pohřbem

Občanský zákoník zavádí v případě úmrtí poškozeného též nárok na náhradu přiměřených nákladů, které jsou spojeny s pohřbem. Nárok na tuto náhradu má osoba, která fakticky vynaložila náklady na pohřeb poškozeného, nemusí se tedy jednat o pozůstalé nebo osoby, které mají nárok na náhradu na výživu, není vyloučeno, aby tyto náklady vynaložila třetí osoba, která není v příbuzenském vztahu s poškozeným, a proto pak má nárok na náhradu těchto nákladů tato třetí osoba.

Nutno podotknout, že se poskytuje náhrada na přiměřené náklady spojené s pohřbem za předpokladu, že nebyly uhrazeny z dávek systému státní sociální podpory, tzv. pohřebním. Nárok na pohřebné má přitom ze zákona č. 117/1995 Sb., zákon o státní sociální podpoře, který byl významně novelizován v roce 2006 ten, kdo vypravil pohřeb nezaopatřenému dítěti, nebo ten, kdo vypravil pohřeb rodiči nezaopatřeného dítěte. Pohřebné tak již není plošnou dávkou státní sociální podpory, která by se vyplácela při úmrtí osoby, v současné právní úpravě je zachována pouze pokud by měly náklady na pohřeb hradit nezaopatřené děti, nebo naopak na pohřeb nezaopatřených dětí, přičemž výše pohřebného činí 5.000,- Kč.

Výše nákladů spojených s pohřbem se odvíjí od pracovněprávních předpisů, týkajících se odpovědnosti za škodu při pracovních úrazech a nemocech z povolání.

¹⁴⁵Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, publikovaný pod spis. zn. R 12/2007, dostupný na <http://www.nsoud.cz/Judikatura>.

Z pracovněprávních předpisů vyplývá, že mezi náklady spojené s pohřbem poškozeného patří náklady, které se hradí pohřebnímu ústavu, hřbitovní poplatky, náklady na úpravu hrobu a zřízení pomníku a mohou sem být zařazeny i náklady na pořízení smutečního oblečení pro osoby blízké zemřelému. Náhrada nákladů vynaložených na pohřeb poškozeného se poskytuje jako tzv. přiměřená vzhledem k vynaloženému rozsahu výdajů, je nutné tedy v každém jednotlivém případě zvážit významné okolnosti pro uložení povinnosti odpovědnému subjektu, aby se podílel i na těchto výdajích. Mezi okolnosti významné pro stanovení konkrétní výše náhrady těchto nákladů budou patřit zejména osobní poměry zemřelého, finanční poměry rodiny zemřelého, ale např. i místní zvyklosti o vypravení pohřbu.

Judikatura¹⁴⁶ týkající se tohoto nároku při způsobení újmy na zdraví není příliš rozsáhlá, nicméně dovodila, že mezi výše uvedené výdaje, které jsou odškodňovány, patří i přiměřené náklady vynaložené na pohoštění smutečních hostů. V dnešní době se s pořádáním smutečních hostin nesetkáváme tak často jako v minulosti, resp. v době vzniku výše uvedeného rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, nicméně na základě něj se mohou osoby, které hradí náklady na pohřeb domáhat přiměřené náhrady i těchto výdajů na pohoštění smutečních hostů.

2. Nároky z újmy na zdraví, které mají charakter opakovaného plnění

2.1. Náhrada za ztrátu na výdělku

Poškozený má dle ustanovení § 446 občanského zákoníku, v případě, pokud byla způsobena újma na zdraví poškozeného, v jejímž důsledku je práce neschopný, nárok na náhradu ztráty na výdělku, a to jednak za dobu trvání pracovní neschopnosti a jednak za dobu po skončení pracovní neschopnosti, za předpokladu, že výdělek, který poškozený dosahuje po skončení pracovní neschopnosti, nedosahuje průměrného výdělku poškozeného dosahovaného před pracovní neschopností, tedy před vznikem škodní události.

Náhradu za ztrátu na výdělku po dobu pracovní neschopnosti tvoří rozdíl mezi průměrným výdělkem, který poškozený dosahuje a výší vyplaceného nemocenského poškozenému, které se poskytuje podle právních předpisů sociálního zabezpečení o nemocenském pojištění. Průměrný výdělek je pro účely tohoto nároku poškozeného zjišťován podle pracovněprávních předpisů, u podnikatelů se vychází z výše jejich výdělku, uvedeném na posledním daňovém přiznání, kdy se tento výdělek zprůměruje.

Občanský zákoník náhradu za ztrátu na výdělku po dobu pracovní neschopnosti nelimituje, náhrada se tedy poskytuje v plné výši rozdílu mezi výše uvedenými porovnávanými peněžními veličinami. Časový okamžik poskytování této náhrady je zákonem vymezen pouze na dobu ode dne, kdy je poškozený uznán dočasně práce neschopným k výkonu své práce lékařem do dne, kdy je lékařem uznán práce schopným, nebo do dne, od kterého je poškozenému přiznán nárok na invalidní důchod.

¹⁴⁶Rozsudek Nejvyššího soudu R 7/1989, dostupný ze Systému ASPI.

Pro konkrétní výši této náhrady se vychází z nároku na nemocenské, které se určuje podle zákona o nemocenském pojištění, které se ovšem může lišit od skutečně vyplaceného nemocenského. Náhrada za ztrátu na výdělků je z hlediska daňových předpisů příjmem a podléhá dani z příjmu fyzických osob.

Výše náhrady za ztrátu na výdělků po skončení pracovní neschopnosti nebo při invaliditě se určuje jako rozdíl mezi průměrným výdělkem poškozeného před vznikem škodní události a výdělkem, který dosahuje po způsobené újmě na zdraví s tím, že se k tomuto rozdílu připočítává výše případného invalidního důchodu, který byl poškozenému přiznán.

Ztrátou na výdělků se tedy obecně rozumí majetková újma, která poškozenému vznikla v důsledku poškození zdraví protiprávním úkonem.

Pokud poškozený dosahuje po skončení pracovní neschopnosti výdělků jen s vynaložením většího úsilí nebo se zvýšenou námahou měl by tuto skutečnost soud při stanovení výše náhrady vzít do úvahy. Samotné snížení pracovní způsobilosti poškozeného přitom ještě nestačí ke vzniku nároku na náhradu za ztrátu na výdělků. Na náhradu za ztrátu na výdělků má tedy poškozený nárok pouze tehdy, když se projeví následky újmy na zdraví v majetkových poměrech poškozeného snížením jeho výdělků.

K tomu judikatura¹⁴⁷ dodává, že není rozhodné, zda poškozený vykonává jinou práci než před úrazem, či nikoli. Poškozený musí mít v důsledku poškození zdraví ztrátu na výdělků, i když se nezmění jeho pracovní zařazení, jestliže dosahuje pracovních výkonů nižších anebo sice stejných, ale při zvýšeném pracovním úsilí. V souvislosti s vlivem poškození zdraví na výkon zaměstnání se v rámci náhrady za ztrátu na výdělků odškodňuje snížení výdělků, zatímco v rámci náhrady za ztížení společenského uplatnění se odškodňuje omezení možnosti seberealizace a společenského uplatnění v návaznosti na výkon povolání bez přímé souvislosti s výši výdělků.

Jestliže dojde k podstatné změně poměrů, která odůvodňuje změnu rozhodnutí o náhradě za ztrátu na výdělků, lze se takové změny domáhat i u soudu, podle ustanovení § 163 odst. 1 občanského soudního řádu. Podstatná změna poměrů musí být trvalá a musí nastat především na straně poškozeného. Sama skutečnost, že u poškozeného došlo k odebrání částečného invalidního důchodu, není změnou poměrů, stejně tak se za změnu poměrů nepovažuje valorizace průměrného výdělků nebo důchodu.

Změna poměrů se váže tedy k zdravotnímu stavu poškozeného, myšleno zejména jeho zhoršení, na posouzení změny poměrů mají vliv i všechny další skutečnosti, které byly rozhodné pro přiznání náhrady za ztrátu na výdělků.

¹⁴⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu publikované pod spis. zn. R 22/1992, Pokorný, M, Hochman, J, Odpovědnost za škodu v právu občanském a pracovním, 3. aktualizované vydání podle stavu k 1. 10. 2008, Praha. Linde Praha a.s., str. 95.

2.2. Náhrada za ztrátu na důchodu

Občanský zákoník stanoví obdobný nárok, jako je ztráta na výdělků i osobám, které nejsou v pracovním vztahu a které pobírají důchod. Náhrada za ztrátu na důchodu je obdobný nárok k nároku za ztrátu na výdělků a mají na ni nárok osoby, které pobírají důchod, a to buď starobní, nebo invalidní. Výše nároku za ztrátu na důchodu se určuje jako rozdíl mezi výší důchodu, na který poškozenému vznikl nárok a výší důchodu, na který by mu vznikl nárok, kdyby do průměrného výdělků, z něhož je vyměřen důchod, byla zahrnuta náhrada za ztrátu na výdělků po skončení pracovní neschopnosti, kterou pobíral v období rozhodném pro vyměření důchodu¹⁴⁸.

Náhrada za ztrátu na výdělků i náhrada za ztrátu na důchodu se poškozenému poskytují v opakujících se částkách, přičemž ty částky ztráty na výdělků, či důchodu, které se již staly splatnými, se odškodňují ve formě úhrnné částky, ty nároky, které budou splatné v budoucnu, se hradí opakujícím se měsíčním plněním, které poskytuje odpovědný subjekt poškozenému. Jedná se o tzv. rentu. Není ovšem vyloučeno, aby poškozený uzavřel s odpovědným subjektem dohodu o jednorázovém odškodnění těchto opakujících se plnění. Dohodu o jednorázovém poskytnutí plnění, které bude poskytnuto poškozenému za tyto opakující se nároky, umožňuje ustanovení § 449a občanského zákoníku. Dohodou lze jednorázově vyrovnat všechny nároky, které mohou v budoucnu vznikat, zejména nárok na náhradu za ztrátu na výdělků, nárok za ztrátu na důchodu a nárok na výživu pozůstalým. Je ovšem připuštěno uzavření této dohody i o nákladech spojených s léčením a náklady na pohřeb poškozeného.

2.3. Náhrada nákladů na výživu pozůstalým

Posledním zákonným nárokem, který občanský zákoník stanoví při způsobení újmy na zdraví škodní událostí je náhrada nákladů na výživu pozůstalým. Tento nárok připadá v úvahu pouze tehdy, kdy v důsledku způsobené újmy na zdraví dojde k úmrtí poškozeného za předpokladu, že byl poškozený povinen poskytovat určitým osobám výživu.

Nárok na náhradu nákladů na výživu mají tedy osoby, kterým byl poškozený povinen ze zákona výživu poskytovat, měl k nim tedy vyživovací povinnost, ale i osoby, kterým poškozený poskytoval výživu dobrovolně (např. družce či druhovi). Pozůstalými tedy jak je shora uvedeno nemusí být pouze dědicové ze zákona či ze závěti, ale i jiné osoby, a to i ty, které nejsou dědici po poškozeném, vždy záleží na konkrétních okolnostech případu a na tom, jaký život poškozený vedl a komu výživu poskytoval.

Výživa je ve smyslu tohoto nároku chápána ve svém širším rozsahu, dle ustanovení § 85 a následujících zákona č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších právních předpisů, zákon o rodině, jako náklady, které má osoba nejen na stravu, ale i na své osobní potřeby, kulturní, náklady vynakládané v souvislosti se vzděláváním osoby a další, náklady na výživu tak v sobě zahrnují

¹⁴⁸Fiala, J. a kol. Občanské právo hmotné. 3. Doplněné a opravené vydání. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 1993, str. 363.

náklady na stravu pozůstalého, náklady na chod domácnosti, náklady na oblečení, obuv, vzdělání, kulturní vyžití pozůstalého a další.

Soud přizná pozůstalému nárok na náhradu těchto nákladů pouze v případě, že není výživa těchto osob dostatečně zajištěna z dávek důchodového zabezpečení, které jsou poskytovány ze stejného důvodu, tedy z důvodu vdovského, vdoveckého a sirotčího.

Při určování výše nároku na náhradu nákladů na výživu se vychází z finančního plnění, které poškozený skutečně oprávněným osobám poskytoval, pokud byla výše výživného určena rozhodnutím soudu, pak se vychází z částky výživného určené soudem, pokud výživné soudem určeno nebylo a poškozený dobrovolně svou zákonnou vyživovací povinnost neplnil, tak se výše nároku určí soudním rozhodnutím, kdy soud nejprve řeší jako otázku předběžnou pravděpodobnou výši výživného, které by byl poškozený povinen poskytovat.

Při rozhodování o konkrétní výši náhrady se zvažují možnosti a schopnosti poškozeného, zohledňuje se průměrný výdělek poškozeného, skutečnost kolik měl zákonných vyživovacích povinností, ale také odůvodněné potřeby pozůstalých, rozhodujícím kritériem tedy nejsou možnosti a schopnosti odpovědného subjektu, a to z toho důvodu, že smyslem této náhrady je kompenzovat ztrátu živitele. Pozůstalým by tak neměla jít k majetkové tíži skutečnost, že vlivem způsobené újmy na zdraví došlo ke ztrátě živitele.

Výše náhrady pro pozůstalé by tak mohla značným způsobem zasahovat do majetkové sféry odpovědného subjektu, proto je občanským zákoníkem limitována její maximální výše, když se stanoví, že celková výše náhrad poskytovaná podle § 448 odst. 1 občanského zákoníku, náležející všem pozůstalým, nesmí ve svém součtu převyšovat částku, která by náležela poškozenému jako náhrada za ztrátu na výdělku po skončení pracovní neschopnosti podle ustanovení § 447 odst. 2 občanského zákoníku.

Nároky všech pozůstalých na náhradu se posuzují samostatně, nicméně s ohledem na výše uvedené ustanovení o limitu náhrad se při stanovení jednotlivých náhrad zohledňuje jejich výše v souhrnu.

Pokud v době, kdy došlo ke vzniku újmy na zdraví poškozeného, nebyl tento povinen výživu určité osobě poskytovat a ani ji dobrovolně neposkytoval, pak nárok na náhradu na výživu pozůstalým nevzniká.

15. Právní úprava odpovědnosti za škodu v novém občanském zákoníku

Tato práce je zpracována dle platné právní úpravy odpovědnosti za škodu v občanském právu, tedy podle zákona č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších právních předpisů. Nemůže ovšem nereflektovat současný právní vývoj a novou rekodifikaci občanského práva. Závěrečná kapitola je tedy zaměřena na novou úpravu občanského práva, resp. právní úpravu odpovědnosti za škodu v novém občanském zákoníku.

Dne třetího února 2012 byl vydán nový občanský zákoník, zákon č. 89/2012 Sb. Nový občanský zákoník je výsledkem dlouholetých úvah a snah o nalezení nového přístupu k soukromému právu. Přístupu, který by reflektoval společenské změny po pádu komunistického režimu a odstranil by roztržičnost koncepce soukromého práva, která se v našem právním řádu nalézala.

Úvahy zda přijmout zcela nový kodex soukromého práva se objevovaly již na počátku devadesátých let dvacátého století, nicméně po rozpadu Československa byly tyto myšlenky opuštěny, když dostala přednost legislativní snaha o vypracování nového obchodního zákoníku, který nastavil nová pravidla pro přechod z řízené ekonomiky do ekonomiky tržní.

Oblast občanského práva byla novelizována rozsáhlými novelami jednotlivých oblastí. Zásadní novelou občanského zákoníku představoval zákon č. 509/1991 Sb., který zavedl do občanského práva důraz na občanská práva a svobody a ochranu osobnosti. Od devadesátých let dvacátého století přitom působila na Ministerstvu spravedlnosti ČR komise pro rekodifikaci občanského práva. V roce 2000 byl K. Eliáš a M. Zuklínová pověřeni přípravou věcného záměru nového občanského zákoníku, který byl usnesením vlády schválen v roce 2001, následně pak autorský tým pod vedením K. Eliáše zpracovával paragrafové znění návrhu nového občanského zákoníku. Nový občanský zákoník byl vyhlášen ve Sbírce zákonů dne 3. 2. 2012 a jeho účinnost byla stanovena na 1. 1. 2014.

Obecně k novému občanskému zákoníku

Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku uvádí, že současný občanský zákoník nevyhovuje společenským změnám, které nastaly po roce 1989. I přes značné novelizace se v současném občanském zákoníku setkáváme s instituty, které jsou typické pro socialistické pojetí občanského práva, důraz je kladen zejména na úpravu majetkových vztahů a zejména není překonána roztržičnost soukromého práva, kdy občanský zákoník není kodexem, který by zahrnoval veškeré soukromoprávní jednání. Naproti tomu nový občanský zákoník sleduje celkový příklon k evropským kontinentálním konvencím, politickou restituci, ideje dualismu práva soukromého a veřejného, z níž vychází rovněž náš ústavní pořádek. Základním ideovým zdrojem se pro autory nového zákoníku stal návrh občanského zákoníku z roku 1937, který nebyl přijat díky událostem, které nastaly po Mnichovské dohodě.

Základním cílem autorů, kteří se podíleli na legislativních pracích na novém občanském zákoníku, bylo vytvořit standardní občanský zákoník kontinentálního typu, obnovit pojetí občanského zákoníku jako obecného kodexu.

Opouští se tedy pojetí civilního kodexu, podle něhož má občanský zákoník upravovat majetkové vztahy (případně i vztahy jiné, mají-li majetkový aspekt), které se zřetelem na totalitní pojetí funkcí státu a práva vytvořilo naše zákonodárství v 50. a 60. letech minulého století, a to způsobem i mezi státy někdejšího sovětského bloku celkem ojedinělým. Respektuje se naopak standardní koncepce občanského zákoníku jako kodifikace upravující postavení osob a jejich soukromá práva a soukromé povinnosti vznikající z jejich vzájemného styku.

Nový občanský zákoník klade důraz na demokratické tradice na našem území, zároveň se snaží reflektovat principy a standardy soukromého práva v Evropě. Koncepčně je rozdělen do pěti částí, a to na obecnou část, rodinné právo, absolutní majetková práva, relativní majetková práva a ustanovení společná, přechodná a závěrečná. Nový občanský zákoník nebude nahrazovat pouze platný občanský zákoník, ale také zákon o rodině a v některých částech obchodní zákoník. Účinností nového občanského zákoníku bude zrušena celá řada zákonů a nařízení vlády, např. zákon o nájmu a podnájmu nebytových prostor, zákon o vlastnictví bytů, zákon o obecně prospěšných společnostech, zákon o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku, nebo zákon o cenných papírech, z nařízení vlády bych zmínila zrušení nařízení vlády č. 142/1994 Sb., kterým se stanoví výše úroků z prodlení a poplatku z prodlení podle občanského zákoníku.

S určitými koncepčními změnami se setkáme ve všech oblastech občanského práva, řada právních institutů je ovšem zachována a novou úpravou převzata. Významnou změnou prochází např. právní úprava dědického práva, kdy se připouští jako dědický titul nově dědická smlouva, která je uzavřena za života zůstavitele s dědicem, či dědici a je v ní upraven přechod zůstavitelova majetku po jeho smrti. Dědictví se bude také moci budoucí dědic vzdát platně za života zůstavitele a zůstaviteli je umožněno, aby k závěti připojil připomínky, případně příkazy, které budou právně závazné pro dědice. Dochází k rozšíření dědických skupin ze zákona a nově budou dědicové odpovídat za dluhy zůstavitele v plném rozsahu, pokud si nevyhradí výhradu soupisu.

Změna nastává také v právním pojetí živých zvířat, kdy již nadále nebudou spadat pod věci, ale ustanovení o věcech se má na zvířata přiměřeně vztahovat, pokud to nebude odporovat jejich povaze živého tvora a zvláštním zákonům o ochraně zvířat. Život zvířete má při záchraně přednost před záchranou majetku, nesmí však být způsobena větší škoda, než jakou hodnotu má zvíře. Vyčíslení náhrady škody za domácí zvíře pak má zohledňovat tzv. cenu zvláštní oblíbenosti.

Dle mého názoru je právní úprava pojetí zvířat stále nejasná, neboť nový kodex soukromého práva chce odmítnout pojetí, podle kterého je zvíře věcí, nicméně nepřináší novou právní kategorii, která by reflektovala, že zvířata jsou živými organismy, stále se tak na zvířata budou aplikovat právní vztahy jako na věci, pouze s tím, že nově stanoví jisté limity aplikace těchto ustanovení pouze pro ty případy, pokud to nebude odporovat jejich povaze živého tvora. Nově bude možné nabýt vlastnického právo od neoprávněného vlastníka, pokud je osoba, která tuto vlastnické právo nabývá v dobré víře.

Velmi diskutovanou změnou, kterou nový občanský zákoník zavádí, je změna terminologie ustálených právních institutů. Namísto způsoblosti k právním úkonům nyní budeme hovořit o svéprávnosti, místo právního úkonu budeme používat právní jednání, zavádí se pojem závdek, dlužní úpis, zavádí se pojem pacht a pachtovní smlouva, i když se ponechává současně nájem a

nájemní smlouva a další. Změna terminologie je zdůvodňována odmítnutím socialistických a totalitních reliktnů. Domnívám se, že tento důvod ovšem není zcela pravým důvodem, neboť mám za to, že pojem způsobilost k právním úkonům je pojmem používaným daleko dříve než od roku 1950, vždyť již návrh občanského zákoníku z roku 1937 hovoří o způsobilosti k právním úkonům. Autoři návrhu přitom sami uvádějí, že osnova návrhu občanského zákoníku z roku 1937 byla jejich ideologickou předlohou. Ke změně terminologie tedy nevidím žádný důvod, kromě jistého furiantství, ba co možná ješitnosti autorů.

Dle mého názoru by měl moderní kodex soukromého práva vstřebávat aktuální vývoj, k němuž v oblasti soukromého práva dochází a měl by reagovat na společenské změny, ke kterým ve společnosti dochází ve všech oblastech, které reguluje. Naproti tomu na řadě míst nového občanského zákoníku mám pocit, že cílem nového kodexu je upravovat vztahy typické pro společnost starou dvě stě a možná i více let, např. v oblasti služebností se setkáváme s právní regulací opory cizí stavby, služebností okapu, rozlivu, právem pastvy a další. Jistě, že i dnes se můžeme s takovými služebnostmi setkat, nedomnívám se ovšem, že by bylo nutné, věnovat těmto, dá se říci dnes okrajovým případům, takové pozornosti, aby byly výslovně upraveny občanským zákoníkem.

Občanský zákoník nereaguje na technický a společenský vývoj např. v ustanovení § 1068, ve kterém stanoví, že zemina naplavená poznenáhla na břeh náleží vlastníkovu pobřežního pozemku. V ustanovení § 1070 pak dále uvádí, že oddělí-li vodní tok od pozemku jeho část jako ostrov, je vlastník původního pozemku vlastníkem ostrova. Takovéto ustanovení dle mého názoru nepatří do moderního kodexu, je typické pro společnost, ve které je ústředním způsobem výroby zemědělství. Občanský zákoník tedy upravuje a reguluje takové instituty, které jsou dnes nepoužívané, zastaralé, nepraktické a bez právního významu, na druhé straně zůstává bez povšimnutí autorů občanského zákoníku řada otázek, které jsou dnes aktuální. Občanský zákoník nereaguje na úpravu obchodování s nemovitými statky, nevšímá si moderních technologií a např. ani v rámci rodinného práva neupravuje otázku nesezdaného soužití.

Problematickým přístupem autorů nového občanského zákoníku je radikální odmítnutí platné právní úpravy občanského práva a zákoníku z roku 1950. Autoři nové právní úpravy uvádí, že platná právní úprava i přes četné novelizace nemůže obstát, neboť stále je v ní koncepčně zakotveno socialistické pojetí práva, kdy do popředí jsou stavěna majetková práva před právy osobnostními. Dle mého názoru není radikální popírání platné právní úpravy nutné, jistě je nová kodifikace potřebná, ale nesdílím názor, že je zapotřebí celou předešlou právní úpravu odmítnout.

Mnozí kritici nového kodexu soukromého práva upozorňují též na skutečnost, že současně s kodifikací občanského práva hmotného měla být provedena i kodifikace civilního procesu. Zaváděné nové právní instituty mají nejasnou povahu procesní, např. v oblasti výše zmiňované právní úpravy dědického práva, dědické řízení v dnešní podobě nemůže být na novou právní úpravu aplikováno, když občanský soudní řád vůbec nezná nové instituty dědického práva. Doufejme, že do účinnosti nového občanského zákoníku bude alespoň částečná novela občanského soudního řádu přijata a hmotněprávní instituty budou moci být naplněny také v procesní rovině.

Právní úprava odpovědnosti za škodu v novém občanském zákoníku

Nový občanský zákoník nehovoří o odpovědnosti za škodu, ale namísto tohoto právního institutu používá termín náhrada majetkové a nemajetkové újmy. Právní vymezení majetkové a nemajetkové újmy nalezneme v ustanoveních § 2894-2971. Nové pojetí odpovědnosti za škodu vnímá odpovědnost jako součást či složku povinnosti, přičemž tato odpovědnost vzniká současně s ní. V případech deliktní odpovědnosti je tedy povinnost k náhradě škody důsledkem odpovědnosti. Odpovědnost je pojímána jako nutnost nést následky případného nesplnění primární povinnosti, důsledkem odpovědnosti je vznik sankčního nároku.

Východiskem nového občanského zákoníku je chápání odpovědnosti jako příčiny vzniku sankčního následku. Autoři nové právní úpravy se přiklánějí k teoretickému pojetí chápání odpovědnosti V. Knappa, jenž ve svých odborných studiích¹⁴⁹ uvádí, že: „*pokud má určitá osoba povinnost, odpovídá jak za její splnění, tak za její nesplnění. Za její splnění odpovídá v tom smyslu, že od vzniku povinnosti mu právo hrozí sankcí pro případ, že by ji nesplnil, a za její nesplnění odpovídá v tom smyslu, že při nesplnění ho sankce postihne v důsledku jeho odpovědnosti*“.

Právní terminologie nového občanského zákoníku tedy opouští pojem odpovědnost za škodu a zavádí pojem náhrada majetkové a nemajetkové újmy. K. Eliáš k terminologii dodává¹⁵⁰: „*Praktický výstup pro práce na osnově nového občanského zákoníku je ten, že se pojetí soukromoprávní odpovědnosti jako sekundárního vztahu nastupujícího při porušení primární povinnosti opouští – tudíž se opouští i v úpravě náhrady škody, kde osnova volí jako ústřední pojem „náhrada škody“ a navrhuje normovat, kdy vzniká povinnost k náhradě škody, zatímco otázku odpovědnosti ponechává stranou*“.

Osobně se přikláním spíše k pojetí odpovědnosti za škodu a chápání tohoto institutu v pojetí J. Švestky. Tento teoretický koncept náhrady škody je mému vnímání bližší, nicméně se domnívám, že změna terminologie není v případě odpovědnosti nijak zásadní a nebude v praxi činit žádné potíže, navíc je pojem náhrada majetkové i nemajetkové újmy srozumitelný.

Samotná právní úprava náhrady majetkové i nemajetkové újmy vychází ze základních principů odpovědnosti za škodu v občanském zákoníku č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších právních předpisů, zároveň zavádí nové právní instituty a nové typy zvláštních či speciálních povinností k náhradě škody. Předně zavádí tři základní skutkové podstaty civilního deliktu, omezuje obecnou prevenční povinnost a umožňuje např. i smluvní omezení náhrady škody či úplné vyloučení náhrady škody před jejím vznikem za současného zachování ochrany slabší strany a stanovení určitých limitů.

¹⁴⁹ Knapp, V. Některé úvahy o odpovědnosti v občanském právu. Stát a právo I. 1956, str. 66 a násl.

¹⁵⁰ Eliáš, K. Náhrada škody v připravovaném návrhu českého občanského zákoníku. In Tichý, L. (ed) Vývoj práva deliktní odpovědnosti za škodu v České republice, Rakousku a Evropě. Praha: Univerzita Karlova, 2005, str. 71.

Základním východiskem právní úpravy náhrady majetkové a nemajetkové újmy je stejně jako v platné právní úpravě povinnost nahradit újmu způsobenou škůdcem zaviněně, přičemž zavinění z nedbalosti je presumováno. Nová právní úprava přejímá konstrukci § 420 odst. 3 platného občanského zákoníku, podle něhož se škůdce zproští povinnosti nahradit škodu, prokáže-li, že škodu nezavinil. Zásadně se hradí majetková újma (škoda), zatímco nemajetková újma jen v případech zvlášť dále stanovených, ale případy, kdy poškozenému vznikne právo na náhradu - resp. odčinění - nemajetkové újmy, jsou pojaty dosti široce.

Obecné předpoklady vzniku povinnosti hradit škodu však mají platit i pro vznik povinnosti odčinit nemajetkovou újmu. Změna koncepce nového kodexu, je patrná i v základních otázkách, týkajících se odpovědnosti, neboť je účastníkům odpovědnostního vztahu umožněno, aby uzavřeli dohodu o omezení či vyloučení povinnosti k náhradě újmy. Ochrana slabší strany je zachována limity této dohody, neboť nelze uzavřít dohodu o omezení či vyloučení náhrady újmy, pokud byla újma způsobena úmyslně, z hrubé nedbalosti, anebo pokud byla poškozenému způsobena újma na jeho přirozených právech.

Nově je též dána poškozenému možnost jednostranně se vzdát nároků vyplývajících z náhrady újmy, kterou poškozený utrpěl. Jednostranné vyloučení či omezení odpovědnosti škůdce k náhradě újmy není přitom možné. Nová právní úprava dále reaguje, dle mého názoru naprosto správně, na možnost varování poškozeného před nebezpečím. Dnes se velmi často setkáváme např. s různými tabulkami na vstupech do obydlí s nápisem „pozor zlý pes“. Nová právní úprava stanoví, že tímto upozorněním nedochází k vyloučení povinnosti k náhradě majetkové nebo nemajetkové újmy, ale toto upozornění může přispět k přesunutí určité části povinnosti nést si náhradu újmy ve své majetkové sféře.

Vzdání se práva na náhradu škody má ovšem své limity, neboť se nebude přihlížet k ujednání, které předem vylučuje nebo omezuje povinnost k náhradě újmy způsobené člověku na jeho přirozených právech, anebo způsobené úmyslně nebo z hrubé nedbalosti; nepřihlíží se ani k ujednání, které předem vylučuje nebo omezuje právo slabší strany na náhradu jakékoli újmy. V těchto případech se práva na náhradu nelze ani platně vzdát. Nově se též stanoví, že kdo pro sebe přijal nebezpečí oběti, byť tak učinil za takových okolností, že to lze považovat za neprozřetelné, nevzdal se tím práva na náhradu proti tomu, kdo újmu způsobil, i v tomto případě má tedy poškozený nárok na náhradu škody proti škůdci. Autoři nového občanského zákoníku zachování nároku na náhradu škody u takové osoby stanoví výslovně, pro vyloučení všech pochybností. S tímto případem se setkáme např. při přírodních či jiných živelních pohromách a neočekávaných událostech.

Poprvé se též setkáváme s definováním pojmu škoda, kdy se v úvodních ustanoveních o náhradě majetkové a nemajetkové újmy uvádí, že škoda je chápána jako újma na jmění. Povinnost nahradit jinému újmu zahrnuje vždy povinnost k náhradě újmy na jmění, čili škody.

Koncepčním základem náhrady majetkové i nemajetkové újmy je stejně jako dnes princip prevence škody, který vychází ze zásady, *neminem laedere*. Poměrně široce pojatá prevence v dnešní podobě, kdy je stanoveno, že každý je povinen chovat se tak, aby nedocházelo ke škodám na majetku, zdraví a životním prostředí je v nové právní úpravě zúžena, nicméně obecná prevenční povinnost pro každého je zachována v ustanovení § 2900, kde se uvádí, že vyžadují-li

to okolnosti případu nebo zvyklosti soukromého života, je každý povinen počínat si při svém konání tak, aby nedošlo k nedůvodné újmě na svobodě, životě, zdraví nebo na vlastnictví jiného. Z citovaného ustanovení je zřejmé, že dochází k omezení obecné prevenční povinnosti chovat se tak, aby nedocházelo ke škodám, neboť obecná prevenční povinnost nastupuje tehdy, když to vyžadují okolnosti případu nebo zvyklosti soukromého života, jiný přístup je patrný i v hierarchii hodnot, které je nutné chránit, na prvním místě se uvádí lidská svoboda, život, zdraví a následně majetkové hodnoty.

Dle mého názoru je úprava obecné prevenční povinnosti v novém kodexu soukromého práva příznačnější a zavádí právní jistotu do právního systému a jednání lidí, současná právní úprava obecné prevenční povinnosti je tak široce nastavena, že v praxi vznikají odpovědnostní vztahy i tam a v takových situacích, kdy to není žádoucí. Z nové právní úpravy bych chtěla zdůraznit, že porušení obecné prevenční povinnosti může vést ke vzniku povinnosti nahradit majetkovou i nemajetkovou újmu pouze tehdy, pokud dojde ke vzniku nedůvodné újmy. Rozlišování důvodné a nedůvodné újmy vyjadřuje samozřejmost, že výkon oprávnění jedné osoby sice může vyvolat újmu na straně druhé osoby, ale tyto případy nelze zahrnout pod odpovědnostní vztahy, které jsou předmětem náhrady škody.

Speciální prevenční povinnost je pojata tak, že se více klade důraz na riziko jednání při nebezpečných situacích a stanoví se povinnost zakročit na ochranu jiného tomu, kdo vytvořil nebezpečnou situaci, nebo tomu, kdo nad ní má kontrolu, anebo odůvodňuje-li to povaha poměru mezi osobami. Stejná povinnost je stanovena i osobám, které mohou podle svých možností a schopností snadno odvrátit újmu, o níž ví nebo musí vědět.

Doplněno je nově ustanovení o škůdcově notifikační povinnosti, která má poškozenému umožnit, aby sám mohl učinit opatření minimalizující dopad škodné události do jeho majetkové sféry. Konečně je z platného občanského zákoníku převzata myšlenka ustanovení § 417, dle kterého má i ten, komu škoda hrozí, zakročit k jejímu odvrácení přiměřeným způsobem, a nikoli jen trpně přihlížet, jak vzniká a zvětšuje se. Rozdílně od dosavadní úpravy se však zakročení neukládá jako povinnost - je soukromou záležitostí každého, jak nakládá s vlastním majetkem, jak vyplývá ze zásady autonomie vůle i ze základního ustanovení o vlastnickém právu. Právním následkem takové nečinnosti je pak skutečnost, že újma vzniká ve vlastní sféře jednající osoby v důsledku její pasivity, a proto nemá právo na její náhradu vůči jinému v tom rozsahu, v jakém škodě mohla zabránit¹⁵¹.

Okolnosti vylučující odpovědnost – nutnou obranu a krajní nouzi pojímá nová právní úprava v zásadě na stejných principech, jak je tomu v současném občanském zákoníku. Větší důraz je ovšem kladen na subjektivní vnímání újmy poškozeným. Hrozící újma se nově bude posuzovat vzhledem k poměrům napadeného, zejména pokud napadený jedná v hrůze nebo strachu, které nejsou objektivně odůvodněny, ale napadenému se obrana jeví jako nutná. I pokud hrozí napadenému majetková újma, která není v obecném měřítku příliš vysoká, nicméně vzhledem

¹⁵¹ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku, <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrhzakona.html>, str. 562.

k poměrům napadeného je tato újma značná, bude se přiměřenost jednání napadeného posuzovat s ohledem k jeho poměrům a k možnému zásahu do jeho práv.

Zásadní změnou v pojetí odpovědnosti za škodu je nové pojetí civilní deliktu, které nově stanoví tři základní skutkové podstaty civilního deliktu, a to porušením zákona, porušením dobrých mravů a porušením smluvní povinnosti. Nová právní úprava tedy rozlišuje smluvní a mimosmluvní povinnost k náhradě škody. Zavádí se tak koncepce civilního deliktu, kterou ve svých studiích uvádí např. V. Knapp, tedy rozlišení, které reaguje na skutečnost, zda škoda vznikla z porušení smlouvy, nebo porušení zákona.

Rozdíl mezi smluvní a mimosmluvní povinností k náhradě škody je zejména ten, že se pro vznik povinnosti nahradit škodu porušením smlouvy nevyžaduje zavinění a rozsah náhrady škody podmiňuje její předvídatelnost.

Vznik povinnosti k náhradě škody způsobené porušením povinnosti stanovené přímo zákonem se stejně jako v současném občanském zákoníku spojuje se zaviněným porušením takové povinnosti.

Rozdíl bychom našli i v podmínkách pro zproštění se povinnosti k náhradě škody, k tomuto zproštění v případě porušení zákonné povinnosti postačuje vyvinění, u porušení povinnosti vyplývající ze smlouvy se vyžaduje liberace.

Způsobí-li smluvně zavázaná strana porušením povinnosti ze smlouvy škodu, vznikne poškozenému právo na její náhradu bez zřetele na škůdcovo zavinění. V těchto případech má právo na náhradu škody nejen druhá smluvní strana, ale i ti, jichž se účel smlouvy přímo dotýká. Zproštění povinnosti k náhradě škody je možné pouze liberací, tedy důkazem, že zavázanému ze smlouvy ve splnění povinnosti vyplývající ze smlouvy dočasně nebo trvale zabránila mimořádná nepředvídatelná a nepřekonatelná překážka vzniklá nezávisle na jeho vůli, tzv. vyšší moc.

Obecná odpovědnost za škodu, tak jak ji pojímá platný občanský zákoník, není díky odlišnému pojetí civilního deliktu zachována. Jako obecná úprava k náhradě škody je stanovena povinnost nahradit škodu způsobenou úmyslným porušením dobrých mravů, povinnost nahradit škodu způsobenou porušením povinnosti stanovené zákonem a konečně povinnost nahradit škodu vzniklou z porušení smlouvy.

Do popředí právní úpravy civilního deliktu se dostala úprava spočívající v porušení dobrých mravů. Škůdce se přitom může zprostit povinnosti k náhradě, pokud svým jednáním vykonával své právo a jako hlavní účel nesledoval poškození jiného.

Civilní delikt spočívající v porušení zákonné povinnosti je pojat tak, že škůdce je povinen nahradit poškozenému škodu, pokud svým vlastním zaviněním poruší povinnost stanovenou zákonem a zasáhne tak do absolutního práva poškozeného. Povinnost k náhradě majetkové újmy vznikne přitom i škůdci, který zasáhne do jiného práva poškozeného zaviněným porušením zákonné povinnosti stanovené na ochranu takového práva. Způsobí-li škůdce poškozenému škodu porušením zákonné povinnosti, má se za to, že škodu zavinil z nedbalosti. Stejně jako v platné právní úpravě se tedy presumuje nedbalostní zavinění škůdce. Nová právní úprava jde dále ve stanovení nedbalosti, když dodává, že nejedná-li škůdce, jak lze od osoby průměrných

vlastností v soukromém styku důvodně očekávat, má se za to, že jedná nedbale. Nedbalostní jednání je také takové jednání, kdy se škůdce zaváže k určité činnosti, k níž je zvláštní znalosti, dovednosti zapotřebí a tyto zvláštní znalosti, dovednosti neuplatní.

Konečně civilní delikt vyplývající z porušení smluvní povinnosti je nově definován v ustanovení § 2913¹⁵², podle kterého poruší-li strana povinnost ze smlouvy, nahradí škodu z toho vzniklou druhé straně nebo i osobě, jejímuž zájmu mělo splnění ujednané povinnosti zjevně sloužit. V praxi se bude dle mého názoru klást důraz na slovo zjevně, jinak by bylo možné, aby se náhrady škody domáhal široký okruh osob. Zproštění odpovědnosti je připuštěno, pokud škůdce prokáže, že mu ve splnění povinnosti ze smlouvy dočasně nebo trvale zabránila mimořádná nepředvídatelná a nepřekonatelná překážka vzniklá nezávisle na jeho vůli.

Překážka vzniklá ze škůdcových osobních poměrů nebo vzniklá až v době, kdy byl škůdce s plněním smluvní povinnosti v prodlení, ani překážka, kterou by škůdce podle smlouvy byl povinen překonat, ho však povinnosti k náhradě nezproští.

Zvláštní typy odpovědnosti za škodu v novém občanském zákoníku

Zvláštní typy odpovědnosti za škodu většinou vycházejí ze skutkových podstat zvláštních odpovědností, dle platné právní úpravy, tyto zvláštní typy ovšem doplňují a zavádí se zcela nové skutkové podstaty zvláštních typů povinnosti k náhradě škody.

Systematicky na první místo zvláštních typů povinností k náhradě škody byla zařazena škoda způsobena tím, kdo nemůže posoudit následky svého jednání. Základní ustanovení této zvláštní odpovědnosti uvádí, že nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, nebo ten, kdo je stížen duševní poruchou, nahradí způsobenou škodu, pokud byl způsobilý ovládnout své jednání a posoudit jeho následky, poškozenému náleží náhrada škody i tehdy, nebránil-li se škůdci ze šetrnosti k němu. Stejně jako v platné právní úpravě se stanoví, že společně a nerozdílně se škůdcem nahradí škodu i ten, kdo nad ním zanedbal náležitý dohled, není-li škůdce povinen k náhradě, pak hradí škodu ten, kdo nad škůdcem zanedbal dohled. Závěrečné ustanovení ještě dodává, že kdo se uvede vlastní vinou do takového stavu, že není s to ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky, nahradí škodu v tomto stavu způsobenou.

Oproti platné právní úpravě doplňuje nový kodex soukromého práva ustanovení o škodě způsobené osobou s nebezpečnými vlastnostmi. Ustanovení § 2923 stanoví, že kdo se vědomě ujme osoby nebezpečných vlastností tak, že jí bez její nutné potřeby poskytne útulek nebo jí svěří určitou činnost, ať již v domácnosti, provozovně či na jiném podobném místě, nahradí společně a nerozdílně s ní škodu způsobenou v takovém místě nebo při této činnosti někomu jinému nebezpečnou povahou takové osoby. Domnívám se, že toto zcela nové ustanovení je poněkud nadbytečné a jeho využití bude otázkou aplikační praxe. Osoby s tzv. „nebezpečnými vlastnostmi“ totiž nejsou blíže definovány, nebezpečné vlastnosti může chápat každý trochu jinak a je též otázkou, zda naopak toto ustanovení neodradí právní subjekty od pracovního či jiného využití osob např. s určitým druhem postižení.

¹⁵²Česko. Zákon č. 89 ze dne 3. 2. 2012, Občanský zákoník. In Sbíрка zákonů České republiky. 2012, částka 33, rozeslána dne 22. 3. 2012. Dostupný také z www.sbirka.cz/posl4tyd/nove/12-089.htm.

Výraznější změny se objevují v dalším zvláštním typu náhrady škody, a sice škody vzniklé z provozní činnosti a škody způsobené provozem zvláště nebezpečným. Škoda z provozní činnosti je definována tak, že kdo provozuje závod nebo jiné zařízení sloužící k výdělečné činnosti, nahradí škodu vzniklou z provozu, ať již byla způsobena vlastní provozní činností, věcí při ní použitou nebo vlivem činnosti na okolí. Povinnosti se zproští ten, kdo prokáže, že vynaložil veškerou péči, kterou lze po něm rozumně požadovat, aby ke škodě nedošlo. Oproti současné právní úpravě je tak zachován jediný liberační důvod, který umožňuje zproštění odpovědnosti, pokud odpovědný vynaložil veškerou péči, kterou lze po něm požadovat k tomu, aby ke škodě nedošlo. Jedná se tedy o odpovědnost absolutní, bez zřetele na zavinění.

Provoz zvláště nebezpečný je pak definován jako závod nebo jiné zařízení zvláště nebezpečné, přičemž zvláště nebezpečné je zařízení tehdy, když nelze předem rozumně vyloučit možnost vzniku závažné škody ani při vynaložení řádné péče. Za zvláště nebezpečný provoz se považuje každý provoz, který je provozován továrním způsobem, nebo pokud se při něm používá výbušná nebo jiná podobně nebezpečná látka, nebo se při něm s touto látkou nakládá. Povinnosti k náhradě škody se může škůdce zprostit pouze tehdy, když škůdce prokáže, že škoda byla způsobena zvnějšku vyšší mocí, nebo že ji způsobilo vlastní jednání poškozeného. Škoda z provozu a z provozu zvláště nebezpečného je pojata jako objektivní, nicméně škoda z provozní činnosti umožňuje širší možnosti zproštění povinnosti k náhradě škody, když se jí může zprostit provozovatel, který vynaloží takovou péči, kterou na něm lze rozumně požadovat.

Ve své podstatě je právní úprava škody z provozní činnosti obdoba současného znění ustanovení § 420a občanského zákoníku. Obě zvláštní škody jsou doplněny o škodu na nemovité věci, kdy ten, kdo, byť neoprávněně provádí nebo zajišťuje práce, jimiž se jinému působí škoda na nemovité věci, nahradí škodu z toho vzniklou.

Naopak s jiným přístupem k odpovědnosti z provozní činnosti, popř. provozu zvláště nebezpečného se setkáváme v pojetí PETL, který stanoví odpovědnost pouze za provoz abnormálně nebezpečný. Odpovědnost za provoz abnormálně nebezpečné činnosti se vztahuje na činnosti, při nichž se vytváří předpověditelné a významné nebezpečí škody, i když jsou při jejím provozu dodržena veškerá pravidla a řádná péče. I v tomto pojetí se jedná o objektivní odpovědnost s možností liberace, kdy odpovědnost může být omezena či vyloučena tehdy, když byla újma způsobena neodvratitelnou a nepředvídatelnou přírodní silou nebo chováním třetích osob.

Dalším zvláštním typem škody je škoda způsobená z provozu dopravních prostředků, která se nahrazuje tehdy, pokud je vyvolána zvláštní povahou tohoto provozu, s tím, že se nemůže provozovatel dopravního prostředku zprostit povinnosti k náhradě škody, pokud byla škoda způsobena okolnostmi, které mají původ v provozu. Zprostit se ovšem může tehdy, když prokáže, že škodě nemohl zabránit ani při vynaložení veškerého úsilí, které lze požadovat. Právní úprava škody z provozu dopravních prostředků vychází ze stejných principů jako současná úprava, vhodně je však doplněna o definici dopravních prostředků, když je stanoveno, že se jedná o vozidla, plavidla, letadla a další dopravní prostředky, které nejsou poháněny lidskou silou.

Prvním novým zvláštním typem povinnosti k náhradě škody je škoda způsobená zvířetem, výslovně se tak nově stanoví, že způsobí-li škodu zvíře, nahradí ji jeho vlastník, ať již bylo pod jeho dohledem nebo dohledem osoby, které zvíře svěřil, anebo pokud se zatoulalo nebo uprchlo. Osoba, která měla zvíře na starosti, bude odpovídat spolu s vlastníkem zvířete společně a nerozdílně. Nový občanský zákoník pamatuje i na případy, kdy třetí osoba svémocně odňala zvíře jeho vlastníkově či osobě, jíž bylo svěřeno, za této situace přechází povinnost k náhradě škody na tuto třetí osobu, ovšem pouze pokud prokáže vlastník nebo osoba, jíž bylo zvíře svěřeno, že odnětí zvířete nemohla rozumně zabránit, jinak odpovídají společně a nerozdílně s třetí osobou.

Škoda způsobená zvířetem není v platné právní úpravě občanského zákoníku výslovně stanovena, nicméně odpovědnost chovatele za škodu způsobenou zvířetem se posuzuje podle ustanovení § 420 občanského zákoníku, kdy se za porušení právní povinnosti dovozuje porušení prevenční povinnosti, stanovené v § 415 občanského zákoníku, tedy z hlediska zachování potřebného dozoru nad zvířetem. I zde platí všeobecně předpokládané (presumované) zavinění s možností vyvinění se ve smyslu § 420 odst. 3 občanského zákoníku, když majitel zvířete prokáže, že škodu nezavinil, že si ji způsobil sám poškozený nebo třetí osoba, anebo že vznikla náhodou, k níž sám nevytvořil podmínky. K otázce škody způsobené zvířetem se vztahuje celá řada soudních rozhodnutí, na nichž je patrné, že soudy při zkoumání odpovědnosti majitele zvířete za způsobenou škodu poměřují též možné spoluzavinění poškozeného.

Úprava navržená v ustanovení § 2933 a násl. nového občanského zákoníku jednoznačně rozlišuje odpovědnost vlastníka nad chováním zvířete, navíc rozděluje zvířata na ta, která slouží k výkonu povolání, k obživě nebo jako pomocník pro osoby se zdravotním postižením, když obsahuje výslovné ustanovení, že pokud slouží domácí zvíře vlastníku k výkonu povolání či k jiné výdělečné činnosti nebo k obživě, anebo slouží-li jako pomocník pro osobu se zdravotním postižením, zproští se vlastník povinnosti k náhradě, prokáže-li, že při dozoru nad zvířetem nezanedbal potřebnou pečlivost, anebo že by škoda vznikla i při vynaložení potřebné pečlivosti. Za týchž podmínek se povinnosti k náhradě zproští i ten, komu vlastník zvíře svěřil. Rozlišuje i odpovědnost těch, kteří odňali svémocně zvíře vlastníkově či osobě, jíž je zvíře vlastníkem svěřené.

Domnívám se, že navržená právní úprava odpovědnosti za škodu způsobenou zvířetem v novém občanském zákoníku vnáší zcela jednoznačná pravidla pro posuzování otázek odpovědnosti za škodu, která byla způsobena zvířetem a napříště již nebude nutné dovozovat míru porušení prevenční povinnosti u majitele zvířete, neboť jeho odpovědnost bude vyplývat ze zvláštního odpovědnostního typu, s tím, že se opět připouští za určitých podmínek vyvinění z odpovědnosti.

Dalším zvláštním typem povinnosti k náhradě škody, je povinnost nahradit škodu způsobenou věcí. Tento zvláštní druh odpovědnosti je upraven i v platném občanském zákoníku, nová právní úprava však povinnost k náhradě škody rozšiřuje a uvádí, že povinnost k náhradě škody má ten, kdo je povinen něco někomu plnit a použije přitom vadnou věc, to platí i pro poskytování zdravotnických, sociálních, veterinárních a jiných biologických služeb. Není tedy nutné dovozovat, že škoda byla způsobena vnitřní povahou přístroje nebo věci, které bylo při

plnění závazku použito. Speciálně je dále upraveno, že při zřícení budovy nebo odloučení její části v důsledku vady budovy nebo nedostatečného udržování budovy nahradí škodu její vlastník, případně i předchozí vlastník, pokud má škoda příčinu v nedostatku vzniklém za trvání jeho vlastnického práva.

Domnívám se, že v praxi bude toto nové ustanovení činit určité potíže při stanovení, kdy původ škody vznikl, je otázkou, zda lze tento časový okamžik vždy přesně určit. I tento typ povinnosti k náhradě škody je objektivní bez ohledu na zavinění škůdce.

Do speciálních typů povinnosti k náhradě škody je nově systematicky zařazena též povinnost nahradit škodu způsobenou vadou výrobku, je tak převzata právní úprava zákona č. 59/1998 Sb., ve znění pozdějších právních předpisů. Tento zákon pozbývá účinnosti nového občanského zákoníku své platnosti.

Povinnost k náhradě škody na věcech převzatých, odložených či vnesených vychází z dosud platné právní úpravy. Škoda na převzaté věci je pak konstruována tak, že každý kdo od jiného převezme věc, která je předmětem jeho závazku je povinen nahradit její poškození, ztrátu nebo zničení, pokud by ovšem neprokázal, že by ke škodě došlo i jinak. Povinnost stíhá tuto osobu obdobně jako schovatele.

Nová úprava zavádí limit výše náhrady u škod na věcech vnesených do ubytovacích zařízení v závislosti na ceně ubytování. Bez omezení však má být hrazena škoda, byla-li věc převzata do úschovy nebo odmítl-li ubytovatel věc do úschovy nezákonně převzít, popřípadě způsobil-li škodu ubytovatel samotný, nebo osoba pracující v provozu ubytovacího zařízení. Povinnost k náhradě škody se nevztahuje výslovně na vozidla, na věci ponechané ve vozidle, ani na živá zvířata, ledaže by tyto věci a zvířata byly převzaty do speciální úschovy.

Dalším zcela novým typem povinnosti k náhradě škody je škoda způsobená informací nebo radou. Ustanovení § 2950 stanoví, že kdo se hlásí jako příslušník určitého stavu nebo povolání k odbornému výkonu nebo jinak vystupuje jako odborník, nahradí škodu, způsobil-li ji neúplnou nebo nesprávnou informací nebo škodlivou radou danou za odměnu v záležitosti svého vědění nebo dovednosti. Jinak se hradí jen škoda, kterou někdo informací nebo radou způsobil vědomě. Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku k tomuto typu povinnosti k náhradě škody uvádí, že se jedná o standartní úpravu, která je civilnímu právu vlastní už od dob římských¹⁵³.

Zcela nově je též upravena škoda způsobená náhodou. K náhradě škody způsobené náhodou je povinen ten, kdo dal ze své viny k náhodě podnět, zejména tím, že porušil příkaz nebo poškodil zařízení, které má nahodilé újmě zabránit. Úpravu náhrady škody u náhod považuji za velice vhodnou a příznačnou, neboť se často setkáváme v praxi s tím, že lidé riskují a vědomě porušují různé zákazy, nerespektují vytyčené trasy a cesty při lyžování nebo dalších činnostech. Nyní bude zcela jasné, že při porušení zákazu musí ten, kdo jej porušil nést právní důsledky svého jednání, včetně povinnosti k náhradě škody.

¹⁵³ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku, <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrhzakona.html>, str. 571.

Dle mého názoru největší koncepční změny jsou v nové úpravě obsaženy ve způsobu a rozsahu náhrady škody. Primárním způsobem náhrady škody je nově uvedení do původního stavu, tedy naturální restituce. Pokud není uvedení do původního stavu možné, nebo poškozený nemá zájem o tento způsob náhrady, hradí se škoda v penězích. Nový občanský zákoník vychází ze základního principu, že se zásadně poskytuje náhrada škody na majetku. Shodně je stanoveno, že se hradí skutečná škoda a ušlý zisk.

Nemajetková újma se odškodňuje jen v některých zvláštních případech, a to buď tehdy, není-li náhrada majetkové újmy vůbec možná, anebo tehdy, odporovalo-li by přiznání poškozenému náhrady jen majetkové újmy obecně uznávaným zásadám spravedlnosti. Důvodová zpráva k novému zákoníku uvádí¹⁵⁴, že se jedná o zásahy do osobnostních práv člověka, nebo do obdobných práv právnické osoby. Nemajetková újma se odčiní poskytnutím přiměřeného zadostiučinění, které musí být poskytnuto v penězích, pokud nelze zajistit jiný způsob, který by dostatečně a účinně odškodnil způsobenou újmu.

Průlomovou změnou je otázka odškodnění náhrady újmy na zdraví, kdy se upouští od stanovení pevných částek za poškození zdraví, nebo za usmrcení. K. Eliáš¹⁵⁵ uvádí, že: *„soukromý život je nekonečně variabilní a snaha po jeho nivelizaci v záležitostech tak navýsost individuálních jako je bolest, důsledky újmy na zdraví pro další budoucnost postiženého nebo ztráta blízkého člověka není důvodná. Není např. žádný důvod založit manželu nebo sourozenci právo při usmrcení druhého manžela či sourozence na zaplacení částky 240.000,- Kč nebo 175.000,- Kč, jak je tomu v současné právní úpravě. Za určitých okolností to může být příliš málo, za jiných příliš mnoho. Odpovědnost za správné rozhodnutí v konkrétním případě nemůže ze soudce nikdo sejmut a snaha po nivelizaci soukromého života v jeho rozmanitostech nevyvolá nic jiného, než rigor nesrovnávající se s povahou jednotlivých případů“*.

Osobně se s novou právní úpravou odškodňování nemajetkové újmy plně ztotožňuji, neboť se domnívám, že normovat cenu lidského života a zdraví není úkolem legislativy. Lidské zdraví a život jsou hodnoty, které bych vyjádřila jako absolutní a nedotknutelné, individuální, jejich oceňování právním předpisem nemůže nikdy dobře zhodnotit tyto individuality, na druhou stranu pro soudní praxi jsou jisté rozhodovací zásady, doporučující instrukce časté a slouží k vytváření jistých prostorů, ve kterých se soudce může pohybovat. Tabulky oceňující jisté lidské hodnoty známe v našem právním řádu nejen v úpravě odškodňování nemajetkové újmy, ale např. i pro stanovení výše výživného na děti, kdy tabulka vychází pouze z příjmu rodiče, který je povinen výživné poskytovat, aniž by zohledňovala další skutečnosti. K. Eliáš k otázce tabulkového hodnocení lidského života a zdraví dodává, že: *„pocitují-li někteří představitelé soudní moci potřebu tabulek, vzorců nebo klíčů speciálně pro tyto účely, nic nebrání tomu, aby se soudní praxe sama shodla na zásadách, podle nichž bude postupováno“*.

Dle mého názoru se dá očekávat, že soudní praxe vytvoří po určitém čase aplikace nové právní úpravy minimálně nějakou sjednocující směrnici pro rozhodování, neboť osobně neočekávám, že od nabytí účinnosti nového zákoníku dojde k radikální změně v postoji

¹⁵⁴ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku, <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrhzakona.html>, str. 572.

¹⁵⁵ Tamtéž.

soudcovské praxe a soudci budou přiznávat odškodnění v řádech statisíc korun. Přístup každého rozhodujícího soudce je odlišný, proto také bude např. jinak rozhodováno o náhradách za nemajetkovou újmu v Praze a jinak v Ostravě. Tyto rozdíly ovšem také nepovažují za vhodné, neboť je tím narušen princip právní jistoty.

Otázka náhrady škody doznala ovšem dalších zásadních změn. Dochází zejména k posilování práv poškozeného. Nově se stanoví, že pokud způsobí škůdce škodu ze svévole, či škodolibosti je povinen nahradit poškozenému cenu zvláštní obliby. Cenou zvláštní obliby přitom nový občanský zákoník chápe jakousi mimořádnou cenu, která není tržní cenou, neodvíjí se od tržní ceny, ale zohledňuje osobní vztah poškozeného k věci, která byla protiprávním jednáním škůdce poškozena nebo zničena. Mohou tedy nastat situace, kdy určitá věc mající nízkou tržní hodnotu má vysokou cenu pro poškozeného a naopak mohou nastat i situace, kdy k věci, jež má vysokou tržní hodnotu, nemá poškozený žádný vztah.

Cena zvláštní obliby je zmiňována Principy Evropského deliktního práva (PETL), kde je odškodňování ceny zvláštní obliby zvažováno, jako možnost kompenzovat nemajetkovou újmu při poškození předmětu výrazné citové obliby, který může mít třeba jen nepatrnou majetkovou hodnotu. Principy Evropského deliktního práva však tuto náhradu škody příliš nepřejímají, neboť v moderních evropských právních řádech nepanuje shoda ohledně odškodňování nemateriálních škod. Náhrada ceny zvláštní obliby je upravena např. v právním řádu Rakouska, kde je tzv. cena zvláštní obliby plně odškodňována, pokud byla škoda způsobena trestným činem, ze svévole nebo ze škodolibosti. Do nového občanského zákoníku byla zařazena pod vlivem inspirace rakouským právním řádem a též pod vlivem angloamerického práva, kde je označována jako tzv. punitive damages. Principy Evropského deliktního práva přitom odmítají sankční náhradu škody, tak jak ji právě punitive damages pojímá, neboť účelem takového odškodnění je vedle funkce reparační, uložit škůdci sankci a zabránit tak opakování protiprávního jednání.

Právní institut odškodňování ceny zvláštní obliby má své základy již v obecném občanském zákoníku z dob Rakouska-Uherska a tento institut bychom našli i ve vládním návrhu československého občanského zákoníku z roku 1937, z něhož se inspiruje nová právní úprava. Cena zvláštní obliby se uplatňuje ve dvou případech, zejména pokud škůdce způsobí škodu ze svévole anebo, pokud škůdce způsobí škodu ze škodolibosti. Oba tyto případy představují kvalifikované formy úmyslného způsobení škody.

Svévoli pojímá důvodová zpráva k nové právní úpravě tak, že škůdce má potěšení z toho, že škodí, aniž mu zpravidla vznikne jiný prospěch, svévolně působí škodu např. ten, kdo úmyslně poškodí lak automobilu zaparkovaného na parkovišti. Škůdce v tomto případě nemá vztah k poškozenému, neví, kdo je v konkrétním případě poškozeným, zda se jedná o starší osobu, osobou zdravotně postiženou či dítě.

Škodolibost je naopak taková úmyslná forma zavinění, kdy poškozený působí škodu určité osobě, aby této osobě ublížil. Škodolibost je např. takové jednání, kdy škůdce způsobí škodu jiné osobě na věci, která je pro tuto osobu velmi důležitá a velmi si jí považuje.

Jak škodolibost, tak svévole mají být napříště odškodňovány při zhodnocení nemajetkových aspektů, osobního vztahu a citového vztahu poškozeného k věci.

Na závěr bych ráda poukázala na zcela nově upravený zvláštní právní institut v otázce odpovědnosti za škodu, a sice tzv. předsmmluvní odpovědnost, která se nově upravuje jako samostatný právní institut a je novým občanským zákoníkem výslovně upravena v ustanoveních § 1728 a následujících, kdy je právní úprava systematicky zařazena k pojednání o závazcích. V evropských právních řádech není příliš často předsmmluvní odpovědnost výslovně legislativně upravena v právních předpisech. Ucelenou právní úpravu předsmmluvní odpovědnosti bychom našli v Německu nebo v Itálii či Portugalsku. Inspiračním zdrojem pro české pojetí předsmmluvní odpovědnosti byla do jisté míry právní úprava německého BGB.

Nová právní úprava předsmmluvní odpovědnosti vychází ze zásady, že po zahájení vyjednávání o smlouvě je třeba chránit určitý vztah, který má vzniknout. Ustanovení § 1729 stanoví, že dospějí-li strany při jednání o smlouvě tak daleko, že se uzavření smlouvy jeví jako vysoce pravděpodobné, jedná nepoctivě ta strana, která přes důvodné očekávání druhé strany v uzavření smlouvy jednání o uzavření smlouvy ukončí, aniž pro to má spravedlivý důvod. Strana, která jedná nepoctivě, nahradí druhé straně škodu, nanejvýš však v tom rozsahu, který odpovídá ztrátě z neuzavřené smlouvy v obdobných případech.

Nepoctivým jednáním může být i jednání o smlouvě, aniž má jedna ze stran vůli smlouvu uzavřít, za nepoctivé jednání mohou být v širším slova smyslu zahrnuty i případy, kdy není splněna informační povinnost nebo dojde ke zneužití důvěrných informací. J. Hrádek¹⁵⁶ k tomuto pojetí předsmmluvní odpovědnosti uvádí, že není zřejmé, zda nová úprava představuje odpovědnost na základě porušení předsmmluvního závazkového vztahu, nebo zda vychází z obecné zákonné odpovědnosti za protiprávní jednání. Dále upozorňuje na skutečnost, že nový kodex neřeší otázku, od kdy postihuje riziko povinnosti k náhradě škody v předsmmluvní odpovědnosti.

Rozhodování o konkrétní výši náhrady škody ponechává nový kodex praxi soudů, kdy povinnost k náhradě škody váže na nepoctivé jednání. Náhrada škody má být poskytována v rozsahu utrpěné škody a porušení dobrých mravů, náhrada škody je naopak omezena v rozsahu, který odpovídá ztrátě z neuzavřeného obchodu.

Definice předsmmluvní odpovědnosti není legálně vymezena, je tak ponechána na judikatuře soudů. Právní úprava tohoto institutu v Německu, v němž se i čeští autoři nového zákoníku inspirovali, definici obsahuje a vymezuje tak jednání, která lze pod předsmmluvní odpovědnost zařadit. Pojetí předsmmluvní odpovědnosti v novém zákoníku výslovně nezohledňuje situace, kdy nedojde k uzavření smlouvy, která ke své platnosti vyžaduje splnění určitých formálních náležitostí. Promlčecí doba pro nároky z předsmmluvní odpovědnosti je obecně stanovena na tři roky, přičemž dohodou stran lze dohodnout i delší promlčecí dobu, popř. kratší za současné ochrany slabší smluvní strany.

¹⁵⁶ Hrádek, J., Předsmmluvní odpovědnost: Culpa in contrahendo. Praha. Auditorium, 2009, str. 194 a násl.

Zajímavou otázkou je postavení třetích osob při sjednávání smlouvy a předsmulvné odpovědnost těchto třetích osob. Z právní úpravy nového zákoníku lze dovodit společnou odpovědnost třetí osoby a osoby, která tuto třetí osobu použila při sjednávání smlouvy. Jestliže se dopustí nepoctivého jednání při sjednávání smlouvy jiná osoba, která se na vyjednávání o smlouvě podílí, např. zprostředkovatel, může být i tato osoba odpovědná za bezdůvodné ukončení o sjednání smlouvy nebo jiné nepoctivé jednání a bude povinna k náhradě škody. Ve vztahu k třetím osobám, kterým může vzniknout škoda neuzavřením smlouvy, bezdůvodným ukončením o uzavření smlouvy se uplatní povinnost k náhradě škody pouze v těch případech, pokud lze dovodit i ve vztahu k třetím osobám obecnou odpovědnost – povinnost k náhradě škody.

Domnívám se, že výslovná úprava předsmulvné odpovědnosti je velmi pozitivním krokem, kdy nebude již nutné dovozovat předsmulvné odpovědnost z porušení prevenční povinnosti a vznik obecné odpovědnosti za škodu, jako je tomu dnes.

16. Závěr

Platná právní úprava občanského práva, zákon č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších právních předpisů klade důraz zejména na majetkové vztahy mezi občanem a státem a mezi občany navzájem. Ve své právní úpravě naopak neklade větší důraz na podporu autonomie vůle jedince, s níž souvisí časté uplatňování absolutní neplatnosti právních úkonů při vadách právního jednání, časté využívání prekluze, namísto promlčení práva a také nedostatečná ochrana osobnostních práv.

Podle mého názoru je právní institut odpovědnosti za škodu v platné právní úpravě občanského zákoníku pojat ne zcela jednoznačně, když některé základní pojmy nejsou výslovně legislativně definovány, jako např. pojem škody, nemajetkové újmy a další. Nutno podotknout, že tato absence byla vyplněna judikaturou soudů, které objasnily výklad základních pojmů.

Naproti tomu nový občanský zákoník představuje základní kodex soukromého práva, integruje v sobě právo občanské, obchodní (týkající se obchodních závazkových vztahů), právo rodinné, právní úpravu o vlastnictví bytů, sdružování občanů, nájmu a podnájmu nebytových prostor, zákon o cenných papírech a další. Naopak nesystematicky je pojata pracovní právo, které stojí mimo tento kodex.

Nový kodex soukromého práva vychází z demokratických principů, jako je respekt k přirozeným právům člověka, výrazné posílení autonomie vůle a práv jednotlivce, klade důraz na ochranu osobnosti a statusových otázek. Zákoník opouští představu, že má být nástrojem řízení společnosti, a mění proto dosud platnou zásadu absolutní neplatnosti právních úkonů na neplatnost relativní, stanovenou za účelem ochrany dotčené, zejména pak slabší strany.

V oblasti odpovědnosti za škodu se inspirované v současné právní úpravě a některé instituty přejímá, nicméně se zařazuje pod vlivem dalších inspiračních zdrojů (např. právní úprava Rakouska, Principy Evropského deliktčního práva) k moderním evropským úpravám odpovědnostních vztahů.

Oproti současné právní úpravě se mění terminologie, kdy nový občanský zákoník nepoužívá termín odpovědnost za škodu, ale hovoří o náhradě majetkové a nemajetkové újmy, namísto zvláštních typů odpovědnosti za škodu hovoří o škodě způsobené dále upravenými subjekty.

Z teoretického hlediska se opouští princip jednoty civilního deliktu a zavádí se tři základní skutkové podstaty civilního deliktu, porušení zákona, porušení dobrých mravů a porušení smluvní povinnosti. Pro vznik povinnosti nahradit škodu způsobenou porušením smlouvy se přitom nevyžaduje zavinění, u porušení zákona se zavinění vyžaduje a předpokládá se ve formě nedbalosti a při porušení dobrých mravů se musí jednat o úmyslné porušení dobrých mravů, které musí být prokázáno.

Prevenční povinnost je též stanovena odlišně, nicméně stále je zachována obecná prevenční povinnost a speciální. Prevenční povinnost v souvislosti s aktivním postupem jednatelky osoby je bezvýjimečná, stíhá tedy každého, naproti tomu případy zvláštní prevenční povinnosti, která má původ ve zvláštních situacích, stíhá ty, kteří vytvořili nebezpečnou situaci, nebo kdo nad ní má kontrolu, případně odůvodňuje-li to povaha poměru mezi osobami.

Největší koncepční změnu představuje způsob a rozsah odškodňování. Škoda se primárně odčítá uvedením do předešlého stavu, náhrada škody v penězích je možná jen pokud o ní požádá poškozený, nebo pokud uvedení do předešlého stavu není možné. Rozsah náhrady škody je vymezen zásadně tak, že se hradí pouze škoda na majetku, a to skutečná škoda i ušlý zisk. Nemajetková újma se odškodňuje v případě, že náhrada majetkové újmy není vůbec možná, nebo pokud by její nepřiznání odporovalo uznávaným zásadám spravedlnosti. Při újmě na zdraví spočívající ve vytrpěných bolestech, způsobení ztížení společenského uplatnění a při odškodnění úmrtí poškozeného se napříště již nebude vycházet z tabulkového hodnocení jednotlivých zásahů do života a zdraví, ale náhrada se bude určovat in concreto tak, aby vyvážila vytrpěné bolesti, popř. ztížení společenského uplatnění poškozeného, popř. se stanoví podle zásad slušnosti.

Zcela nově se počítá s možností, že nemajetkovou újmu má nahradit také ten, kdo způsobil škodu úmyslně z touhy ničit či ublížit nebo z jiné zavrženíhodné pohnutky. Pokud způsobí škůdce škodu ze svévole, má nahradit poškozenému také cenu zvláštní obliby, při které se zohledňují i nemajetkové aspekty, zvláště pak osobní vztah poškozeného k věci.

Pokud bych měla zhodnotit současnou právní úpravu a komparovat ji s úpravou v novém občanském zákoníku, pak bych chtěla zmínit, že obě právní úpravy mají dle mého názoru pozitiva i negativa. Platná právní úprava, co do způsobu náhrady škody preferuje náhradu v penězích, před možností uvedení do původního stavu. Podle mého názoru představuje náhrada v penězích jistou výhodu pro poškozeného, protože v případě naturální restituce poškozený podstupuje riziko, že škůdce neprovede např. opravu věci s náležitou pečlivostí. Z toho důvodu je pro poškozeného v určitých situacích možnost peněžní náhrady účinnější ochranou jeho práva, než uvedení do původního stavu. Nicméně musím dodat, že v případě náhrady škody v penězích nastávají potíže s vyčíslením škody, zejména na věcech opotřebovaných, kdy musí být od částky vyjadřující náklady na opravu věci odečtena částka, která představuje zhodnocení věci její opravou, proti původnímu stavu.

Nová úprava naproti tomu stanoví, že soud zohlední vše, co musí poškozený k obnovení nebo nahrazení funkce věci účelně vynaložit. I když občanský zákoník vychází z preferování naturální restituce, umožňuje, aby si poškozený zvolil způsob náhrady škody tak, jak mu lépe vyhovuje. Takové pojetí je příhodnější, protože je to poškozený, který utrpěl újmu v důsledku škodní události, a proto by měl mít možnost zvolit si způsob, jakým mu škůdce škodu nahradí.

V případě způsobení nemajetkové újmy na zdraví se dnes při vyčíslení náhrady bolestného a náhrady za ztížení společenského uplatnění vychází z ustanovení vyhlášky Ministerstva zdravotnictví ČR, přičemž soud může v případech mimořádného zřetele hodných náhradu za újmu na zdraví takto vypočtenou zvýšit. Poškozený může uplatnit též nárok z titulu ochrany osobnosti. Otázka náhrady nemajetkové újmy na zdraví do jisté míry názorově rozděluje

odbornou veřejnost, neboť se setkáváme s autory¹⁵⁷, kteří odmítají, aby o výši nemajetkové újmy na zdraví rozhodoval soud v každém jednotlivém případě.

Zastánci platného pojetí uvádí, že standardizace náhrad nemajetkových nároků při újmě na zdraví představuje současný trend deliktního práva, který představuje určitou právní jistotu, předvídatelnost soudního rozhodnutí a také nediskriminaci v odškodňování nemajetkových nároků. Oproti tomu právní teoretikové, kteří jsou proti paušalizovanému pojetí náhrady nemajetkové újmy na zdraví, uvádí, že lidský život a zdraví jsou natolik variabilní, že snaha o jejich nivelizaci v záležitostech jako je bolest, ztráta blízkého člověka, či životní uplatnění je kontraproduktivní a ve svém výsledku vede k nespravedlivým a nepřiměřeným rozhodnutím, také poukazují na úpravy ve vyspělých zemích Evropy, které ponechávají tyto otázky na volné úvaze soudu.

Podle mého názoru nelze právním předpisem, ať už zákonným či podzákonným stanovit hodnotu lidského zdraví, lidského života, ale např. ani výši výživného, kterou je povinný rodič hradit svému potomkovi, a přesto se setkáváme s jistými sjednocujícími pravidly, tabulkami, které mají doporučující charakter. Ve většině zemí Evropy je otázka určení výše náhrady nemateriální újmy ponechána na volné úvaze soudů, kdy soudy v každém konkrétním případě hodnotí všechny významné okolnosti.

V českém pojetí bude dle mého názoru docházet k prodlužování rozhodnutí soudů, kdy soudy budou nařizovat znalecké posudky pro zhodnocení otázky, jakou ztrátu utrpěl pozůstalý smrtí svého blízkého nebo zásahem do svého zdraví. Naproti tomu odpovědný subjekt předloží oponentní znalecký posudek a poškozený bude nucen u soudu prokazovat hloubku své újmy, bolesti či ztráty blízké osoby. Konečně konkrétní otázky přenechme judikatuře soudů.

¹⁵⁷Mikyska, M. Náhrada škody újmy na zdraví podle návrhu nového občanského zákoníku-krok kupředu nebo zpět? Právní rozhledy č. 22/2008, str. 827-828.

17. Resume

Thesis is focuses on discussion of the liability for damages in civil law. Issues of accountability in law I am very interested in why I have devoted the topic in his thesis , in which I handled the general issues related to liability in civil law and I focused on modification of the general liability for damage under § 420 of Act No. 40/1964 Coll., as amended by later legislation (hereinafter referred to as the "Civil Code"), while I was on the specific circumstances of the case law, especially the Supreme court of the Czech Republic, pointed to the current law on liability for damage , its shortcomings and I also comment on the regulation of this issue in the design of the new Civil Code. Legislation liability in civil law but is so broad that the special types of liability deserve a separate treatise , which is why I was allowed to return to the topic and to discuss specific types of liability in a separate work. Institute of Legal liability is very broad and it's still closer examination we find a number of sub-questions, theoretical propositions that are not fully understood, or they exist in a single legal theory of mind. Responsibility also closely linked with the concept of legal obligation, only those relationships where there is an obligation, it may give rise to liability. The legal concepts of duty and responsibility are very important and as such are entitled to basic legal institutions as law sets standards of conduct and penalties for violation of these standards.

A prerequisite is the existence of the liability of a legal obligation only when an entity is required for certain activities, or any behavior can lead to the fulfillment of statutory obligatory prerequisite for liability for damage to a body, and thus the victim of any claim for damages . Legal obligation and legal responsibility and are closely related. Thesis is focused on the treatment of specific types of liability under the Civil Code, which are contained in § 421 et seq. Civil Code, as it is the responsibility for damage to items brought in, deferred, liability for damage caused by circumstances which have their origin in the nature of the device or other things that have been used in fulfilling the obligation, assumed responsibility for things, or responsibility for damage caused those who cannot assess the consequences of their behavior and others.

In the early parts of this work, we discuss the basic concepts on which the rules of liability for damages based, in particular, are broken down the concept of legal obligation, legal responsibilities, preconditions for the creation of liability and also emphasized the precautionary principle, which is the Czech legislation very distinctive. The work also reflects the Principles of European Tort Law, which is a model for certain liability issues on legal aspects.

Subsequently analyzed in detail the various types of legislation and responsibilities, as established by the Civil Code, thus assumed responsibility for things, responsibility for the things introduced, deferred, liability for those who cannot assess the consequences of their actions, and more. Existing legislation is compared with the adjustment in the new Civil Code, which takes effect from 1 First The 2014th. The new legislation introduces other types of damage such as damage caused by animals or by accident. Compared to the applicable adjustment changes the

method of determining the amount of non-pecuniary damage sustained to the health or life, and introduces pretium affectionis, as like punitive damages.

The aim of this thesis is to evaluate the current rules of special types of liability in civil law, especially in the relevance of the new Civil Code, foreign legal concepts of liability and legal responsibility, the principle of European Tort Law, they also discuss the concept of legal changes liability adjustments in the new civil Code.

Key words: liability, damage, damages, special types of liability, damage was,

Klíčová slova: odpovědnost za škodu, škoda, náhrada škody, nemajetková újma, zvláštní typy odpovědnosti za škodu,

18. Seznam použité literatury

Monografie

- Balák, Korecká, J., Vojtek, P. Občanský zákoník s judikaturou a souvisejícími předpisy. Praha: C. H. BECK, 2006.
- Brejcha, A., Odpovědnost v soukromém právu a veřejném právu, Praha. Codex Bohemia, 2000.
- Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A. Teorie práva, Praha 2001
- Eliáš a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde Praha a.s., 2008.
- Eliáš, J. Majetková odpovědnost pracujících v JZD. Praha 1959.
- Eliáš, K. Náhrada škody v připravovaném návrhu českého občanského zákoníku. In Tichý, L. (ed) Vývoj práva deliktů odpovědnosti za škodu v České republice, Rakousku a Evropě. Praha: Univerzita Karlova, 2005.
- European Group on Tort Law. Principles on Tort Law – Text and Commentary. Wien: Springer, 2005.
- Fiala, J. a kol. Občanské právo hmotné. 3. Doplněné a opravené vydání. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 1993.
- Holub, M., Bičovský, J. Odpovědnost za škodu v právu občanském, pracovním, obchodním a správním. 2. Aktualizované vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2004.
- Hrádek, J., Předmluvní odpovědnost: Culpa in contrahendo. Praha. Auditorium, 2009.
- Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. 3. přepracované a aktualizované vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2008.
- Kincl, J., Urfus, V., Skřejpek, M. Římské právo. 2. vydání. Praha: C. H. BECK, 1995.
- Knappová, M. Povinnost a odpovědnost v občanském právu. 1. Vydání. Praha: ČSAV, 1968.
- Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné 2, 4. aktualizované vydání. Praha: ASPI, 2006.
- Knapp, V. Některé úvahy o odpovědnosti v občanském právu. Stát a právo I. 1956.
- Knapp, V. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek II. Praha: Codex Bohemia, 1998.
- Koch, B., A. The Principles of European Tort Law. ERA-Forum. Springer Berlin/Heidelberg, vol. 8n. 1.
- Koliba, I., Elischer, D., Hochman, J., Hunjan Koblihová, R., Tuláček, J.: Náhrada škody podle občanského a obchodního zákoníku, zákoníku práce, v oblasti průmyslového vlastnictví a podle autorského zákona. Praktická příručka. Praha: Leges, 2012.
- Koziol, H., The Nature of the Interests Protected by Tort Law. In: Koziol, H. (ed) Unification of Tort Law: Wrongfulness. Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 1998.
- Luby, Š. Prevencia a zodpovednosť v občianskom práve I. 1. Vydání. Bratislava. 1958.
- Magnus, U., Unification of Tort Law. Damages, p. 246, European Group on Tort Law. op. cit. Sub 163.
- Pokorný, M., Hochman, J., Odpovědnost za škodu v právu občanském a pracovním, 3. aktualizované vydání podle stavu k 1. 10. 2008, Praha. Linde Praha a.s.
- Selucká, M., Fiala, J., Hurdík, J., Ronovská, K., Koukal, P., Handlar, J., Introduction to the Czech Civil Law I, parties, ownership, sale, lease, liability for damages, Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Brno.
- Spier, J. (ed) Unification of Tort Law: Liability for Damage Caused by Others. Hague/London/New York: Kluwer Law International, 2003.
- Švestka, J. Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Praha: Academia, 1966.

- Švestka J., Spáčil J., Škárová M., Jehlička a kol. Občanský zákoník. Komentář. 10.vydání, Praha:C.H.BECK,1994.
- Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kol. Občanský zákoník I, II, 2. vydání, Praha 2009.
- Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1-459. Komentář. 1. vydání. Praha:C.H. Beck, 2008.
- Tichý, L. (ed) Causation in Law. Praha: Universitas Carolina, Facultas Iuridica, 2007.
- Vojtek, P. Přehled rozhodnutí ve věcech náhrady škody. Praha: Judikatura, 2006.
- Zuklínová, M., Eliáš, K. Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. Praha: Linde Praha a.s.

2. Časopisecká literatura a články ze sborníků

- Bezouška, P. Návrh občanského zákoníku a jeho místo mezi evropskými kodexy. Právní rozhledy, 2008, č. 19, str. 711 a násl.
- Bezouška, P., Základní východiska deliktů náhrady škody. Súkromné právo v európskej perspektíve, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. Typi Univesitatis Tyrnnaviensis, 2011.
- Cilínková, M., Kuboň, D. Odškodnění při usmrcení osoby blízké, Bulletin advokacie, 2004, č. 10, Česká advokátní komora 2004.
- Doležal, M., Doležal, T. Několik poznámek k aktuálním rozhodnutím soudů ve věcech náhrady škody na zdraví a kompenzace imateriální újmy. Právní rozhledy, 2008, č. 15, str. 562 a násl.
- Doležal, T. Náhrada škody za nechtěné dítě?, Právní rozhledy, 2006, č. 21, str. 783 a násl.
- Eliáš, K., Reforma soukromého práva aktuálně: Do Evropy! Právní rozhledy, 2008, č. 1 str. 1 a násl.
- Eliáš, K., Rekodifikace občanského práva v postmoderní době. Právní rozhledy, 2008, č. 12, str. 425 a násl.
- Eliáš, K., Jak hradit škodu?, Právní rozhledy, 2008, č. 7, str. 258-260.
- Eliáš, K., Obsah, způsob a rozsah náhrady škody v soukromém právu, Právní rádce 12/2007.
- Elischer, D., Protiprávnost v Principech evropského deliktčního práva (PETL) a v Návrhu Společného referenčního rámce (DCFR). Súkromné právo v európskej perspektíve, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. Typi Univesitatis Tyrnnaviensis, 2011, str. 42 a násl.
- Elischer, David. Protiprávnost a škoda jako předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu- Česká úprava ve světle evropských deliktčních trendů. Praha, 136 s. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra občanského práva. Vedoucí práce Jan Dvořák. Dostupný také z [www.http://digitoool.is.cuni.cz](http://digitoool.is.cuni.cz).
- Fiala, J., Právo na náhradu škody v České republice. Evropské a mezinárodní právo, 1999. č. 3, str. 56.
- Handlar, J. Právní odpovědnost-netradiční zamyšlení nad tradičním pojmem. Právník, roč. CX.
- Holub, M., Jednorázové odškodnění při usmrcení podle novely občanského zákoníku, zákona č. 47/2004 Sb., Bulletin advokacie, 2004, č. 6, Česká advokátní komora 2004.
- Chalupa, L., Odpovědnost za škodu způsobenou úmyslným jednáním proti dobrým mravům, Právní rádce, 2003, č. 6, str. 19-21.

- Jirka, V., K objektivní odpovědnosti za škodu na zdraví ve zdravotnictví de lege lata a de lege ferenda. Právní rozhledy, 2007, č. 10, str. 347 a násl.
- Kopalová, M. Informovaný souhlas a paternalismus lékařů – historie a současnost. Právní rozhledy, 2008, č. 3, str. 94 a násl.
- Kühn, Z., Má mít náhrada škody v soukromém právu sankční funkci? Jiné právo [online] 2007, dostupný z [www.http://jinepravo.blogspot.com/2007/10/m-mt-nhrada-kody-v-soukromm-prvu-sankn-html](http://jinepravo.blogspot.com/2007/10/m-mt-nhrada-kody-v-soukromm-prvu-sankn-html)>
- Lavický, P., Kritické poznámky ke koncepci návrhu občanského zákoníku. Právní rozhledy, č. 23, 2007, str. 849 a násl.
- Mikyska, M. Náhrada škody újmy na zdraví podle návrhu nového občanského zákoníku – krok kupředu nebo zpět? Právní rozhledy, 2008, č. 22, str. 826 a násl.
- Novotná, M., Culpa in contrahendo z perspektívy európskych dimenzií medzinárodného práva súkromného, Súkromné právo v európskej perspektíve, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. Typi Univesitatis Tyrnnaviensis, 2011, str. 117 a násl.
- Pelikánová, I. Principy evropského deliktního práva, Právní zpravodaj, 2007, č. 7, str. 5-7.
- Petr, B., Ušlý zisk, vývoj právní úpravy a aktuální problémy spojené s hledáním mezi v rozhodovací činnosti soudů, In: Sborník: Vývoj práva deliktní odpovědnosti za škodu v České republice, Rakousku a v Evropě. ed Tichý, Praha 2005.
- Petrov, J., Protiprávnost a obecná prevenční povinnost. Právní rozhledy, 2007, č. 20, str. 745-749.
- Ryška, Náhrada škody na zdraví a ochrana osobnosti, Právní rozhledy, 2009, č. 16, str. 591-593.
- Říha, M. K pojmu odkázanost výživou na zůstavitele dle § 474 ObčZ. Právní rozhledy, 2008, č. 21, str. 794 a násl.
- Salač, J. Culpa in contrahendo v českém právu? Právní rozhledy, 2002, č. 9, str. 413 a násl.
- Škárová, M., Odpovědnost za škodu na zdraví pacienta způsobenou lékařem či zdravotnickým zařízením. Zdravotnictví a právo, č. 3-4, 2008, str. 13-16.
- Šustek P., Život jako újma aneb je narození dítěte záležitost k odškodnění?, Súkromné právo v európskej perspektíve, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. Typi Univesitatis Tyrnnaviensis, 2011.
- Tichý, L., Spontánní europeizace soukromého práva. Evropské právo. Příloha Právních rozhledů, 2000. č. 2, str. 1-5.
- Umari, B. A. Is Tort Law Indifferent to Moral Luck? Texas Law Review, 1999, vol. 78, od s. 482.
- Vlasák, M. Náhrada nemajetkové újmy v Principech evropského deliktního práva a v návrhu občanského zákoníku, publikovaný na <http://www.pravnickeforum.cz>.
- Vlasák, M., Náhrada škody způsobené provozní činností – nad jedním rozhodnutím. Soudní rozhledy, 2008, č. 6, str. 201-207.
- Vlasák, M., Zpráva z konference „European Tort Law 2007“. Právní rozhledy, č. 9, 2008, str. 346.
- Wagner, G. The Protect of Harmonizing European Tort Law. In: Koziol, H., (ed) Tort and Insurance Law Yearbook – European Tort Law 2005. European Centre of Tort and Insurance Law, Wien: Springer, 2006.

3. Internetové zdroje

- http://www.cak.cz/assets/nahrada-skody-podle...petr-vojtek_2.ppt, Vojtek, P, Náhrada škody podle občanského zákoníku. Přednáška pro ČAK Brno ze dne 6. 4. 2011
- http://www.novyobcanskyzakonik.cz/zakon/_obcansky-zakonik-novy-navrh-dz.pdf
- <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/obecne-o-zakoniku.html>.
- <http://salvia2.gurkol.net/>.
- <http://www.nsoud.cz/>.
- <http://nalus.cz>.
- Systém ASPI.